

ประวัติและระบบงาน

ของ

กระทรวงการต่างประเทศ

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
พันเอก นายวรการบัญชา (บุญเกิด สุ่มันตานนท์)

ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม.

ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์
วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๗

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961129421

ประวัติและระบบงาน

ของ

กระทรวงการต่างประเทศ

วันที่ 14 10 137.

เลขทะเบียน 0809

เลขที่ ๑๗
๑ 183๗.

2517

สมเด็จพระสังฆราช

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พันเอก นายวรการบัญชา (บุญเกิด สุ่มันตานนท์)

ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม.

ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์

วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๗

รำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานน้ำหลวงอาบศพ เครื่องเกียรติยศประกอบศพและพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกำหนด ๗ คืน ในวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๑๓ ซึ่งเป็นวันทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน พระราชทานศพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพวงมาลาหน้าโกศศพด้วย

พระมหากรุณาธิคุณครั้งนี้ เป็นเกียรติและเป็นทศวาบซึ่งแก่ตระกูล “สุตันตานนท์” สุดที่จะพรรณนา ทั้งเป็นเครื่องบรรเทาความโศกสลดในการสูญเสียครั้งนี้เป็นอย่าง ตระกูลสุตันตานนท์ ขอจารึกพระมหากรุณาธิคุณครั้งนี้ไว้ในความทรงจำตลอดกาลนาน.

ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม

นายรับส่ง *[Signature]*

สำนักพระราชวัง

๓ ตุลาคม ๒๕๖๓

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ จะเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงศพ พันเอก นายวรการบัญชา (บุญเกิด สุกันตานนท์) ป.จ.,ม.ป.ช.,ม.ว.ม. ที่เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันจันทร์ ที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓ เวลา ๑๗.๐๐ น. เสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่พลับพลาอิสริยาภรณ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานมาไตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๕ ไตร และของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ๕ ไตร โห่ทายาทนำไปทอดกฐินโกศศพ พระสงฆ์ ๑๐ รูปบั้งสุกุลเสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นเมรุพระราชทานเพลิงสมควรแก่เวลาเสด็จพระราชดำเนินกลับ

แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ ไว้ทุกข์.

[Signature]
ปิยะ ทิมพ์
๒๖ ทาน

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	<p>นำหมายเวียน เจ้าภาพศพ พันเอก นายวรการบัญชา เพื่อทราบ.</p>

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยให้ถามผู้รับรับส่งโดย

หน้าที่ราชการ

[Signature]
ผู้รับรับส่ง

พินเอก นายวกรการบัญชา (บุญเกิด สุคันตานนท์)

ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม.

ชวตะ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๔๖

มรณะ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๑๗

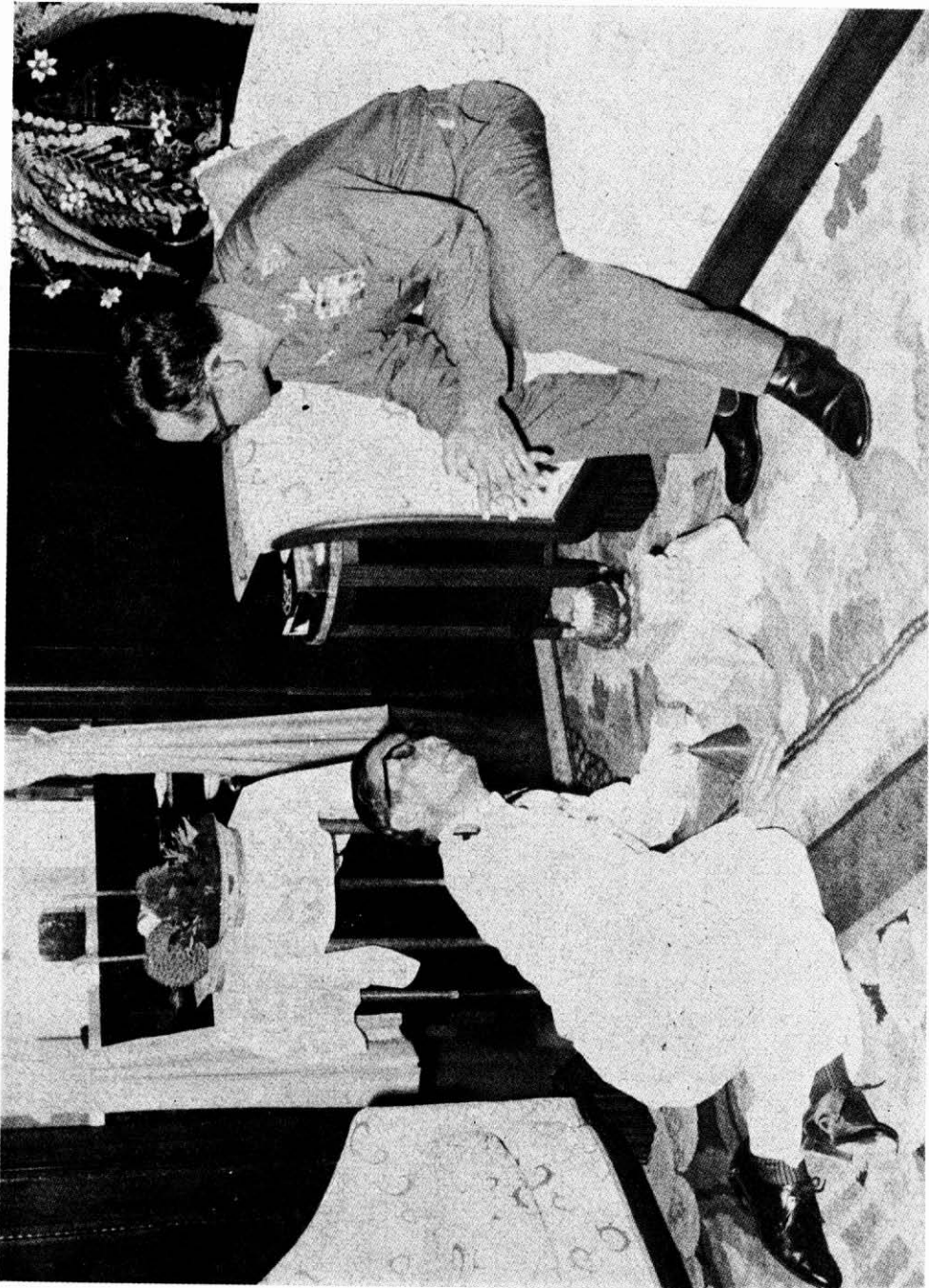

โกศพระราชทานไม้สิบสองประกอบศพ พันเอก นายวรการบัญชา (บุญเกิด สู้กันคานนท์)

ณ หอสมุด ป. กิตติวัน วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๗

๒๕
เขาเผา ๆ วันอภิเษกสมรส
ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ๒๕๕๘

พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้า (ฝ่ายหน้า)
ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง วันที่ ๕ พ.ค. ๒๕๑๔

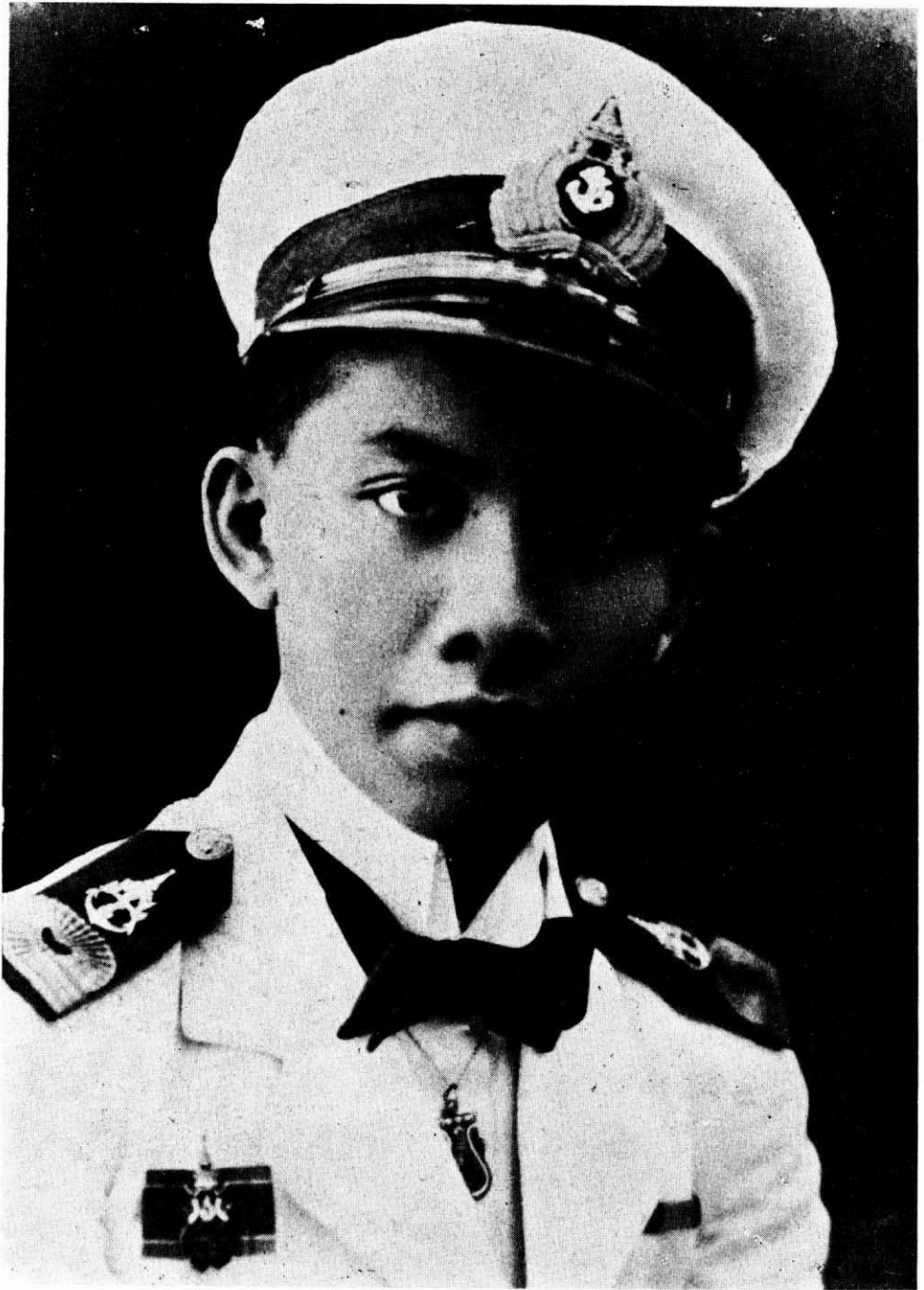

เมื่อครั้งสมัยนายวรการบัญชาอยู่กับพระยาอนิรุทธเทวา
ที่ “บ้านบรรทมสินธุ์”

สำเร็จการศึกษาจาก ร.ร. มหาดเล็กหลวง ก.ท.

ช.ค. ๒๔๖๒

ประจํากองเรือท่าเกษม

ออกไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ

๒ มี.ค. ๒๔๖๕

สมัยเมื่อได้รับปริญญาทางกฎหมาย เป็นเนติบัณฑิต

พ.ศ. ๒๔๗๖

ชีวประวัติ

ของ

พันเอก นายวรกิจบัญชา

พันเอก นายวรกิจบัญชา นามเดิม บุญเกิด สุตันทานนท์ เกิดเมื่อวันพุธที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๖ แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ ตรงกับปีเถาะ ร.ศ. ๑๒๒ จ.ศ. ๑๒๖๕ ณ บ้านริมหน้าแม่ปิง ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (ปัจจุบันเป็นจวนผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่)

พันเอก นายวรกิจบัญชา เป็นบุตรคนแรกของ พระพิจิตรโอสถ (รอก สุตันทานนท์) และเจ้ากบแก้ว (เจ้ากบแก้ว ณ ลำพูน) พันเอก นายวรกิจบัญชา มีภริยาและบุตรธิดา ดังนี้

๑. คุณหญิงจวี วรกิจบัญชา (จวี บุญราศรี) ไม่มีบุตร
๒. นางจันทร์พอง สุตันทานนท์
ร.ต.ต. บัณฑิต วรกิจบัญชา (สุตันทานนท์)
นางกึ่งแก้ว ณ เชียงใหม่
นายธีระ สุตันทานนท์
๓. นางคำเอี้ย สุตันทานนท์ (ถึงแก่กรรม)
นาย... สุตันทานนท์

(๒)

นอกจากบุตร ธิดา ที่กล่าวนามข้างต้นมาแล้ว พันเอก นายวรการ-
บัญญัติยังได้อุปการะเลี้ยงบุตรเลี้ยงเป็นธิดาอีกคนหนึ่ง คือ นางวันดี ณ เชียง-
ใหม่ โดยให้ถือเสมือนว่าเป็นธิดาที่แท้จริง และให้ใช้สกุล “สุตันตานนท์”
นั้นตลอดมา จนกระทั่งได้สมรสกับเจ้าทิพย์สมาต ณ เชียงใหม่ จึงได้เปลี่ยน
นามสกุลไป

เมื่อเยาว์วัย พันเอก นายวรการบัญญัติ ได้เข้ารับการอบรมศึกษา
ในโรงเรียนมหาดเล็กหลวง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ.
๒๔๕๔ ต่อมาได้ย้ายเข้ากรุงเทพฯ เพื่อศึกษาต่อในโรงเรียนมหาดเล็กหลวง
กรุงเทพฯ จนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๘ สอบได้ที่ ๓ ตามหลักสูตรกระทรวง
ศึกษาธิการ เมื่ออายุ ๑๕ ขวบ ๖ เดือน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ (ปัจจุบันเป็น
โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย) ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงทราบ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเบิกตัวเข้าเฝ้า ฯ
และมีพระกระแสรับสั่งแต่งตั้งให้เป็นนายรองสนิท เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม
พ.ศ. ๒๔๖๓ มหาดเล็กห้องที่พระบรรทม เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๔๖๓
ทรงมอบหมายให้อยู่ในความอุปการะ อบรม เลี้ยงดู หรืออีกนัยหนึ่งเป็น
บุตรบุญธรรมของ พระยาอนิรุทธเทวา (ม.ล. พัน พึ่งบุญ)

ด้วยความพอพระราชหฤทัยในกิจการงานที่ พันเอก นายวรการบัญญัติ
ปฏิบัติมาด้วยดี จึงมีพระราชดำริให้ส่งตัวไปศึกษาวิชาการแพทย์ ณ
ประเทศอังกฤษ ด้วยทุนส่วนพระองค์ เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๕
ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๕

(๓)

พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ พันเอก นายวรการบัญชา จึงได้เดินทางกลับสู่
มาตุภูมิ

การกลับเข้ามายังบ้านเกิดเมืองนอนครั้งนี้ พันเอก นายวรการบัญชา
ยังคงพำนักอยู่กับพระยาอนิรุทธเทวา ณ “บ้านบรรทมสินธุ์” ช่วงระยะเวลา
หนึ่ง จึงขออนุญาตกับพระยาอนิรุทธเทวา เพื่อไปสนองพระเดชพระคุณ
ผู้บังเกิดเกล้าที่นครเชียงใหม่ ซึ่งท่านก็ได้ขัดข้องแต่ประการใด ดังนั้น
พันเอก นายวรการบัญชา ได้ออกเดินทางขึ้นสู่นครเชียงใหม่ ยังความปิติ
ปลาบปลื้มแก่ผู้บังเกิดเกล้า และบรรดาญาติมิตรทั้งมวล ต่อมา ได้รับความ
ไว้วางใจจากผู้บังเกิดเกล้าให้ไปเป็นผู้ดำเนินงานรักษาผลประโยชน์ที่จังหวัด
เชียงราย ในโอกาสนี้ก็ได้ศึกษาค้นคว้าวิชากฎหมายจนสอบได้ปริญญานิติ-
ศาสตร์ (เนติบัณฑิต) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๖

พันเอก นายวรการบัญชา ได้รับการยกย่อง รักใคร่ จากบรรดา
ญาติมิตร ข้าราชการ ประชาชน จนได้รับเลือกเป็นนายกเทศมนตรีนคร
เชียงใหม่ เป็นคนแรกในระบบการบริหารส่วนท้องถิ่นของประเทศไทย และ
เป็นสมาชิกเนติบัณฑิตสภา ได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงราย
ทุกยุคทุกสมัย และยังเข้าร่วมตำแหน่งสำคัญ ๆ ในคณะรัฐบาล จอมพล ป.
พิบูลสงคราม ตำแหน่งหน้าที่ครั้งสุดท้าย คือ เป็นประธานรัฐสภา

พันเอก นายวรการบัญชา ถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๕๑๗ ณ โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพมหานคร อายุได้ ๗๐ ปี
๑๑ เดือน ๒๗ วัน

(๔)

ประวัติราชการ

- ตำแหน่ง
- นายกเทศมนตรี เทศบาลนครเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๗๙ ถึงวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๘๐
 - เลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่วันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๘๗ ถึงวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๘๙
 - เลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๙๐ ถึงวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๙๑
 - รัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่วันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๙๑ ถึงวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๙๑
 - รัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงคมนาคม ตั้งแต่วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๙๑ ถึงวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๙๒
 - รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง ตั้งแต่วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๙๒ ถึงวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๙๓
 - รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๙๓ ถึงวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๙๕
 - รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ ตั้งแต่วันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๙๕ ถึงวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๙๗

(๕)

- รองนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗ ถึงวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐
- รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ตั้งแต่วันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๐ ถึงวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๖๐
- สมาชิกวุฒิสภา ตั้งแต่วันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑ ถึงวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑
- ประธานวุฒิสภา ตั้งแต่วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑ ถึงวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

ยศ

- มหาตเล็กเวรศักดิ์ ในกรมมหาตเล็ก (มหาตเล็กห้องพระบรรทม) เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๓
- พันเอก ประจำกรมทหารราบที่ ๑ รักษาพระองค์ เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๕

บรรดาศักดิ์

- นายรองสนิท วันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๓ (มหาตเล็กเวรศักดิ์)
- นายวรการบัญชา วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕ (หุ้มแพรพิเศษในกรมมหาตเล็ก)

(๖)

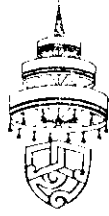
เครื่องราชอิสริยาภรณ์

- วชิรมาลา เมื่อวันที่ ๘ มกราคม ๒๔๖๔
- เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๔
- เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๖ ชั้น ๕ เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๔๖๕
- ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๒
- ประถมาภรณ์มงกุฎไทย เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๔๙๓
- ประถมาภรณ์ช้างเผือก เมื่อวันที่ ๗ มกราคม ๒๔๙๕
- มหาวชิรมงกุฎไทย เมื่อวันที่ ๗ มกราคม ๒๔๙๕
- มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๙๖
- เหรียญรัตนาภรณ์ ชั้น ๒ เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๔๙๖
(เหรียญบำเหน็จในพระองค์รัชกาลที่ ๙)
- ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ ชั้น ๒ เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๙๖
- ปฐมจุลจอมเกล้า (ฝ่ายหน้า) เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๔

ต่างประเทศ - ออร์เดอร์ ออฟ ซีวิล เมอริต ชั้น ๑ (สเปน) เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๗

(๓)

- พระบรมรูป ชั้นที่ ๑ (ลาว) เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๘
- สหไมตรี ชั้นที่ ๑ (เขมร) เมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๘
- เมริโต เคตลา เรปูบลิกา ชั้นที่ ๑ (อิตาลี) เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๘
- อรรคมหาสเรสิฐ (พม่า) เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๘

อนุสรณ์

ท่านพันเอก นายวรการบัญชา (บุญเกิด สุคันทนันท) ได้ถึงแก่อนิจกรรมตามลักษณะปกติของชีวิตแล้ว เมื่อวันศุกร์ ที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๑๗ เป็นการบิณฑบาตชีวิตจากโลกที่คลุกคลีอยู่มาได้ ๗๐ ปี ๑๑ เดือน ๒๗ วัน นับว่าโชคดียังเป็นตำรงชีวิตจนถึงตลอดบั้นจิมวัย ซึ่งดีกว่าผู้สิ้นชีพเสียแต่ปฐมวัย มัชฌิมวัย เป็นอันมาก

เป็นธรรมดา เมื่อชีวิตของบุคคลผู้เป็นที่รักเคารพนับถือ มีบิดามารดาเป็นต้น มาพลัดพราก ถึงมรณกรรมจากไป ซึ่งเป็นการจากอย่างสิ้นสุด ไม่มีโอกาสได้พบเห็นกันอีก ย่อมเกิดความอ้างว้างในกลุ่มลูกหลาน จนทำให้เกิดเศร้าโศกอาลัยรักด้วยอาการต่างๆ ลักษณะเช่นนี้ ก็เป็นของธรรมดาทั่วกันไป เพราะคนรักของรักมาพลัดพรากไปจากความหวงแหนของตนอย่างธรรมดาสามัญ ก็ควรแสดงความอาลัยรักแต่เพียงธรรมดาสามัญ อย่าให้เกินธรรมดา จนถึงเศร้าโศกอาลัยไม่เป็นอันกินอันนอน เสียการเสีงาน ไม่รู้จักขบสิ้น เรื่องการพลัดพรากนี้ มิใช่มีแต่เราคนเดียวเท่านั้นที่ได้รับ หรือมีแต่เราคนเดียวเท่านั้น ที่มาพลัดพรากจากคนรักของรัก ก่อนเราเกิดตั้งพันปี หรือต่อจากเราไปอีกตั้งพันปี ต่างก็จะหนีการพลัดพรากลักษณะนี้ไปไม่พ้นแห่งนั้น เกิดเป็นมนุษย์แล้ว ต้องประสบพบปะเหมือนกันหมด เว้นแต่ว่าใครจะเข้าใจรู้จักลักษณะของชีวิตมากกว่ากัน ความเศร้าโศกเพราะพลัดพรากจากคนรักคนชอบใจ ควรให้เป็นไปตามธรรมเนียมได้เพียงชั่วครู่ชั่วยาม แต่อย่าร้องไห้เสียใจ อย่าหลงไหลใฝ่ฝัน เป็น

การดี จะได้ใช้ความรู้เท่าทันสภาพของชีวิตเช่นนั้น ไว้สร้างคุณธรรมความดี ให้แก่ชีวิต เป็นการสร้างสมอบรมคุณประโยชน์ให้แก่ตนเอง เป็นคุณ โดยตรงแก่ตนเองโดยแท้ ๆ

พันเอก นายวรการบัญชา นับว่าได้ใช้ชีวิตให้เป็นคุณแก่ตนพอ สมควรแล้ว โดยปฏิบัติหน้าที่พ่อเจ้าเรือนด้วยความสงบสุข มีให้การศึกษา แก่บุตรธิดาจนสามารถตั้งตนได้ตามอัธยาศัย เฉพาะบุตร ๒ นาย ได้นำ ให้อุปสมบทในสำนักวัดราชบพิธ ซึ่งเป็นสำนักบรรพชาของท่านพระพิจิตร-โอสถ (รอด สุคันธานนท์) ผู้บิดา และได้ใช้ชีวิตให้เป็นคุณประโยชน์แก่ ทางราชการ เริ่มแต่ตำแหน่งนายกเทศมนตรี เทศบาลนครเชียงใหม่ ตลอดมาจนถึงประธานรัฐสภา มียศเป็นพันเอกประจำกรมทหารราบที่ ๑ รักษาพระองค์

จึงนับเป็นชีวิตที่ควรสรรเสริญ เป็นชีวิตตัวอย่างได้ผู้หนึ่ง, เมื่อยังมีชีวิต ได้บำเพ็ญให้เป็นคุณประโยชน์ ทั้งแก่ส่วนตน และแก่ผู้อื่น ตลอด ประเทศชาติเช่นนั้น นับว่าเป็นคุณความดี นำให้ปลาบปลื้มในชีวิต ตลอดเวลา แม้ถึงอนิจกรรมสู่ปรโลกแล้ว คุณความดียังสามารถส่งเสริมให้ ประสพสุคติภพสืบต่อไป บิณฑขมีภรรยา บุตรีธิดา มิตรสหาย ควรไปรังใจ ในคติภพของท่าน พันเอก นายวรการบัญชา ว่า ต้องมีสวรรค์เป็นที่ไป ในเบื้องหน้าโดยแท้.

สโมสรชมรม club ๑๖๑๗๗๗.

(สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ)

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๗

คำไว้อาลัย

แต่

ฯ พณ ฯ พ.อ. (พิเศษ) นายวรการบัญชา

การสูญเสีย ฯพณ ฯ ในครั้ง^{นี้} นอกจากจะเป็นการสูญเสียนักการเมือง
มือสะอาดชั้นอาวุโสของชาวไทย ที่หยิ่งและทรงงในศักดิ์ศรีของตัวเองแล้ว
ยังเป็นการสูญเสียเพชรน้ำงามที่ชาวลานนาไทยพากันทะนุถนอมมาเป็นเวลา
ช้านาน เพราะ ฯพณ ฯ มีแต่พระคุณที่ให้แก่ชาวเหนือมากมายจนประมาณ
ไม่ได้ จึงนับได้ว่า ฯพณ ฯ เป็นเจ้านายชั้นอาวุโสของชาวเหนือในกรุงเทพฯ
นี้ท่านหนึ่ง ดังนั้น จึงเป็นที่รมน้ำใจของชาวเหนือในกรุงเทพฯ ฯ อย่างแท้
จริง จะเห็นได้จากเมื่อถึงเวลาสงคราม^{นี้}แล้ว ชาวเหนือในกรุงเทพฯ^{นี้}
จะต้องพากันจัดประเพณีรดน้ำคำหวับุคคลสำคัญๆ^{นี้}ชั้นผู้บริหารประเทศเป็น
ประจำ แต่บุคคลที่ชาวเหนือจะขาดเสียมิได้ก็คือ ฯพณ ฯ หรือที่เรียกกัน
จนติดปากว่า “เจ้าวร” ไม่ว่า ฯพณ ฯ จะอยู่ในตำแหน่งผู้บริหารประเทศ
หรือไม่ก็ตาม ไม่มีใครคำนึงถึงชั้น^{นี้}เลย นอกจากจะพากันพูดว่า เมื่อไร
จึงจะไปรดน้ำคำหวั “เจ้าวร” สักที เพราะจะได้ฟังถ้อยคำที่ไพเราะระรื่นหู
และกิริยาท่าทางอันสงบเรียบร้อยแต่เต็มไปด้วยความเป็นกันเอง ทั้งยังเป็น
ผู้ที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ทุก ๆ คนอย่างจริงใจ เพราะเหตุ^{นี้}
กระมัง ทุกคนที่เข้าพบปะสนทนาปราศรัยกับ “เจ้าวร” จึงไม่รู้จักความ
เบื่อหน่าย

ในค้ำานการพระศาสนา ถ้ามีอะไรพอที่ ๖ ๗ จะให้ความช่วยเหลือ
ได้แล้ว ๖ ๗ จะให้ความช่วยเหลือหรืออุปถัมภ์ทันที โดยมีให้ผู้เข้าพบ
ได้รับความผิดหวังกลับไปเลย ๖ ๗ มักพูดกับผู้เข้าพบเสมอว่า ชอบ
พระคุณมากที่ให้เกียรติผมได้มีส่วนร่วมในการทำบุญในครั้งนี้ด้วย หรือไม่
ก็พูดว่า สู้สุดส่ำส่งบุญมาให้ผมทำถึงบ้านอย่างนี้แล้ว ผมจะไม่ขอปฏิเสธ
แน่นอน กับสหธรรมิกเชียงใหม่ (พระภิกษุสามเณรชาวเชียงใหม่
ในกรุงเทพฯ) ก็เช่นกัน ๖ ๗ นับว่าเป็นกำลังอันสำคัญมากทีเดียว ใน
การเป็นประธานกรรมการจัดงานปอยผ้าป่าชาวเหนือเมื่อ ๖ ตุลาคม ๒๕๐๖
เพื่อหาทุน ก่อตั้งเป็นมูลนิธิส่งเสริมศาสนศึกษาพระภิกษุสามเณรเชียงใหม่
(สหธรรมิกเชียงใหม่) นับเป็นครั้งแรกที่ สหธรรมิกเชียงใหม่ มีเงิน
ก่อตั้งมูลนิธิ ๖ ๗ ขึ้นได้ ต่อมาอีก ๒ ปี คือ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๐๘
๖ ๗ ก็เป็นประธานกรรมการจัดงานทอดผ้าป่าสามัคคีชาวเหนือ เพื่อหา
ทุนสมทบมูลนิธิ ๖ ๗ สหธรรมิกเชียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง และได้ผลสมเจตนา
รณธ์ของ ๖ ๗ จนในปัจจุบันนี้มูลนิธิ ๖ ๗ มีเงินทุนจำนวน ๑๒๑,๐๐๐.๐๐
บาท สามารถเก็บดอกผลไว้ใช้จ่ายแก่พระภิกษุสามเณรเชียงใหม่พอสมควร
ซึ่งถ้าหากว่า ๖ ๗ ไม่ให้ความร่วมมือแล้ว เงินทุนมูลนิธิ ๖ ๗ จำนวนนี้จะ
ไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน แม้ว่าดวงวิญญาณของ ๖ ๗ ได้รับทราบด้วย
ญาณวิถึใด ๆ ก็ตาม คงจักปลื้มปีติและพลอยอนุโมทนาสาธุการด้วยเป็น
อย่างยิ่ง สหธรรมิกเชียงใหม่ นับว่าเป็นหนี้พระคุณอันยิ่งใหญ่ของ ๖ ๗
จนยากแก่การลืมเลือนได้ ทั้งจักขอจารึกพระคุณอันทรงค่ายิ่งนี้ไว้ในความ
ทรงจำชั่วกัลป์ปาวสาน

โดยส่วนตัวกับข้าพเจ้า ๆ พณ ฯ นับว่ามีพระคุณอันยิ่งใหญ่ไพศาล
ที่เดียว ด้วยเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์บำรุงให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนจนอยู่ใน
ชั้นที่ตีพอสมควรเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนตลอดชีวิตของ ๆ พณ ฯ
เพราะชีวิตการศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรในกรุงเทพฯ จะมีอนาคต
ดี มีความเจริญก้าวหน้าในวิถีชีวิต และมีความสามารถในการงานดีแล้ว ก็ย่อม
จะต้องมีญาติโยมคอยเอาใจใส่ให้มีความสะดวกสบายพอสมควรแก่ฐานะ
มิฉะนั้นแล้วก็มักไปไม่รอด ๆ พณ ฯ คงเห็นเหตุนี้เอง จึงในเมื่อมีเรื่องอะไร
แล้วไปปรึกษากับ ๆ พณ ฯ ก็จะได้รับคำแนะนำที่ถูกต้องด้วยใจเป็นห่วงอย่างยิ่ง
เป็นเสมือนหนึ่งบิดาที่เฝ้าพร่ำสอนบุตร-ธิดา ฉะนั้น ถ้ามิเป็นการอาจเอื้อม
จนเกินไปแล้ว ก็ขออนุญาตกล่าวได้อย่างสนิทใจว่า ข้าพเจ้าเคารพรัก
นับถือ บูชา เช่นเดียวกับบิดาบังเกิดเกล้า หรืออาจยิ่งกว่านั้นก็เป็นที่
เมื่อ ๆ พณ ฯ มาคว่นถึงซึ่งอนิจกรรมเช่นนี้ แม้จะรู้ว่าเป็นเรื่องธรรมดาของ
ทุกคนก็ตาม แต่ในเมื่อเรายังเป็นปุถุชนอยู่ก็ให้รู้สึกเสียใจ เสียหาย อาลัย
อย่างสุดซึ้ง และมากมายจนมิสามารถจะบอกได้ ถ้าหากเป็นสิ่งของที่แตก
เปลี่ยนกันได้แล้ว จะขอแลกเปลี่ยนทันทีโดยมิต้องเสียเวลาคิดเลย เพราะ
 ๆ พณ ฯ มิใช่จะมีค่ายิ่งสำหรับข้าพเจ้าเท่านั้น แต่มีค่าสูงส่งสำหรับครอบครัว
และชาวไทยทั้งชาติอีกด้วย สมดังพระพุทธานุภาพที่ว่า

รูปี ธีรติ นามโคตติ น ธีรติ

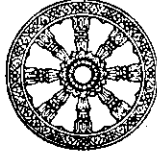
รูปร่างเรือนกายเท่านั้นที่สูญสลายไป แต่เกียรติยศ
ชื่อเสียง ยังคงอยู่ชั่วกาลนานฉนั้นใด ๆ พณ ฯ ก็ฉนั้น

ที่สุดนี้ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยสรรณาคันเจ้า ที่ ๖ พณ ๖ ยึด
มั่นอยู่ตลอดชีวิต และด้วยกุศลผลบุญซึ่ง ๖ พณฯ ได้บำเพ็ญมาโดยระยะอัน
ยาวนาน ทั้งที่คณหญิง ๖ ผู้ภรรยา ลูกๆ ตลอดจรรยาตีสนิท มิตรที่รัก
รวมทั้งผู้ที่เคารพนับถือทั้งหลายได้บำเพ็ญอุทิศให้โดยตลอดนั้น จึงเป็น
ตะเบาะชะพลวบ้างยัย สิ่งผลคณันกาลให้ควงวิญญานอันบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว
ของ ๖ พณฯ จงสถิตเสถียรอยู่ในวิมานแก้วชั้นดุสิตในสัมปรายภพนั้น เทอญฯ

พระมหาสมบุรณ์ โชติธนาโณ
ประธานคณะสหธรรมิกเชียงใหม่

๑ ตุลาคม ๒๕๑๗

คณะ ๒ วัดมหาธาตุฯ
ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ

พระธรรมเทศนา สัปปริสกถา

แสดงโดย

พระพรหมคุณาภรณ์ วัตรสระเกศ

ในการทรงพระราชนิพนธ์พระบรมราชานุญาต

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวารศพ

พ.อ. นายวรการบัญชา

๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๓

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (ว่า ๓ น)
สัปปริโส ภิกฺขเว ชายมาโน พฺุโน ชนฺสฺส อตฺถาย หิตาย
สุขาย โหตีติ ฯ

บัดนี้ จะรับพระราชทานถวายวิสาขนาพระธรรมเทศนาในสัปปริสกถา
พรรณนาเรื่องคนดี ตามหลักในพระพุทธศาสนา ฉลองพระเดชพระคุณ
ประทับพระบัญชาบรมมี อนุรูปแก่พระราชกุศลส่วนทักษิณานุทาน ที่
สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐได้ทรง
บำเพ็ญอุทิศศพ พ.อ. นายวรการบัญชา ในวาระสัตตมวาร

การที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า พระราชทานพระบรม-
ราชานุญาตให้ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ส่วนทักษิณานุทานเช่นนี้ หาก
กล่าวตามหลักพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่า ทรงพระราชทานพระมหากรุณา-

ริคุณ อันเป็นธรรมประการหนึ่ง ซึ่งจะช่วยบรรเทาความเศร้าโศกของผู้ที่
นับเนื่องกับ พ.อ. นายวรการบัญชา โดยใกล้ชิดมีทายาทเป็นต้น ดังนั้น
พระมหากรุณาธิคุณนั้น จึงจัดเป็นธรรมโอสถอันประเสริฐที่หากำมิได้ใน
กาลเช่นนี้ ทั้งเป็นการเชื่อมโยงก่อให้เกิดความจงรักภักดี ซึ่งจะเป็นเกียรติ
เป็นศรีแก่ทุกฝ่าย และเป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณประโยชน์ความดีความงาม
ที่ พ.อ. นายวรการบัญชา ได้ทำมาในชีวิตโดยลำดับ จนถึงอวสาน

ก็แหละ พ.อ. นายวรการบัญชา กล่าวได้ว่า เป็นผู้มีความดีที่ได้สร้าง
มาเป็นเวลานาน จนเกิดเป็นความดีที่สืบทอดในจิต ผั่งเป็นอริยาศัย ที่เรียก
ว่า “มีบุพเพกตบุญญา” จึงได้ถือกำเนิดในสกุลที่เป็นสัมมาทิสฺส ครั้นมีบุญ
ส่งมาอย่างนี้ ยิ่งทวีความไม่ประมาทพยายามดำเนินชีวิตเหมาะแก่วัยและ
กาลนั้น ๆ ที่ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “อักษตสัมมาปณิธิ” คือความฉลาด
ในการวางตน ให้เหมาะสมถูกต้อง ซึ่งเป็นคุณธรรมที่คอยเสริมให้จำเริญ
อยู่ตลอดเวลา จึงปรากฏว่า พ.อ. นายวรการบัญชา เรียนจบชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ ๕ แต่เยาว์วัย ต่อมาได้เป็นมหาดเล็กรับใช้ในพระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัว รัชกาลที่ ๖ และได้รับทุนหลวงไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ แต่
เรียนยังไม่ทันสำเร็จต้องเดินทางกลับ เมื่อกลับมาเมืองไทยก็ไม่ทอดทิ้ง
ทางการศึกษา ได้ศึกษาต่อจนสำเร็จเป็นเนติบัณฑิตรุ่นแรกของเมืองไทย

ในตำแหน่งการบริหารประเทศ นับว่าท่านได้ทำประโยชน์แก่ประเทศ
ไว้เป็นอันมาก เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงถึง ๓ กระทรวง มีรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงการคลัง เป็นต้น เป็นรองนายกรัฐมนตรี และในคราวเกิด
กบฏแมนฮัตตัน ได้เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ ๓ วัน นับว่าได้แก้วิกฤตการณ์
ให้ลุล่วงไปได้ นำประเทศให้พ้นภัยพิบัติในยามฉุกเฉิน

ในตำแหน่งสมาชิกผู้แทนราษฎร ได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดเชียงรายติดกันทุกสมัย และได้ดำรงตำแหน่งประธานสภาอีกด้วย แม้ในตำแหน่งจังหวัดก็ได้เป็นนายกเทศมนตรี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นคนแรก นับได้ว่า พ.อ. นายวรการบัญชา ได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติโดยรอบด้าน

ในตำแหน่งพระศาสนา กล่าวได้ว่า เป็นผู้มีศรัทธาอย่างมั่นคง สนใจทั้งในทางหลักธรรม และการอุปถัมภ์บำรุง มีโอกาสที่ช่วยเหลือพระศาสนา ในกาลใด จะเร่งรีบเข้าไปช่วยในทันที จึงเป็นที่รู้จักกันว่า “ท่านเป็นอุบาสก และทายาทที่ดีของพระศาสนา”

ในตำแหน่งอัยการใจคอ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า “ท่านมี ‘อัยการใจดี’ มีความเอื้อเฟื้อ มีความอ่อนโยนละมุนละไม เข้าใจอ่อนส้น ผ่อนยาว จึงมีมิตรสหายมาก และเป็นที่รักเคารพนับถือของคนทั่วไปอย่างกว้างขวาง จึงกล่าวได้ว่า “ท่านเป็นสัปบุรุษ คือ คนดี” ตามหลักในพระพุทธศาสนา ท่านผู้เช่นนี้เมื่อเกิดมามีประโยชน์แก่ประเทศชาติบ้านเมือง และแก่โลกโดยส่วนกว้าง ต้องตามธรรมเนียมที่ได้ยกขึ้นกล่าวไว้ในเบื้องต้นว่า สัปบุรุษ ภิภุชเว เป็นอาทิ แปลความว่า ท่านผู้เป็นสัปบุรุษ คือคนดี เมื่อเกิดมามีประโยชน์แก่บุคคล และความสุขแก่คนเป็นจำนวนมาก ดังนี้

คำว่า สัปบุรุษ แปลว่า คนดี ในปัจจุบันมีคำนิยมเรียกว่า “สุภาพบุรุษ สุภาพสตรี สุภาพชน” แต่คำว่า สัปบุรุษ ซึ่งหมายถึงคนดีนั้น ท่านได้อธิบายคุณสมบัติไว้โดยประการต่างๆ เช่น สัปบุรุษธรรม คือ ธรรมของคนดีมี ๗ อย่าง มีความเป็นผู้รู้เหตุ รู้ผล เป็นต้น

อีกนัยหนึ่งท่านกล่าวกันว่า ท่านสัปบุรุษนั้นมีคุณสมบัติ ๔ ประการ คือ นิมิต ๑ ลักษณะ ๑ ปกติภาพ ๑ ธรรมสมบัติ ๑

ข้อที่ ๑ “นิมิต” หมายถึง กตัญญูกตเวทิตาธรรม คือคนที่มกตัญญูกตเวทิตา กล่าวได้ว่า “เป็นคนดี” เพราะรู้จักความดี และรู้จักตอบแทนความดี ดังธรรมภาษิตว่า “ความเป็นผู้กตัญญูกตเวทิตา เป็นนิมิต คือเครื่องหมายของคนดี” ดังที่ พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้ว่า “ความเป็นผู้กตัญญูกตเวทิตา เป็นพื้นฐานทางใจของคนดี” แสดงให้เห็นว่า คนดีต้องมีคุณสมบัติอย่างนี้ประการหนึ่ง

ข้อที่ ๒ “ลักษณะ” หมายถึง ความดี ๓ อย่าง คือ กายดี วาจาดี และใจดี มีกาย วาจา และใจแล้ว มีความดีเข้าประกอบตกแต่ง ทำให้เห็นดีเล่นอยู่ในกาย วาจา และใจ

ข้อ ๓ “ปกติภาพ” หมายถึง ความสงบ ๓ อย่าง คือ กายสงบ วาจาสงบ และใจสงบ มีกาย มีวาจา และมีใจแล้ว ไม่ฟุ้ง แต่มีความสงบเย็นอิมอยู่ในกาย วาจา และใจ ดังที่กล่าวกันว่า “กายเย็น วาจาเย็น ใจเย็น”

ข้อที่ ๔ “ธรรมสมบัติ” หมายถึง ความงาม ๔ ประการ คือ กายงาม วาจางาม ใจงาม และบุญญาภิบาล มีดี ๓ ประการแล้ว มีงามอีก ๔ ประการ เข้ามาเสริม ส่งให้เห็นเด่นชัดว่า “ดีงาม” เรียกว่า “คนมีดีมีงาม” มีการกระทำทางกายก็เรียบร้อยดีงาม ไม่หยาบไม่หยาม ไม่กระด้าง ไม่ล้างผลาญ เตือดร้อน

มีวาจาก็ละมุนละไม ไม่หยาบโสน ทิ่มแทงให้เสียใจผู้อื่น เป็นวาจาที่กลั่นกรอง สงวน ไม่ใช่วาจาที่ขึงข้าง ข้างไม่เลือก แต่เป็นวาจาที่ข้างเก็บข้างกรอง ที่นิยมเรียกว่า “สงวนกาย สงวนวาจา”

มีความคิด ก็รู้จักคิด ไม่คิดพลาถัน ไม่คิดอย่างไม่มีขอบเขต แต่คิดละเอียด มีชีวิตชั้น รู้จักประกอบความคิด ให้เป็นความคิดดี ให้งามความคิด อย่างที่สรรเสริญกันว่า “คนมีความคิดดี”

มีบัญญัติใช้ในทางที่ดี ประคองให้เป็นสัมมาหิริ คือ เห็นถูก เริ่มแต่เห็นว่า “มารดาบิดามีพระคุณ” เป็นต้น จนถึงเห็นตรงตามความจริงของชีวิต ของจริงเป็นอย่างไรก็เห็นอย่างนั้น ไม่เห็นสวนทางกับความจริง เมื่อความเห็นถูกต้องก็เป็นแนวทางแห่งความถูกต้องอื่น ๆ ทุกประการ ความเห็นเช่นนั้นแหละเรียกว่า “งามบัญญัติ” หรือ “บัญญัติงาม” ตรงกันข้ามกับ “ทรามบัญญัติ” หรือ “บัญญัติทราม”

สัปบุรุษคือคนที่ย่อมมีคุณสมบัติ ๔ ประการ^๕ จึงเป็นผู้มีประโยชน์ เกอกุลและความสุขแก่ชาวโลก พ.อ. นายวรการบัญชา สามารถบำเพ็ญประโยชน์อย่างกว้าง เพราะประกอบด้วยคุณสมบัติทั้งพรรณนามา คือ เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที มีความดี ๓ มีความสงบ ๓ และมีธรรมสมบัติคือความงาม ๔ ประการ ดังเป็นที่ปรากฏแล้ว จึงต้องตามธรรมเนียมที่รับพระราชทานแสดงแล้ว

อิมินา กตปุญฺเณ ขอพระราชกุศลที่ทรงอุทิศแล้วนี้ จงอำนวยสิริสุขสวัสดิ์แก่ พ.อ. นายวรการบัญชาในสัมปรายภพ สมตามพระราชปรารภทุกประการ

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนา^๕ พระสงฆ์จตุรวรรค จักได้รับพระราชทานสวัสดิธรรมคาถา เพื่อเพิ่มพูนผลานิสงส์และอัปมาทธรรมสืบต่อไป ก็มีด้วยประการฉะนี้.

พระธรรมเทศนา

ของ

หลวงพ่อบุญญาน

วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพฯ

แสดงในงานบำเพ็ญกุศลครบรอบ ๕๐ วัน

ศพ ฯพณฯ พ.อ. นายวรการบัญชา

(บุญเกิด สุตันตานนท์)

๘ สิงหาคม ๒๕๑๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส

อนฺธฺยฺ เอกจฺกฺขฺญฺจ อารกา ปรีวฺชฺชเย

ทวิจฺจํ ปน เสเวถ เสฏฺธิํ ปรีสฺปฺกฺคฺลนฺติ.

ด้วยวันนี้ เป็นวันบำเพ็ญกุศลเนื่องในงานบุญญาสมวาร คือเป็นวันครบรอบ ๕๐ วัน แห่งการถึงซึ่งอนิจกรรมของ ฯพณฯ พ.อ. นายวรการบัญชา (บุญเกิด สุตันตานนท์) คุณหญิงฉวี ผู้ภรรยาและลูก ๆ ตลอดจนวงศาคณาญาติ ผู้ซึ่งมีความเคารพนับถือใน ฯพณฯ ผู้ถึงอนิจกรรมไปแล้วนั้น ต่างก็มีความซาบซึ้งในพระเดชพระคุณที่ ฯพณฯ เคยมีแก่ตน ตลอดจนแก่ครอบครัวอย่างถ้วนทั่วเป็นธรรมดา และอย่างคงเส้นคงวา คือ เสมอต้นเสมอปลาย อันทำให้ตนเองและครอบครัวได้รับความอบอุ่นสะดวกสบายอย่างมากมายเหลือที่จะคณนนับได้ จึงทำให้เป็นหนี้บุญคุณอย่างชนิดที่จะใช้ไม่หมดจนชั่วชีวิต เมื่อเป็นเช่นนี้เพื่อเป็นการระลึกถึงพระเดชพระคุณ

ที่มากล้นนั้น และเพื่อเป็นการทดแทนพระคุณที่ ๖ พณา เคยมีต่อตน จึงได้
พร้อมใจกันบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทาน เพื่ออุทิศให้เป็นวิปากสมบัติแด่
ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ สะอาดของ พณา ให้ได้รับผลในสัมปรายภพอันมี
สุคติเป็นที่หวัง ในเบื้องต้นได้อาราธนาพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป มา
สวดพระพุทธรมณฑ์แล้วถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ เพื่อให้สำเร็จเป็น
กุศลส่วนทานมัย และเบื้องหน้าต่อไปจะได้สถาปรับฟังพระธรรมเทศนา
เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญาเพิ่มพูนกุศลบุญราศีทักษิณานุปทานกิจ
เพื่อจะได้สำเร็จเป็นกุศลส่วนธัมมัสสวนมัย อีกโศกหนึ่งด้วย

บัดนี้ จะได้อัญเชิญพระพุทธรโหวาทเรื่องอันธสุตรมาวิสันหาเป็น
ลำดับไป ดำเนินความว่า สมัยหนึ่ง สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงประทาน
พระพุทธรโหวาท ซึ่งปรากฏอยู่ในพระสุตันตปิฎก ติกนิบาตอังคตตรนิกาย
บุคคลวรรคว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่ปรากฏอยู่ในโลกนี้มี ๓ จำพวก
คือ คนมีจักขุบอดจำพวกหนึ่ง คนมีจักขุข้างเดียวจำพวกหนึ่ง คนมีจักขุ
สองข้างจำพวกหนึ่ง แล้วทรงขยายความต่อไปว่า

คนบางคนในโลกนี้ ไม่มีจักขุที่เป็นเหตุให้ได้โภครทรัพย์ที่ยังไม่ได้
หรือทำโภครทรัพย์ที่ได้แล้วให้ถึงความเจริญ และไม่มีจักขุเป็นเครื่องหยั่งรู้
ธรรมะที่เป็นกุศลอกุศล ที่มีโทษไม่มีโทษ ที่ทราวมและประณีต ที่มีส่วนค่า
และส่วนขาว บุคคลนี้เรียกว่า อันธบุคคล คือคนมีจักขุบอด นับเป็นจำพวก
ที่หนึ่ง

บุคคลบางจำพวกในโลกนี้ มีจักขุที่เป็นเหตุให้ได้โภครทรัพย์ที่ยังไม่
ได้หรือทำโภครทรัพย์ที่ได้แล้วให้ถึงความเจริญ แต่ไม่มีจักขุเป็นเครื่อง
หยั่งรู้ธรรมะที่เป็นกุศลอกุศล ที่มีโทษไม่มีโทษ ที่ทราวมและประณีต ที่มี

ส่วนคำและส่วนขาว บุคคลนี้เรียกว่า เอกจักขุ คือคนมีจักขุข้างเดียว นับเป็นจำพวกที่สอง

บุคคลบางจำพวกในโลกนี้ มีจักขุเป็นเหตุให้ได้ โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้หรือทำ โภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ถึงความเจริญด้วย มีจักขุเป็นเครื่องหยั่งรู้ธรรมะที่เป็นกุศลอกุศล ที่มีโทษไม่มีโทษ ที่ทราวมและประณีต ที่มีส่วนดำและส่วนขาว บุคคลนี้เรียกว่า ทวิจักขุ คือคนมีจักขุสองข้าง

ก็แหละในที่สุคติ สมเด็จพระบรมศาสดาได้ตรัสแนะนำภิกษุทั้งหลายให้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติโดยพระพุทธนิพนธคาถาว่า—

อนุชฌจ เอกจกฺขุชฺฌจ อารกา ปรีวชฺชเย
ทวิจกฺขุ ปน เสเวถ เสฏฺฐิ ปุริสปกฺคณิ.

แปลความว่า คนบอด กับคนมีจักขุข้างเดียว ฟังหลักวินัยให้ห่างไกล อย่าได้คบหาสมาคมเป็นอันขาด ส่วนบุคคลมีจักขุทั้งสองข้าง เป็นคนดี มีคุณธรรมอันประเสริฐ ควรคบหาสมาคมด้วย ดังนี้

อธิบายตามนัยพระพุทธโฆษาว่า บุคคลจำพวกที่หนึ่ง คือคนบอดนั้น ได้แก่คนไม่มีจักขุคือปัญญาเป็นเครื่องทำมาหาเลี้ยงชีพในทางคฤหัสถ์โลก ไม่มีโอกาสได้ประสบพบทรัพย์สินเงินทอง ข้าวของเครื่องอุปโภคบริโภคด้วยลำพังตนเอง ที่ดำรงทรงชีวิตอยู่ได้ก็ด้วยพึ่งพึ่งอิงอาศัยผู้อื่นเป็นอยู่อย่างเดียว แม้มีผู้ให้ทรัพย์สินเงินทองข้าวของต่าง ๆ เป็นกรรมสิทธิ์แล้วก็ไม่มีปัญญาความคิดที่จะรักษาให้ดำรงคงที่ หรือให้ทวีเพิ่มพูนขึ้นได้ ในทางคฤหัสถ์ธรรม ก็ไม่มีปัญญาสอดส่องมองเห็นอรรถเห็นธรรมส่วนนั้น ๆ ว่านี้เป็นกุศลและอกุศล นิมิโทษและไม่มีโทษ นัทราวมและประณีต นิมิส่วนดำและส่วนขาว ไม่มีปัญญาที่จะเสริมสร้างตนเองให้เป็นคนดีและมีได้ ดำรง

ทรงชีพอยู่โดยอาการที่พึงพึงอิงอาศัยผู้อื่นตลอดอายุขัย คนเช่นนั้นนับว่าเป็นผู้ไร้ตรอนสิทธิและเสรีภาพของตนด้วยตนเอง ทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นผู้ทำลายให้ร้ายตนเองปิดหนทางของตนเอง ไม่มีโอกาสที่จะประสบพบเห็นคุณค่าแห่งชีวิตของตนทั้งในปัจจุบันทั้งในอนาคต ทั้งนี้ก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากอกุศลธรรมที่เขาประกอบไว้ในหนหลัง เป็นกำลังบันดาลให้เป็นผู้ไร้ทักษะคือปัญญาที่เป็นเครื่องหยั่งรูทางโลกและทางธรรมทั้งสองสถาน สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสเรียกคนเช่นนั้นว่า อัมธบุคคฺล หรือคนบอดด้วยประการฉะนี้

บุคคลจำพวกที่สอง คือคนมีทักษะข้างเดียวนี้ ได้แก่คนมีทักษะคือปัญญาเป็นเครื่องทำมาหาเลี้ยงชีพในทางโลกได้เป็นอย่างดี โดยไม่ต้องพึ่งพึงอิงอาศัยผู้อื่น เขาสามารถก่อร่างสร้างตนให้เป็นคนมั่งคั่งสมบูรณ์ขึ้นได้แต่โดยลำพัง ทั้งมีสติปัญญาพอที่จะรักษาทรัพย์สินให้ดำรงคงที่ หรือให้ทวีเพิ่มพูนยิ่งขึ้นโดยลำดับ ชาวโลกเขามีอะไรเขาก็อาจทำให้มันขึ้นได้โดยกำลังสติปัญญาของเขา เขาสามารถจะสร้างตนขึ้นได้ในทางโลกจนถึงขั้นเศรษฐีหรือมหาเศรษฐี ก็อาจทำได้ด้วยกำลังสติปัญญาของเขาเอง แต่เขาไม่มีทักษะคือปัญญาอีกข้างหนึ่ง ที่จะสามารถหยั่งรู้อรรถธรรมในทางศาสนา เขาไม่สามารถที่จะพิจารณาเห็นได้ว่า อาการกระทำเช่นนั้นเป็นกุศล อาการที่กระทำเช่นนั้นเป็นอกุศล นิมิตฺโชนฺนํไม่มีโทษ นุทรามนนฺนํประณีต นเป็น ส่วนค่านันเป็นส่วนขาว ด้วยเหตุที่เขาไม่มีปัญญาพิจารณาหยั่งรู้อรรถธรรมนี้แล เขาจึงอาจก่อร่างสร้างตนได้แต่ในทางที่ไม่เป็นธรรม ในทางที่มีโทษ ในทางทราวมเพราะไม่รู้ธรรมะนี้แล เขาจึงอาจสร้างตนเองได้แต่ในทางที่ไม่เป็นธรรม ในทางที่โทษ ในทางทราวม ในทางที่มีส่วนคำ ถึงจะสร้างตน

ให้เป็นคนมั่งคั่งสมบูรณ์ขึ้นได้ ก็สร้างในทางที่ผิดศีลธรรม คือเขาเสริมสร้างตนขึ้นด้วยการลักการขโมย การกดขี่ข่มเหง การเบียดเบียนทารุณ การกดโกงหลอกลวงมีประการต่าง ๆ คนเช่นนี้ถึงจะมีทรัพย์สินเงินทองที่แสดงให้เห็นว่าเป็นคนมั่งคั่งสมบูรณ์ในปัจจุบันนี้ แต่เขามีหวังได้รับความทุกข์ที่จะบีบคั้นบั่นทอนกำลังใจ ให้อยู่ยบยับแค่นแสนสาหัสทั้งในขณะที่เป็นอยู่ในปัจจุบันทั้งขณะต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ก็ด้วยเป็นผลเสียที่เนื่องมาจากอกุศลธรรมที่เขาประกอบไว้ในชาติปางก่อน เป็นกำลังให้มีสติปัญญาเป็นเครื่องก่อร่างสร้างตนให้เป็นคนมั่งคั่งสมบูรณ์ได้ในทางโลก โดยที่เขา รู้จักนำปัญญาไปใช้ในทางที่ผิด แต่ไม่รู้จักนำไปใช้ในทางที่ถูก รู้จักนำไปใช้แต่ทางคดีโลก ไม่รู้จักนำไปใช้ในทางคดียุทธธรรม จึงทำให้เขาเป็นผู้สว่างสุกใสในทางโลกอย่างเดียว แต่ทางธรรมนั้นเขารู้หมองมืดมน แม้เขาจะเป็นคนมั่งมีศรีสุข แต่ก็ต้องมีความสุขที่เจือปนด้วยความทุกข์อยู่ตลอดเวลา เขาไม่มีสิทธิ์ที่จะได้ประสบพบความบริสุทธิ์แจ่มใสในทางจิตใจตลอดชีวิต เหตุนี้สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสเรียกคนเช่นนี้ว่า เอกจักขุบุคคล คือคนมีจักขุข้างเดียว ด้วยประการฉะนี้

บุคคลจำพวกที่สาม คือคนมีจักขุสองข้างนี้ ได้แก่คนมีจักขุคือปัญญารอบรู้ทางคดีโลกและทางคดียุทธธรรมประกอบกัน ในทางคดีโลก มีปัญญารอบรู้ในอันที่จะก่อร่างสร้างตนให้เป็นคนเจริญรุ่งโรจน์ขึ้นไป ลากายศ ชื่อเสียงเกียรติคุณและความสุข ทั้งมีปัญญาสามารถที่จะรักษาประคับประคองทรัพย์สินเงินทองที่เสาะแสวงหามาได้ให้ดำรงคงที่ และให้เพิ่มพูนทวีมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับโดยมิให้เสื่อมทรุดเสียหายได้ ในทางคดียุทธธรรมก็มีสติปัญญาสามารถหยั่งรู้ธรรมว่า การกระทำเช่นนั้นเป็นกุศล การกระทำเช่นนั้น

เป็นอกุศล เช่น^{๕๖}มีโทษ เช่น^{๕๗}ไม่มีโทษ เช่น^{๕๘}มีส่วนต่ำ เช่น^{๕๙}มีส่วน
ขาว ตามสภาพความเป็นจริงของสิ่งนั้น ๆ โดยเฉพาะคนผู้มีปัญญาหยั่ง
ทราบธรรมชาติของสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ชื่อว่าเป็นผู้
เหตุของความเจริญและเหตุแห่งความเสื่อม

อธิบายว่า ธรรมะ^{๖๐}นี้ได้แก่ความจริงที่ไม่แปรผัน คือเป็นสภาพที่
ดำรงทรงตัวของตัวไว้ชั่วกาลป์ จำแนกไว้เป็นสองฝ่ายคือ อกุศลธรรม ได้
แก่^{๖๑}ธรรมะฝ่ายไม่ดี ๑ กุศลธรรม ได้แก่^{๖๒}ธรรมะฝ่ายดี ๑ อกุศลธรรมนั้น โดย
เนื้อความได้แก่โลภะ ความอยากได้สิ่งต่าง ๆ ที่เกินขอบเขตของตน จนคิด
ทะเยอทะยานแสวงหาลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ทั้งที่ได้มาเป็นส่วนของตน
ทั้งที่ได้มาเป็นส่วนของคนอื่น คือสำคัญมันหมายเห็นเป็นจริงเป็นจัง โดย
เห็นเป็นของที่จีรังยั่งยืน ไม่เพียงเห็นตามสภาพความเป็นจริงว่า เป็นเพียง
บัญญัติ^{๖๓}แห่งตนตามโลกสมมติให้ปรากฏเป็นเพียงครั้งหนึ่งหรือคราวหนึ่ง
เท่านั้น โลภะ โทสะ โมหะ ทั้งสาม^{๖๔}เป็นตัวการของอกุศลธรรม ธรรมะ
ฝ่ายไม่ดี อันจักเป็นต้นเหตุของความเสื่อม ส่วนกุศลธรรม ซึ่งได้แก่^{๖๕}โลภะ
คือความไม่ย่อภาคได้ในสิ่งอันเกินขอบเขตหรือเกินภาวะที่ตนเป็นอยู่ อโทสะ
คือความไม่คิดประทุษร้ายคนอื่นหรือผลประโยชน์ของคนอื่นอันจะพึงได้
คิดแต่ในทางเมตตาปรานี ในทางที่เป็นมงคล อโมหะ ได้แก่^{๖๖}ความไม่มัว
เมาในลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และในสิ่งอันจะทำให้เกิดความหลงระเรีง
จนเกิดเป็นความฟุ้งเฟ้อไป ก็แหละสภาวธรรมทั้งสามประการนี้ เป็นตัวการ
ของอกุศลธรรม ธรรมะฝ่ายดี ที่จัดเป็นต้นเหตุแห่งความเจริญ

คนมีปัญญาพิจารณาหยั่งทราบธรรมว่า โลภะ โทสะ โมหะ เป็น
ธรรมฝ่ายอกุศล ไม่มีโทษ เป็นธรรมทรม เป็นธรรมฝ่ายต่ำ เป็นต้นเหตุ

แห่งความเสื่อม ส่วนอโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นธรรมฝ่ายกุศล ฝ่ายดี ไม่มีโทษ มีแต่คุณ เป็นธรรมอันประณีต เป็นธรรมฝ่ายขาว เป็นต้นเหตุแห่งความเจริญตั้งแล้ว ในเวลาที่ประสบพบเห็นสิ่งนั้น ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และนึกทางใจ มีสติคอยระวังไม่ให้ โลภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นครอบงำจิตใจได้ หากเกิดขึ้นแล้วก็มีขันติคอยออกกลั้น ช่มจิตใจไว้ ไม่ให้ล่วงละเมิดทำผิดทางกายวาจา ด้วยวิธีการเจริญกุศล คือ สมณะหรือวิปัสสนากรรมฐาน ให้ทวิยังขึ้นในจิตตสันดานเป็นขั้น ๆ ไป จนพอที่จะเป็นเครื่องประหารหรือดับอกุศลชนิดนั้น ๆ ให้สิ้นไป ดังนี้ ชื่อว่าเป็นผู้มีจักขุคือปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาหยั่งรู้ธรรมะในพระพุทธรศาสนาอย่างแท้จริง

กุศลธรรม ธรรมฝ่ายดีก็ดี อกุศลธรรม ธรรมฝ่ายไม่ดีก็ดี เป็นสภาพที่เที่ยงแท้แน่นอนทรงสภาวะของคนไว้อย่างนั้นชั่ววันริบคร ไมแปรผันย้ายกลับกลายเป็นอย่างอื่น คืออกุศลธรรมเป็นเหตุแห่งความเจริญ อกุศลธรรมเป็นเหตุแห่งความเสื่อม ได้เป็นมาแล้วในอดีต เป็นดังนี้อยู่ในปัจจุบัน และจักเป็นดังนี้ต่อไปในอนาคต ฉะนั้น ท่านจึงจัดกุศลและอกุศลว่าเป็นธรรมที่เสมอกันโดยอรรถว่าทรงไว้ซึ่งสภาวะของตน

อนึ่ง ปัญญาหยั่งรู้ธรรม ย่อมเป็นเหตุอุปถัมภ์ปัญญาทางคติโลกให้เป็นไปแต่ในทางที่ถูกที่ชอบ ลาก คือความมั่งมีทรัพย์สินเงินทอง ยศ คือความเป็นใหญ่ สรรเสริญ คือความยกยอปดลก เสข คือความสบายกายสบายใจ อันเป็นสมบัติของโลก ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากปัญญาในทางคติโลก ถึงไม่มีปัญญาหยั่งรู้ธรรมอันเป็นเหตุอุปถัมภ์ปัญญาในทางคติโลก จนให้ได้มาซึ่ง ลาก ยศ สรรเสริญ สุข ก็ตาม ลาก ยศ สรรเสริญ สุขนั้น

ก็ถือว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากเหตุที่จริงที่ถูกคือกุศลธรรม จึงเป็นผลที่มี
หลักฐานมั่นคง ย่อมดำรงคงสภาพอยู่ด้วยดีจนสิ้นบัจจยเป็นที่สุก

คนมีปัญญาหยั่งรู้ทั้งทางคิโลกและทางคิธรรม จนสามารถปลุก
ฝังตนให้เจริญรุ่งโรจน์ขึ้นด้วย ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เป็นลำดับ ซื่อว่า
เป็นผู้สร้างตนให้เป็นคนมีค่าๆ คือตาโลกและตาธรรม ก็จักบรรลุถึงประ-
โยชน์ทั้งสอง คือประโยชน์ทางโลกและประโยชน์ทางธรรม หรือประโยชน์
ตนและประโยชน์คนอื่น หรือประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในอนาคต
หรือประโยชน์ในชาติหนึ่งและประโยชน์ในชาติหน้า สมเด็จพระบรมศาสดา
ตรัสเรียกคนเช่นนั้นว่า ทวิจักขุบุคคล คือคนมีจักขุทั้งสองข้าง ด้วยประการ
ฉนั้น

คนจำพวกแรกนับเสียหมด ไม่มีส่วนดีหลงเหลืออยู่เลย เปรียบ
เหมือนคนตาบอด คือไม่มีจักขุทั้งสองข้างฉนั้น คนจำพวกที่สองตีฝ่ายโลก
เสียฝ่ายธรรม คือฝ่ายโลกเจริญแต่ฝ่ายธรรมเสื่อม ที่จิตว่าตนนั้นคือเป็น
ความดีส่วนน้อย ได้แต่ดีเฉพาะตัวที่เป็นส่วนบัจจยอย่างเดียว แต่ทำลาย
ให้ร้ายผู้อื่นในปัจจุบันด้วย ทำลายทั้งตนเองและทั้งคนอื่นในอนาคตด้วย จึง
เป็นส่วนเสียมากกว่าส่วนได้ เป็นส่วนชั่วมากกว่าส่วนดี เปรียบด้วยคนมี
จักขุข้างเดียว ถึงจะมองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ก็เสียความบริบูรณ์ ถูกลดความ
งดงามลงเป็นอันมาก จึงยุติลงในจำพวกที่ไม่ดีเหมือนกัน คนจำพวกที่หนึ่ง
ที่สองเป็นคนไม่ดี จึงไม่ควรยึดถือเอาเป็นแบบอย่าง ไม่ควรเอาเป็นที่พึ่ง
อาศัย ควรหลีกเลี่ยงเสียให้ไกลอย่าพบอย่าเห็นได้ก็จะดี ส่วนคนจำพวกที่
สาม เป็นคนดีเป็นคนประเสริฐควรเข้าไปคบหาสมาคมด้วย ควรเข้าไป
ใกล้ เพื่อศึกษาอบรมเอามาเป็นเยี่ยงอย่างและยึดถือเอาเป็นที่พึ่งอาศัย

คนสามจำพวกนี้ย่อมปรากฏมีประจำโลกอยู่ตลอดกาลนิรันดร เมื่อ
บุคคลอนุสรณ์คำนึงดูแล้ว ได้ปัญญาหยั่งรู้ตามที่พรรณนามา ผู้คนคัดค้าน
ให้หลีกหนีไปจากคนจำพวกที่หนึ่งทั้งสองให้ห่างไกล พึงเห็นเป็นเช่นอสรพิษ
ร้าย และควรประครองตนให้เข้าหาสมาคมกับคนจำพวกที่สาม จำเอาเป็น
เยี่ยงอย่าง เป็นทางดำเนินชีวิต จักได้ข้อปฏิบัติตามพระพุทธโอวาทของ
สมเด็จพระบรมศาสดา

ก็แหละ ฆพณฯ พ.อ. นายวรการบัญชา ควรสงเคราะห์เข้าไปในบุคคล
จำพวกที่สาม คือทวิจักขุ ได้แก่คนมีจักขุสองข้างโดยแท้จริง กล่าวคือ
ฆพณฯ เบื้องต้นก็เกิดในตระกูลสูง ตระกูลที่มีเกียรติยศชื่อเสียง และเป็น
ตระกูลที่มั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สินสถานการ โดยมีคุณพระพิจิตรโอสถ
(รอด สุตันตานนท์) เป็นบิดา มีเจ้าแม่กามแก้ว ณ ลำพูน เป็นมารดา นับ
ได้ว่า ฆพณฯ เกิดในตระกูลที่ดีทั้งสองฝ่าย คือฝ่ายบิดาก็มีศักดิ์ตระกูลสูงด้วย
เป็นเชื้อพระวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ของตระกูล อิศรางกูร ณ อยุธยา นอกจากนี้
ท่านบิดายังได้ทำคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองเป็นอเนกประการ โดยที่
ท่านเป็นหมอหรือนายแพทย์ประจำมณฑลพายัพในสมัยนั้น ได้เป็นที่เลื่อง
ลือว่า ท่านบิดาเป็นนายแพทย์ที่มีหัวใจเมตตาอารีต่อคนทุกชั้น จนเป็นที่
นิยมชมชอบของคนภาคพายัพโดยทั่วกัน ข้างฝ่ายมารดาก็มีศักดิ์ตระกูลเป็น
ราชินิกุลของเจ้านายฝ่ายเหนือ แต่ก็เป็นเจ้าแม่ที่มีความโอบอ้อมอารี อ่อน
น้อมถ่อมตน พுகจาไฟเราะอ่อนหวานฟังระรื่นหู และเป็นเจ้าแม่ที่ใจบุญ
ใจกุศล ชอบสงเคราะห์อนุเคราะห์และชอบซ่อมแซมถาวรวัตถุของวัดให้
รุ่งเรืองงดงาม ฆพณฯ เกิดมาในสังคมที่ดี กล่าวคือ เมื่ออยู่กับท่านบิดาและ
เจ้าแม่ผู้มารดา ท่านทั้งสองก็ได้ให้การศึกษอบรมเป็นอย่างดี ด้วยเป็นลูก
ชายคนโตและคนเดียวของตระกูล จนกระทั่งเป็นที่พอใจแล้ว และเห็น

สมควรว่าพอจะเป็นมหาดเล็กหลวงได้ จึงนำตัวถวายเป็นมหาดเล็กหลวง
ของรัชกาลที่ ๖ เมื่อเป็นมหาดเล็กแล้ว ๗ พรรษา ก็เป็นที่โปรดปรานของ
รัชกาลที่ ๖ มาก ด้วยเป็นคนสภาพเรียบร้อย แต่เด็ดเดี่ยวจริงจังในหน้าที่
การงาน ทั้งเป็นคนเชื่อมั่นในตัวเองมาก ประกอบกับมีปัญญาเฉียบแหลม
ลึกซึ้ง ยากที่จะหาผู้เสมอเหมือน ถึงกับทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ
พระราชทานยศเป็น นายวรการบัญชา ตำแหน่งมหาดเล็กที่ใกล้ชิดแล้ว
ทรงส่งไปศึกษาเล่าเรียนวิชาการแพทย์ที่ประเทศอังกฤษ แต่พระองค์ก็ด่วน
เสด็จสวรรคตเสียก่อน จึงต้องกลับมาก่อนที่จะสำเร็จการศึกษาตามเป้า
หมาย

เมื่อ ๗ พรรษา กลับมาแล้วก็มีได้หยุดอยู่เพียงแค่นั้น ยังรับราชการ
ฉลองพระเดชพระคุณอยู่ตลอดมา ทั้งยังได้ดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรี
นครเชียงใหม่ เป็นคนแรก และยังสามารถเข้าเรียนวิชากฎหมายจนจบเป็น
เนติบัณฑิตไทยรุ่นแรก ทั้งยังได้คะแนนเยี่ยมอีกด้วย

๗ พรรษา ได้ชื่อว่าเกิดในสิ่งแวดล้อมที่ดี นั่นคือในคราวที่เหตุการณ์
บ้านเมืองถึงคราวคับขัน ๗ พรรษา ก็ได้ช่วยเหลือแก้ไขวิกฤตการณ์นั้น ๆ ให้
ผ่านพ้นไปด้วยดี จึงได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรง
ตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อเป็นรัฐมนตรี
ช่วยว่าการนั้นก็ได้ทำงานเพื่อชาติบ้านเมืองอย่างเต็มความสามารถด้วยสติ
ปัญญาอันเฉียบแหลม จึงในเวลาต่อมา ก็ได้มีพระบรมราชโองการโปรด
เกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
ทั้งสภาภิบาลใหม่ก็ได้ขอพระราชทานยศนายทหารมหาดเล็กรักษาทรงองค์ชั้น
พันเอกพิเศษ ให้อีกด้วย และยังมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้

ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนประเภทสองอีกตำแหน่งหนึ่ง แลละก็ด้วยความเป็นนักการเมืองที่มีมือสะอาดใจคอกว้างขวางเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จนนักการเมืองทุกสมัยให้เกียรติว่า พี่ว๊ว ก้นทงนั้น นอกจากนั้นโดยความเป็นนักการเมืองที่ฉลาดและมีความสามารถ จึงได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และรองนายกรัฐมนตรีตามลำดับ ในคราวที่บ้านเมืองถึงความคับขันหาผู้ที่เหมาะสมไม่ได้ จึงได้รับแต่งตั้งจากที่ประชุมคณะรัฐมนตรีให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีชั่วคราวระยะหนึ่ง เมื่อบ้านเมืองถึงความสงบแล้วจึงได้ลาออกด้วยใจอันสะอาด นอกจากนั้นในสมัยที่มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ขวพณฯ ก็ได้รับเลือกตั้งจากประชาชนชาวเขียงรายทุกสมัยที่มีการเลือกตั้ง ถึงแม้จะมีการปฏิวัติรัฐประหารแต่ ขวพณฯ ก็ยังได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อมีรัฐธรรมนูญแล้วก็ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นสมาชิกวุฒิสภา และประธานวุฒิสภา แล้วในเวลาต่อมาก็ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภา อันเป็นตำแหน่งสูงสุดทางการเมือง นอกจากตำแหน่งที่กล่าวมา ขวพณฯ ยังได้ดำรงตำแหน่งนายกสโมสรสราญรมย์จนตลอดชีวิต ทั้งยังเคยเป็นนายกสมาคมชาวเหนืออีกด้วย

จะเห็นได้ว่าตำแหน่งต่าง ๆ ที่ ขวพณฯ เคยดำรงมาแล้วล้วนแล้วแต่เป็นที่ตั้งเกียรติสูง ซึ่งทำให้มองเห็นว่า ขวพณฯ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชาติบ้านเมือง เพราะได้ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างมากมาย ไม่ว่า ขวพณฯ จะดำรงตำแหน่งใดก็ทำให้งานในตำแหน่งนั้น ๆ เจริญก้าวหน้ามีระเบียบแบบแผนอย่างดียิ่ง จนเป็นแบบฉบับที่คงามสำหรับผู้มาภายหลัง ทำให้

เป็นที่กล่าวขวัญถึงอยู่เสมอ ทั้งยังเป็นทีโปรดปรานของสมเด็จพระบรม
บพิตรพระราชสมภารพระองค์รัชกาลปัจจุบัน จักเห็นได้จากเครื่องราช-
อิสริยาภรณ์เป็นสักขีพยาน นั่นคือเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสายสะพายชั้นสูง
อันมีชื่อว่า ปฐมจุลจอมเกล้า นับว่า ฯพณฯ ได้ทำหน้าที่โดยสมบูรณ์แบบคือ
เมื่อเป็นพลเมืองก็เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ เมื่อได้เป็นนักการเมืองก็ได้เป็น
นักการเมืองที่ดีมีเกียรติสูงยิ่ง ได้รับการยกย่องเชิดชูตลอดมา สมกับที่เป็น
มหาตมเล็กหลวงที่องค์พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๖ ทรงโปรดปรานยิ่งนัก

ในท่านครอบครัว ฯพณฯ ก็ทะนุบำรุงตระกูลให้เจริญรุ่งเรืองถาวรมา
จนตลอดชีวิต จะเห็นได้ว่า ฯพณฯ ให้การปกครองดูแลทรัพย์สินอันเป็น
มรดกตกทอดมาจากท่านบิดาและเจ้าแม่ผู้มรณาให้ยืนยงคงสภาพที่ตั้งมาอยู่
เสมอ ทั้งยังได้เพิ่มพูนให้ทรัพย์สินที่ยังไม่มีให้มีขึ้น ที่มีอยู่แล้วก็พอกพูน
ให้เพิ่มเป็นทวีคูณ ไม่ให้ย่อยยับบอบสลาย มีแต่รุ่งเรืองและรุ่งโรจน์ตลอด
มา จนมีฐานะเป็นปึกแผ่นแน่นหนาอยู่ทุกวันนี้ นอกจากนี้ยังได้ให้การ
ศึกษาอบรมแก่บุตร — ธิดาเป็นอย่างดี จนมีหน้าที่การงานอันสูงเป็นที่เชิดชู
แก่วงศ์ตระกูล นอกจากนี้ยังได้สงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อนฝูงมิตรสหายและ
คนทั่วไปที่ต้องการความช่วยเหลือและก็ได้ให้การช่วยเหลืออย่างแท้จริง
แสดงว่า ฯพณฯ ได้เป็นผู้มีจักขุข้างหนึ่ง คือมีปัญญารอบรู้ในทางคติโลก
ตามที่ได้กล่าวมา

ในทางคติธรรม ฯพณฯ ก็ได้ชื่อว่า มีจักขุคือปัญญาที่สามารถรู้ธรรม
ว่า สิ่งนี้เป็นกุศลควรทำ สิ่งนี้เป็นอกุศลไม่ควรทำ สิ่งนี้ไม่เป็นประโยชน์
เป็นไปกับด้วยโทษควรหลีกเลี่ยง ทั้งยังรู้ว่าสิ่งนี้เป็นคุณเป็นประโยชน์ สิ่งนี้
ทรามสิ่งนี้ประณีต สิ่งนี้เป็นส่วนดำสิ่งนี้เป็นส่วนขาว ตามสภาพความ
เป็นจริงของสิ่งนั้น ๆ จะเห็นได้ในสมัยที่ ฯพณฯ ดำรงตำแหน่งรองนายก ฯ

ก็ได้เป็นกรรมการจัดงานฉลองยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ คือ พ.ศ. ๒๕๐๐ ซึ่งถือว่าเป็นงานสำคัญยิ่งใหญ่มาก ผู้ที่เป็นกรรมการจะต้องใช้สติปัญญาอย่างรอบคอบในอันที่จะให้งานนั้น ๆ บรรลุถึงเป้าหมาย แต่ฯพณฯ ก็ได้ทำจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี นอกจากนั้นในสมัยที่เป็นรัฐมนตรีหลายกระทรวงฯพณฯ ก็ได้เอาใจงานในด้านที่เป็นบุคคลอีกมากหลาย เช่น เป็นกำลังที่สำคัญยิ่งในการหาทุนทรัพย์บูรณะปฏิสังขรณ์ วัดพระธาตุคอกยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ จนทำให้สวยงามมั่นคงถาวรเป็นที่เชิดชูบูชาของชนทุกหมู่เหล่า และยังมีพระบรมธาตุจอมทองอีก ฯพณฯ ก็เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงหาทุนทรัพย์นำผ้าพระกฐินพระราชทานไปทอดถวายในนามประธานรัฐสภา ได้จับจ่ายจำนวนมาก จนทำให้การปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุ และวัดวชิราารามให้สวยงามน่าอยู่อาศัย แม้วัดกุเต้า จังหวัดเชียงใหม่ ก็เช่นกัน ฯพณฯ ก็ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ให้สวยงามเกือบทั้งอาราม ทำให้สภาพของวัดที่เกือบจะเป็นวัดร้าง ให้เป็นวัดที่มีความสำคัญทางศาสนาขึ้นมาทีเดียว นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้ว ในสมัยที่ ฯพณฯ เป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ ก็ได้เป็นประธานการก่อสร้างโรงพยาบาลประจำจังหวัด และโรงพยาบาลประจำอำเภอพะเยา ทำประโยชน์ให้เกิดแก่ประชาชนจนตราบเท่าทุกวันนี้ และที่วัดหนองฮ้าง อำเภอพานก็เช่นกัน ฯพณฯ ก็ได้จัดการสร้างโรงเรียนประชาบาลขึ้นหนึ่งหลัง พร้อมทั้งปฏิสังขรณ์อารามอีกด้วย ทำให้วัดหนองฮ้างสวยงามสะอาดเป็นที่น่าทัศนาแก่คนทั่วไป

อนึ่ง วัดมหาธาตุฯ ในสมัยที่ ฯพณฯ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ พร้อมด้วยคุณหญิงฉวี ผู้ภรรยา ได้เป็นเจ้าของอุปสมบทพระภิกษุและบรรพชาสามเณรหลายรูป และได้สร้างพระมูสาสนสงฆ์ในพระอุโบสถหลายหมื่นบาท สิ่งเหล่านี้ยังใช้การได้มาจนถึงทุกวันนี้ นอกจากนี้

ฯพณฯ และคุณหญิงฉวี ยังได้ถวายทุนให้แก่พระภิกษุสามเณรไปศึกษายังต่างประเทศ คือประเทศพม่า อินเดีย และลังกา และพระนักเรียนผู้ได้รับทุนในครั้งกระโน้น ได้กลับมาทำประโยชน์ให้แก่พระศาสนาอย่างน่าอนุโมทนา เช่นเจ้าคุณพระเทพสิทธิธมฺมณี พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ เจ้าคณะภาค ๑๐ วัดมหาธาตุฯ ฝ่ายผู้ที่ลาสิกขาออกไป ก็ทำงานเป็นหลักฐานมั่นคง เช่นนายชูศักดิ์ ทิพย์เกษร อาจารย์โทมหาวิทยาลัยศิลปากร เธอไปศึกษาที่ประเทศลังกาโดยทุนของ ฯพณฯ และคุณหญิงฯ ปฏิบัติกิจวัตรตามที่พรรณนามานี้ แสดงให้เห็นว่า ฯพณฯ เป็นผู้มั่งคั่งจกัขุ คือมีจกัขุสองข้าง ด้วยประการฉะนี้

รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาฯ พอสสมควรแก่กาลเวลาจึงยุติพระธรรมเทศนาลงด้วยประการฉะนี้

ในโอกาสแห่งพระธรรมเทศนาฯ ด้วยกุศลบุญราศีกัษณิณานุปัตตาน กิจที่คณะเจ้าภาพอันมีคุณหญิงฉวีเป็นประธาน พร้อมด้วยบุตร-ธิดาและวงศาคณาญาติได้ประกอบให้มีขึ้น เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ ฯพณฯ พ.อ. นายวรการบัญชา ขอจงเป็นตบะเคชะพลวบัจจยอำนาจผลคลับันกาลให้ดวงวิญญาณของ ฯพณฯ ได้ประสบแต่ความสุขเกษมสำราญในสัมปรายภพ สมดังเจตนาปรารภของคณะเจ้าภาพด้วย เทอญ.

อปฺปมาทกถา

พระเทพวิสุทธาจารย์

เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ วัดพระธาตุดอยสุเทพ

แสดงในงานทำบุญ ๕๐ วัน

ศพ ฯ พณ ฯ พ.อ. นายวรการบัญชา

(บุญเกิด สุตันตานนท์)

ณ วัดเบญจมบพิตร ฯ กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๑๑

เวลา ๑๕.๐๐ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

หนุททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยา มิ โว วยธฺมา สงฺขารา

อปฺปมาเทน สมฺปาเทถาคิ.

วันนี้ เป็นวารดิถีปัญญาสมวาร นับตั้งแต่วัน ฯพณฯ พ.อ. นายวรการ-
บัญชา (บุญเกิด สุตันตานนท์) ถึงอนิจกรรมมา จัดเป็นอภิรักษ์ชีวิตสมัยพิเศษ
ที่ควรบำเพ็ญทักษิณากุศลกราวหนึ่ง ซึ่ง ฯลฯ จะได้ร่วมใจกันบำเพ็ญกุศล
อุทิศถวายแก่ ฯพณฯ อนุรูปแก่วารดิถีนั้น สำเร็จด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม
และเพิ่มพูนสารานิยธรรมอีกส่วนหนึ่งด้วย

ฯพณฯ พ.อ. นายวราการบัญชา (บุญเกิด สุคันตานนท์) นั้น มีจิตใจ
 แกล้วกล้า สุขุมลุ่มลึก เฉลียวฉลาด มีมารยาททางกายและวาจาสงบเสงี่ยม
 เรียบร้อย เป็นที่ต่งแห่งความรัก ความเคารพนับถือของผู้ใต้เห็นได้สมาคม
 ปลุกความนิยมทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นผู้ปฏิบัติเคร่งครัดในศีลธรรม
 โดยสมบูรณ์ตามหน้าที่ของชาวพุทธผู้นับถือพระพุทธศาสนา ถึงคราวทำ
 หน้าที่อย่างใด ก็ทำหน้าที่อย่างนั้น เป็นที่เรียบร้อย เช่นในฐานะเป็นผู้ช่วย
 ก็มีความเคารพนับถือผู้หลักผู้ใหญ่ ไม่แสดงกิริยาที่เย่อหยิ่ง ตั้งอยู่ในอิบาท
 ความบังคับบัญชา ไม่ฝ่าฝืนต่อคำสั่ง มีความสวามิภักดิ์ จงรักภักดี ประพฤติ
 สมควรแก่หน้าที่ คือ ไม่เกียจคร้านหมั่นทำกิจการ ไม่หลบหลีกเกียจจน
 ทำให้เสียการงาน มุ่งมั่นแต่ที่จะให้การงานในหน้าที่ดำเนินไปสู่ความเจริญ
 โดยส่วนเดียว เป็นต้น ในฐานะเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ท่านก็ประพฤติตนอยู่
 ในฐานะผู้หลักผู้ใหญ่ คือบำรุงอธยาศัยยึดเหนี่ยวธรรมะเป็นบรรทัด ก็คือ
 พรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ เป็นหลักใจ มีอธยาศัยแผ่ไมตรีจิต สนทนสนมรักใคร่
 ในผู้น้อย ปรารถนาจะให้เขาได้รับความสุข คิดสงสารแก่ผู้ตกทุกข์ได้ยาก
 ปราศจากวิหิงสาการเบียดเบียน ไม่มีความริษยาหึงหวงในความคิดของบุคคล
 อื่น มีแต่ชื่นชมยินดีในความคิดของเขา และรู้จักวางตนเป็นกลาง คือ
 ประพฤติสม่ำเสมอไม่ถือตัว เมื่อใครทำดี ก็ชมเชยกย่องตามความคิด เมื่อ
 ใครทำไม่ดี ก็ตำหนิ หรือลงโทษตามความผิด ไม่เอนเอียงด้วยอำนาจอคติ
 เพราะรักเพราะชัง เป็นต้น เมื่อฯพณฯ สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติดังกล่าวมา
 จึงเป็นที่รักเคารพนับถือ นิยมชมชอบของผู้น้อย และเป็นที่น่าไว้วางใจโปรด
 ปรานของผู้หลักผู้ใหญ่ ผู้บังคับบัญชา ตลอดจนมาโดยลำดับ เช่นได้รับยกย่อง
 เป็น ส.ส. จังหวัดเชียงราย ทุกสมัยที่มีการเลือกตั้ง เป็นรัฐมนตรีว่าการ
 กระทรวงการต่างประเทศ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เป็น

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ เป็นรองนายกรัฐมนตรี เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นสมาชิกสภาว่างรัฐธรรมนูญ เป็นสมาชิกวุฒิสภา เป็นประธานวุฒิสภา และเป็นประธานรัฐสภา นอกจากนี้ยังได้รับหน้าที่อื่น ๆ อีกมาก ตั้งเป็นที่ทราบในทางราชการอยู่แล้ว ในด้านการพระศาสนา ๆ ผนวช ท่าน ก็มีจิตใจยึดมั่นอยู่ในการบุญกุศล บำเพ็ญตนอยู่ใน ทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย ประจําใจมาตลอดอวสานแห่งชีวิต และได้บำเพ็ญกรณียกิจ ด้วยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ ส่งเสริมการก่อสร้างและบูรณะวัดวาอาราม และกุศลสถานหลายแห่ง มีวัดกู่เต้า และวัดพระธาตุคอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น เป็นที่เจริญรุ่งเรืองตลอดมาจนกาลปัจจุบันนี้ ทั้งนี้ นับว่า ๆ ผนวช มาดี อยู่ดี และไปดี ทั้ง ๓ กาล เพราะท่านเกิดมาในราชินิกุลของเจ้านายฝ่ายเหนือ สมบูรณ์ด้วยโภคสมบัติ และคุณสมบัติ เป็นต้น อันเป็นผลมาแต่เหตุ คือ ปุพเพกตบุญญา เพราะได้บำเพ็ญบุญกุศลมาแต่ในก่อน จึงได้ชื่อว่าท่านมาดี แล้วได้เสริมสร้างบุญบารมี อันเป็นคุณประโยชน์แก่ตนและคนอื่น ตลอดถึงประเทศชาติ บ้านเมือง และพระพุทธศาสนา สำเร็จเป็นอัครตสมาปนิธิ คือตั้งตนไว้โดยชอบ ประกอบแต่ความดี จึงชื่อว่าท่านอยู่ดี และการจากอิธโลกไปสู่ปรโลกของท่านเล่า ย่อมทำความเศร้าสลดใจ ซึ่งใคร ๆ ก็มีความอาลัยและเสียดาย เพราะมาราลึกถึงคุณงามความดีที่ ๆ ผนวช ท่านได้กระทำแล้ว สำเร็จเป็นธมฺมจารีบุคคล เมื่อละโลกนี้ไปย่อมว่าเจิมบันเทิงในสวรรค์ หรือสุคติเป็นที่ไป จึงชื่อว่าท่านไปดี บุคคลผู้มาดี อยู่ดี และไปดี ทั้ง ๓ กาล ดังกล่าวมา บัณฑิตเรียกว่ายอดคน

เมื่อ ๆ ผนวช มาถึงอนิจจรมไปเช่นนั้น ย่อมเป็นที่เศร้าสลดเสียใจและเสียดายยิ่งของบรรดาญาติสนิทมิตรสหาย ผู้ใหญ่ผู้น้อย กฤหัสถ์ บรรพชิต

ซึ่งเป็นที่รักใคร่ เคารพนับถือ และได้พึ่งพาอาศัย โดยทั่วไป แต่ก็ตกอยู่ใน
วิสัยแห่งคติธรรมตา เพราะสังขารทั้งหลาย ย่อมแปรไปจากปกติเดิมเพราะ
เหตุต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก เป็นไปตามปัจจัย ไม่อยู่ในอำนาจบังคับ
บัญชา เหตุฉะนั้น สมเด็จพระบรมศาสดา จึงตรัสตักเตือนพุทธบริษัททั้ง
กฤหัสถ์และบรรพชิต ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ดังพระปัจจุสมโฆวาทที่
ยกไว้ในนิเขปบทเบื้องต้นนั้นว่า “หนุททานิ ภิกขเว อามนุชยามิ โว
วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมปาเทถ” ดังนี้ ความว่า คุณรภิกษุ
ทั้งหลาย เราเตือนท่านทั้งหลาย บัดนี้ สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมไป
เป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด ดังนี้

มีอรรถาธิบายว่า สังขารคือสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ทั้งมีใจครอง
และทั้งที่ไม่มีใจครอง ย่อมเกิดขึ้นและตั้งอยู่ได้ ก็เพราะเหตุแต่งขึ้น แต่ก็
ต้องเป็นไปตามเหตุ และต้องอาศัยปัจจัยภายนอก เช่น อาหาร ช่วย
อุปถัมภ์ด้วย เหตุปัจจัยยังทรงอยู่เพียงใด สังขารทั้งหลายก็ยังทรงอยู่เพียง
นั้น ถ้าเหตุปัจจัยขาดลงเพราะเหตุใดเหตุหนึ่ง สังขารทั้งหลายก็ย่อมสลาย
ไปตามเหตุนั้น ๆ เพราะฉะนั้น บุคคลที่เกิดมา ซึ่งได้ชื่อว่า อุปาทินนกะ
สังขาร เมื่อเหตุปัจจัยยังส่งผลอยู่ ก็ย่อมผ่านวัยทั้ง ๓ คือปฐมวัย มัชฌิมวัย
และปัจจุสมวัยไปได้ เมื่อเหตุปัจจัยสิ้นไป หรือมีภัยอันตรายมาตัดรอนใน
ระหว่างในวัยใดวัยหนึ่ง ก็ย่อมสิ้นไปเสียก่อน คือไม่ครบทั้ง ๓ วัย แม้
เวลาที่เป็นไปอยู่แล้ว คือยังไม่แตกสลาย (ตาย) ก็ย่อมมีอาการทั้ง ๓ ประจำ
อยู่เสมอ คือมีอาการไม่เที่ยง เพราะไม่คงที่ แปรเปลี่ยนไปอยู่เสมอ ซึ่ง
เรียกว่า “อนิจฺจ” ๑ อาการที่ทนอยู่ ตั้งอยู่ คงที่อยู่ ไม่ได้ จำต้องแปร
เปลี่ยนไปอยู่เสมอ ซึ่งเรียกว่า “ทุกฺข” ๑ อาการที่ไม่เป็นไปตามอำนาจ
บังคับบัญชาของผู้ใด ซึ่งจำต้องแปรเปลี่ยนไปอยู่เสมอ ซึ่งเรียกว่า “อนตฺตา” ๑

อาการทั้ง ๓ นั้น ย่อมย้าย ให้อัน ล้างผลาญ เบียดเบียน สังขารทั้งปวงทุกขณะ มิได้ว่างเว้นสักครู่หนึ่งเลย เพราะฉะนั้น สังขารทั้งปวงที่ปรากฏขึ้น จึงได้ชื่อว่าเป็นทุกข์อยู่เสมอ ซึ่งใครจะเห็นว่าเป็นทุกข์หรือไม่ก็ตามที เพราะมีบาป อันวชิรภิกษุณีแสดงไว้ว่า “ทุกข์แมว หิ สมโภติ ทุกข์ ตัญจติ เวติ จ” ทุกข์เท่านั้นย่อมเกิดขึ้น ย่อมตั้งอยู่ และย่อมเสื่อมไป “นายบุตร ทุกขา สมโภติ” นอกจากทุกข์ ไม่มีอะไรเกิดขึ้น “นายบุตร ทุกขา นิรุชฌติ” นอกจากทุกข์ ไม่มีอะไรดับ เพราะสิ่งใดมีความเกิดปรากฏขึ้น สิ่งนั้นย่อมเป็นสังขาร และสังขารนั้น เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ก็มีอาการทั้ง ๓ นั้น ซึ่งเป็นตัวทุกข์ประจำกำกับมาด้วย เหมือนคังไฟ อันมีอาการร้อนประจำอยู่ ฉะนั้น เมื่อสังขารเกิดขึ้น จึงได้ชื่อว่าทุกข์เกิดขึ้น เมื่อสังขารตั้งอยู่ จึงได้ชื่อว่าทุกข์ตั้งอยู่ เมื่อสังขารเสื่อมไป จึงได้ชื่อว่าทุกข์เสื่อมไป เหมือนคังไฟอันมีอาการร้อนประจำอยู่ เมื่อไฟเกิดขึ้น ก็ชื่อว่าความร้อนเกิดขึ้น เมื่อไฟตั้งอยู่ ก็ชื่อว่าความร้อนตั้งอยู่ เมื่อไฟดับ ก็ชื่อว่าความร้อนดับไป ฉะนั้น ธรรมชาตสังขาร ย่อมเป็นอยู่ฉะนี้ บุคคลไม่รู้เท่า จึงมัวเมาอยู่ในวัยบ้าง ในความเป็นหนุ่มสาวบ้าง ในความเป็นผู้ไม่มีโรคบ้าง ในชีวิตบ้าง แล้วไม่อาศัยสังขารทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนและคนอื่นตามสมควร ชื่อว่าไม่ได้ถือเอาประโยชน์จากสังขาร กล่าวคืออัตภาพ หรือกลับอาศัยสังขารทำความชั่ว โดยประการต่างๆ อันเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและบุคคลอื่น การที่เป็นเช่นนี้ ก็เพราะมีความประมาท เดินเล่อ ขาดสติ เพราะฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงได้ตรัสเตือนให้บำเพ็ญความไม่ประมาทว่า “อุปฺปมาเทน สมฺปาเทถ” ท่านทั้งหลาย จงยังความไม่ประมาท ให้ถึงพร้อมเถิด ดังนี้

ความไม่ประมาทนั้น ได้แก่ความไม่อยู่ปราศจากสติ คือความไม่เลินเล่อ คุณชื่อนี้ สมควรให้เป็นไปในกิจนั้น ๆ ทุกอิริยาบถ นับว่าเป็นสำคัญ ทั้งคติโลกคตินิยม ๆ ก็อุปมาทศธรรมนี้ จะเกิดมีขึ้นได้ ก็เพราะอาศัยเหตุ คือ มนสิการถึงความเสื่อมเป็นเบื้องต้น เพราะมาคิดถึงภัยอันตรายหรือความเสื่อมเสียหายอันจะเกิดมีแก่ตนและ परिवารชน หรือทรัพย์สมบัติแล้ว จึงไม่ประมาท คอยป้องกัน กำจัด และดูแลรักษา ผู้คิดถึงความเสื่อมของสังขาร ด้วยอำนาจ ชรา พยาธิ มรณะ จึงไม่ประมาท มัวเมา เลินเล่อ แผลงสติอารมณ์ สั่งสมบุญกุศลให้เกิดบริบูรณ์ในสันดาน สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ จึงตรัสเหตุแห่งความไม่ประมาทไว้ในเบื้องต้นนี้ว่า “วยธมฺมา สงฺขารา” สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ดังนี้ แล้วจึงตรัสความไม่ประมาทไว้ในเบื้องปลายว่า “อุปฺปมาเทน สมฺปาเทถ” ท่านทั้งหลาย จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด ดังนี้ ความปลงสังขาร พิจารณาด้วยปรีชาญาณ ให้เห็นความเสื่อมสิ้นแห่งสังขารเป็นธรรมสังเวช จึงเป็นอุบายพิเศษ ก่อให้เกิดอุปมาทศธรรม ด้วยประการฉะนี้

ฯ พณ ฯ พ.อ. นายวรการบัญชา (บุญเกิด สุตันตานนท์) ได้รับการศึกษาอบรมมาดี มีความรู้ความฉลาด ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ทำประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน ตลอดจนประเทศชาติและพระศาสนาแล้วด้วยดี นับว่า ตั้งอยู่ใน “อุปมาทศธรรม” ความไม่ประมาท เพราะท่านเป็นผู้ไม่ประมาท ย่อมชื่อว่าไม่ตาย คือไม่สูญหายไปจากโลก กล่าวคือคุณงามความดีที่ท่านได้ปฏิบัติมา ฉะนั้น จึงสมควรที่สาธุชนจะพึงมนสิการให้ความเสื่อมสิ้นแห่งสังขารให้เกิดธรรมสังเวช และตั้งอยู่ในอุปมาทศธรรม ดังที่ได้แสดงมา

อิมินา ปุณฺณกมฺเมน ด้วยอานิสงส์บุญราศีทักษิณานุประทาน ที่
พระภิกษุสามเณรคณะสหธรรมิก เชียงใหม่ อันมีพระมหาสมบุรณ์ โชติธาดา
ประธานคณะสหธรรมิก เชียงใหม่ เป็นประธาน พร้อมด้วยท่านผู้มีความ
เคารพนับถือ ได้พร้อมใจกันบำเพ็ญอุทิศเป็นบุญเพื่อบุพเพตพลีด้วยความกตัญญู
กตเวทีโดยอนุรูป ของจงเป็นผลสำเร็จประโยชน์สุขแก่ ๆ พงษ์ ท่าน โดย
สมควรแก่กตติภทุกประการ

รับประทานวิสัชนาพระธรรมเทศนาในอัปมาทธรรมกถา พอสมควร
แก่เวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้.

อัฐตสัมมาปณิธิกา

ของ

พระพุทธวงศมุนี วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

แสดง

ในงานสวดมวารศพ พ.อ. นายวรการบัญชา

(บุญเกิด สุตันตานนท์)

ณ หอสมุด ป. กิตติวัน วัดเบญจมบพิตรฯ

๒๘ กันยายน ๒๕๑๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

อัฐตสัมมาปณิธิ เอตมฺมงฺกฺลฺมฺคฺตฺมฺนฺติ.

บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในอัฐตสัมมาปณิธิกา
ฉลองศรัทธาประดับบุญบาปรมีโดยสมควรแก่กุศลบุญราศีที่กษิณานุป-
ทานบัจโจปการกิจ ด้วยวาระนี้ครบสวดมวาร ๑๐๐ วัน นับแต่วันที่คุณ
พ.อ. นายวรการบัญชา (บุญเกิด สุตันตานนท์) ได้ถึงอนิจกรรมมล่วงลับดับ
สังขารไป คณะเจ้าภาพอันประกอบด้วยคุณหญิง ภรรยา บุตร ธิดา และ
ญาติมิตร ได้มีศมานฉันทจิตมาประกอบกองการกุศลทักษิณา เบื้องต้นได้
นิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระพุทธมนต์แล้วถวายภัตตาหารเพล และบัดนี้ได้

จัดให้มีพระธรรมเทศนาเพื่อเพิ่มพูนกุศลทักษิณาทานนั้นให้มากขึ้น เป็นการปฏิบัติต้องตามพระพุทธภาษิตกาถาที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พระเจ้าพิมพิสารมครรัฐตอนหนึ่ง ความว่า “เปตานิ ทกฺขิณิ ทชฺชา ปุพฺเพกตมฺนุสฺสริ” เมื่อระลึกถึงคุณความดีของผู้ล่วงลับไปแล้ว ฟังตามเพิ่มให้ซึ่งทักษิณา” ดังนี้ กุศลทักษิณาทานนี้ เมื่อกล่าวโดยฐานพลีก็เป็นบุพพเปตพลี—พลีเพื่อชนผู้ละไปแล้วสู่ปรโลก เมื่อกล่าวโดยฐานที่คุณพ.อ. นายวรการบัญชา เป็นผู้มอบการคุณ ก็จัดว่าเป็นการอุดหนุนคุณความดีนั้นให้เด่นยิ่งขึ้นไป และเป็นการแสดงออกซึ่งความเป็นผู้มีกตัญญูกตเวที คือรู้อุปการคุณที่ท่านทำแล้วและกระทำตอบแทน ทั้งเป็นการแสดงออกซึ่งความเป็นผู้มีเมตตากรุณาในฐานะเป็นญาติผู้ใหญ่ในตระกูล ทั้งเป็นการแสดงออกซึ่งอุปถัมภ์ธรรมความเป็นผู้มีเมตตาประพฤติก่อนน้อมต่อผู้ล่วงลับไปแล้วในฐานะเป็นผู้ใหญ่กว่าตน สรุปผลแห่งทักษิณานุปทานแล้วเป็นการประกาศคุณงามความดีของผู้ล่วงลับไปแล้วให้ปรากฏ และตามเพิ่มให้ซึ่งอิฏฐวิบุลยมนุญผลอันบังเกิดจากกุศลทักษิณาทานแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว

คุณ พ.อ. นายวรการบัญชา ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีคุณงามความดีควรแสดงให้ปรากฏหลายสถาน ประมวลความแล้วก็ได้แก่ ความเป็นเด็กดี คือความที่อยู่ใต้อาสาทำสั่งสอนมารดาบิดา เป็นผู้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนดี และเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีมั่นอยู่ในอธยาศัย ประพฤติปฏิบัติอะไรลงไป ก็เพื่อจะให้มารดาบิดาดีใจ เบาใจ ไม่หนักใจ ซึ่งจะเห็นได้ในการศึกษา คุณ พ.อ. นายวรการบัญชา เป็นนักเรียนมหาดเล็กหลวง ทั้งที่เชียงใหม่และราชวิทยาลัย เมื่อศึกษาจบชั้นเรียนแล้ว ก็ได้เข้ารับราชการสนองพระเดช

พระองค์และพระมหากษัตริย์คุณใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ได้รับพระเมตตาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นมหาดเล็กพิเศษ พระราชทานสัญญาบัตรให้เป็น “นายวรการบัญชา” และหลังจากนั้น ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปศึกษาต่างประเทศ จึงนับได้ว่า คุณ พ.อ. นายวรการบัญชา เป็นเด็กที่มีความก้าวหน้าในชีวิตโดยลำดับ ควรถือเป็นแบบอย่างได้เป็นอันดี ในฐานะที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุข คุณ พ.อ. นายวรการบัญชา ได้สมัครรับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ด้วยผู้หนึ่ง ซึ่งในสมัยเลือกตั้งทุกครั้ง เมื่อคุณ พ.อ. นายวรการบัญชา สมัครแล้ว เป็นได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทุกครั้งเช่นเดียวกัน นับว่าคุณ พ.อ. นายวรการบัญชา เป็นผู้มีความดีเป็นที่ไว้วางใจเชื่อถือของประชาชนโดยทั่วไป ยิ่งไปกว่านั้น คุณ พ.อ. นายวรการบัญชา ยังได้รับความไว้วางใจจากหัวหน้ารัฐบาล คือ นายกรัฐมนตรี ให้เป็นรัฐมนตรีมาหลายสมัย นับตั้งแต่เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวง และรองนายกรัฐมนตรี โดยลำดับ ในครั้งสุดท้าย ในฐานะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคุณ พ.อ. นายวรการบัญชา ได้รับความไว้วางใจจากบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ให้ดำรงตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎร และรัฐสภา เป็นหลายสมัย และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ประกาศเกียรติคุณเกียรติคุณโดยลำดับ ซึ่งได้รับพระราชทานชั้นสูงสุด คือ ปฐมจุลจอมเกล้า, จึงนับได้ว่า คุณ พ.อ. นายวรการบัญชา เป็นผู้มีความดีปรากฏเป็นอย่างดี ทั้งนี้ก็เพราะอาศัยคุณธรรม คืออดทนอดกลั้นมาปฏิบัติ ความตั้งใจไว้วางใจเป็นประการสำคัญ

เพราะคุณธรรมคืออัตตสัมมาปณิธาน^๕ เป็นคุณธรรมอันจะนำบุคคลผู้มีอยู่ คือประพฤติกปฏิบัติเป็นประจำ ให้ได้รับความเจริญที่เรียกรู้กันว่า “มงคล” อันสมเด็จพระทศพลสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในมงคลสูตร ดังพระพุทธภาษิตบาทภาวาทที่ได้นำมาเป็นอุเทศบทนั้นว่า “อตุตตสัมมาปณิธิ เอตมมงฺก-คณฺมุตฺตม” ความ^๕ตั้งตนไว้ชอบ เป็นมงคลอันสูงสุด ดัง^๕ฯ

อธิบายความตามพระพุทธภาษิตบาทภาวาทนั้นว่า อันบุคคลผู้เกิดมาในโลก ซึ่งว่าท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏสงสาร จำจะต้องประพฤติกตนให้เหมาะสมแก่ภูมิและชั้นของตน เพื่อจะได้หลีกเลี่ยงจากอุปสรรคข้อขัดข้อง และเพื่อจะได้นำชีวิตให้เป็นไปโดยสะดวก ไม่เช่นนั้น ชีวิตก็จักไม่มีสุขเป็นผล เหมือนบุคคลไปในเรือน้อย จำเป็นต้องคอยพวยวาทคักเพื่อตัดให้เรือนั้นเดินได้โดยสะดวก ฉันทใด การดำเนินทางชีวิตก็จำเป็นต้องประกอบคุณธรรมเพื่อนำชีวิตให้เป็นไปโดยตลอดฉันทนั้น^๕ เหตุนี้ การตั้งตนไว้ชอบจึงเป็นประการสำคัญ สำหรับทางที่จะตั้งตนไว้ชอบนั้น โดยปกติแล้วก็มีอยู่หลายประการ โดยนัยหนึ่งพึงสันนิษฐานเห็นเช่นในกิจ ๔ ประการ คือ คอยกัน ได้แก่ คอยระวังไม่ทำความชั่วเสียหายอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งยังไม่เคยทำ ตัดคือละ ความชั่วเสียหายและความบกพร่องที่เคยทำแล้วนั้น^๕ เสีย โดยไม่ทำอีกต่อไป สร้าง—คือความดีอันใดที่ยังไม่เคยทำ ก็พยายามกระทำและสร้างให้มีขึ้น เสริม—คือความดีอันใดที่เคยทำแล้ว ก็พยายามทำและเสริมให้มีมากยิ่งขึ้นไป ทุจริต—ความประพฤติกชั่ว ด้วยกายกิตติ ด้วยวาจากิตติ ด้วยใจกิตติ เป็นความเสื่อมความเสียหายแก่ผู้ประพฤติก เป็นความเดือดร้อนแก่ตนเองและบุคคลอื่น เมื่อยังไม่เคยทำไม่เคยประพฤติก พึงระวังไม่ทำและไม่ประพฤติก อันได้แก่กัน^๕ใจกันความกิตติออกไปเสียจากเรื่องของทุจริตนั้น^๕ ทุ^๕ หลงลืมสติ

ทำหรือประพฤติไปแล้ว โดยไม่ตั้งใจหรือแม้โดยตั้งใจ ครั้นรู้ว่าเป็นทุจริต เป็นบาปเป็นอกุศลแล้ว พยายามละความกระทำและความประพฤติอย่างนั้น โดยตัดเรื่องนั้นออกไปเสียจากใจจากความคิด และถือเป็นบทเรียนที่จะไม่ ทำให้ตลอดไป สุจริต-ความประพฤติดีทางกาย วาจา ใจ อันมีนัยตรงกัน ข้ามกับทุจริตนั้น เป็นความงามความดีของผู้ประพฤติและกระทำ ทั้งนำ ความซุ่มเย็นมาให้แก่ตนเองและแก่บุคคลอื่น เมื่อรู้แล้ว ก็พยายามสร้าง พยายามกระทำในคุณธรรมคือความสุจริตนั้น ๆ ให้เป็นไปด้วยดี ที่กระทำ และประพฤติดีอยู่แล้ว ก็จึงพยายามเสริมการกระทำและความประพฤตินั้น ๆ ให้ดียิ่งขึ้นไป ครั้นทำไปแล้ว ประพฤติปฏิบัติไปแล้ว ก็มีความตั้งใจ ปลดปล่อยปราโมทย์ ในการทำและความประพฤติดีนั้น ๆ ให้เป็นหลักใจ ตลอดไป กระทำและประพฤติได้ดีเช่นนั้น ชื่อว่า เป็นการตั้งตนไว้ชอบ สถานหนึ่ง ๆ

อนึ่ง ประพฤติหลีกเลี่ยงจากอกติ ๔ ประการ คือไม่ประพฤติลำเอียง ให้ผิดธรรม ด้วยอำนาจความรักใคร่ชอบพอเห็นแก่กันก็ดี ด้วยอำนาจ ความโกรธเกลียดชังไม่ถูกกันก็ดี ด้วยอำนาจเขลาไม่รู้เท่าถึงการณ์ก็ดี ด้วย อำนาจกลัวหรือเกรงใจกันก็ดี ไม่ประพฤติลำเอียงไปเพราะอำนาจเหล่านี้ ก็ชื่อว่า ประพฤติตั้งตนไว้ชอบ อนึ่ง ประพฤติวางตนให้เหมาะสมแก่สถานะ ของตน คือเป็นผู้ใหญ่ก็ประพฤติในความเป็นผู้ใหญ่ เช่นมีเมตตากรุณา ต่อผู้น้อย เป็นคนเสมอกันก็ประพฤติตนสม่าเสมอกันในฐานะเป็นญาติเป็น มิตรต่อกัน มีชื่อตรงและเผื่อแผ่แก่เขาตามสมควรแก่สถานะเป็นต้น เป็นผู้ น้อยก็ประพฤติตนสมกับความเป็นผู้น้อย มีประพฤติอ่อนน้อมเคารพนับถือ

ยำเกรงเป็นต้น ประพฤติตนตามสมควรแก่สถานะเช่นนี้ ก็ชื่อว่า ประพฤติ
ตั้งตนไว้ชอบ ฯ

อีกประการหนึ่ง ประพฤติตั้งตนไว้ในความไม่ประมาท คือประพฤติก
ุศลอันเป็นข้าศึกต่อความประมาท อันได้แก่ความประพฤตินอกรีต
ลามก ด้วยยศ ด้วยสรรเสริญ และด้วยสุข หรือในวัย ในความไม่มีโรค ตลอด
ถึงความเจ็บป่วยของชีวิตที่มีความเป็นอยู่สะดวกสบายด้วยประการนั้น ๆ รวม
ความก็ได้แก่ความเป็นผู้ไม่อยู่อย่างปราศจากสติสัมปชัญญะ คือมีสติระลึกได้
และมีสัมปชัญญะรู้ตัวอยู่เสมอถึงการกระทำและถึงความประพฤติปฏิบัติการ
นั้น ๆ ไม่มีความเลินเล่อด้วยประการใด ๆ ยิ่งไปกว่านั้น ความไม่ประมาท
คือความเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะนั้น ท่านว่าเป็นธรรมมีอุปการะใหญ่ในกิจ
การทั้งปวง คือทั้งคดีโลกและคดีธรรม ฯ ในคดีโลก ถ้าบุคคลเป็นผู้ประ
มาท คือไม่นำพาต่อการรักษาสังขารร่างกาย ถือว่ายังผาสุกสบาย ไม่ระวัง
โรคอันจะเกิดขึ้นมาทอนชีวิต หรือเมื่อโรคเกิดขึ้นแล้ว ก็ไม่สนใจที่จะ
รักษาเยียวยาเสียแต่ต้นมือ แต่ปล่อยให้โรคกำเริบล้ำขึ้น ถือความประมาท
ด้วยคิดเสียวายังมีโรคน้อยอยู่ ผลก็คือมีอายุสั้นไม่ทันถึงไหนก็สิ้นชีวิตและ
แม้จะมีชีวิตอยู่ได้ ก็จักไม่มีความสุขสำราญเป็นผล และไม่อาจที่จะประกอบ
กิจการอย่างคนที่ไม่มีความประมาท ฝ่ายบุคคลผู้มีความไม่ประมาท คือมีสติสัม
ปชัญญะคอยเอาใจใส่ระวังรักษาร่างกาย มีโรคอะไรเกิดขึ้นก็พยายามเยียว
ยาให้หมดสิ้นไป ก็จะมีแต่ความสุขความสบายเป็นผล เพราะเป็นคนที่ไม่ห่าง
จากโรค อาจารย์วิชาชีวิตให้เป็นสุขอยู่ได้ยั่งยืนนาน ฯ อนึ่ง บุคคลเป็นผู้
ประมาท คือไม่รู้จักประหยัถพรพย ใช้จ่ายสรุ่ยสร่าย ไม่รู้จักความพอดี
โรคทรัพย์ที่มีอยู่ก็จะหมดสิ้นไป ที่จะได้ใหม่ก็ไม่พอใช้ ผลก็ไม่พ้นไปจาก

ความลำบากเพราะทรัพย์ ส่วนบุคคลผู้ไม่ประมาทมีสติสัมปชัญญะรู้จักการใช้จ่ายเทียบรายได้รายจ่ายให้สมดุลย์กัน รู้จักประหยัดและเสียสละตามสมควรแก่เหตุการณ์ รู้จักผ่อนปรนใช้สอยถือประโยชน์แห่งโภคทรัพย์ ผลก็คือมีความไม่ยากจนด้วยทรัพย์เป็นต้น ฯ อนึ่ง บุคคลผู้ประกอบกิจการอันเป็นกรณีกิจตามหน้าที่ของตน ถ้าเป็นคนประมาทแล้ว ย่อมทำการงานให้เสื่อมเสีย ต่อเมื่อเป็นคน ไม่ประมาทมีสติสัมปชัญญะรู้ว่าอะไรควรทำและไม่ควรทำอย่างไร การงานย่อมสำเร็จเป็นไปด้วยดี ความไม่ประมาทเป็นธรรมมีอุปการะใหญ่ในกิจการอันเป็นคติโลกดั่งยกมาเป็นตัวอย่างดังนี้ ฯ

ในฝ่ายคติธรรม ความไม่ประมาทเป็นเหตุให้เกิดและเจริญด้วยกุศลขั้น ทั้งที่เป็นโลกีย์และเป็นโลกุตระ ฯ บุคคลจะบำเพ็ญกุศลคุณความดีให้ถาวรมั่นคง ตั้งแต่บริจาคทรัพย์ให้เป็นทาน การรักษากิริยามรรยาททางกายทางวาจาให้เป็นปกติคือให้เป็นศีล และการสร้างการเสริมความรู้ความเข้าใจและความดี หรือสะสมอบรมให้มั่นคงและเจริญยิ่งขึ้นไป ให้เป็นภาวนา ตลอดถึงการปฏิบัติกรรมฐานทั้งสมณะและวิปัสสนา ให้ได้สำเร็จมรรคผลนิพพาน ก็ต้องอาศัยความไม่ประมาทเป็นที่ตั้งที่รองรับ เหมือนดังบุคคลจะก่อสร้างตึกให้มั่นคงแข็งแรง จำต้องวางและทำรากฐานของตึกนั้นให้แข็งแรงพอที่จะรับน้ำหนักของตึกได้ ตึกนั้นจึงจะมั่นคงแข็งแรงดีฉันใด การที่จะประกอบบำเพ็ญกุศลธรรมทั้งหลาย ให้เป็นไปดีมีผลเป็นที่ต้องประสงค์ ก็จำเป็นต้องอาศัยความไม่ประมาทเป็นฐานที่รองรับฉันนั้น บุคคลผู้ประมาทละเล็งหลง ถึงจะบำเพ็ญกุศลบ้าง ก็มักจะปรารถนาเป็นใหญ่ คือจะให้คนอื่นเขาสรรเสริญบ้าง และมักปรารถนาโลกเป็นใหญ่ คือเกรงคนอื่นเขาจะนิินทา เห็นคนอื่นเขาทำก็ทำตามไปบ้าง ต่อเมื่อเป็นผู้ไม่

ประมาณสี่สิบล้านปีคุณเคยตกเตียงอยู่ จึงจะปรารถนารวมเป็นใหญ่ คือ
บำเพ็ญกุศลคุณความดีนั้น ๆ ไปด้วยความนิมยินดี และรู้ว่าอะไรควรไม่
ควรเพียงไร ผลที่ได้รับจึงเป็นผลของคุณความดีเต็มทีอำนาจประโยชน์ให้
ไพบูลย์ ๆ หนึ่ง ไม่วางใจในความตายว่าจะมาถึงเมื่อไร รีบชวนชวยจัดทำ
ธุรกิจที่ควรทำในฝ่ายคติโลกให้เสร็จไว้ก็ดี รีบบำเพ็ญกุศลคุณความดีด้วย
กายวาจาและใจในฝ่ายคตินิรรมกัตติ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประมาณ ปรารถนถึงความ
ตายแล้ว ใจอ่อนเปลี้ยไม่อาจทำอะไรอันจะยังชีวิตให้เป็นไปดี มีชีวิตเป็นอยู่
รอกอยความตายก็ดี ไม่บำเพ็ญกุศลคุณความดีใด ๆ ก็ดี เช่นนี้เป็นผู้ประมาณ
มีชีวิตเป็นอยู่เสียเปล่าไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย ความไม่ประมาณเป็นสำคัญ
ในฝ่ายคตินิรรม ด้วยประการฉะนี้ ๆ ความไม่ประมาณนับว่าเป็นคุณธรรม
ที่สำคัญทั้งคติโลกและคตินิรรม ดังวิสัยนามาโดยย่อฉะนี้ เหตุนี้ สมเด็จ
พระผู้มีพระภาคพระพุทเจ้าจึงได้ประทานเป็นบัจฉิม โยวาทศรสังแก่พระ
ภิกษุทั้งหลายเป็นครั้งสุดท้ายไว้ ความว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือน
ท่านทั้งหลาย สังฆารทั้งหลายทั้งปวงมีความเสื่อมความสิ้นไปเป็นธรรมคา
ท่านทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและประโยชน์เพื่อผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความ
ไม่ประมาณอยู่เถิด” ดังนี้ ๆ

บุคคลผู้ตั้งตนไว้ด้วยคุณธรรม มีป้องกันและละความชั่วเสียกัตติ มีการ
ทำและเจริญกุศลคุณความดีไว้ให้สม่ำเสมอ กัตติ มีความประพฤติไม่ลำเอียง
ไปด้วยอคติ ๔ ประการ กัตติ มีความไม่ประมาณเป็นวิหਾਰธรรมคือธรรมเป็น
ที่พึงอาศัย กัตติ ได้ชื่อว่า “เป็นผู้ตั้งตนไว้โดยชอบ” อันเป็นทางให้ได้ประสบ

มงคลคือความเจริญ ส่วนบุคคลผู้มีความรุ่งเรืองเจริญมาแล้วแต่กลับตกอับ เพราะตั้งตนไว้ไม่ชอบ มีตั้งตนไว้ในความประมาทเป็นต้น บุคคลผู้ อปภาคย์คือยากจนมาแต่เดิม และกลับเจริญมีความรุ่งเรืองยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ก็เพราะตั้งตนไว้ชอบ มีตั้งตนไว้ในความไม่ประมาทเป็นต้น เหตุนี้ ความ ตั้งตนไว้ชอบ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “เป็นมงคล” คือเหตุ ให้ความเจริญอย่างสูงสุด ด้วยประการฉะนี้ ฯ

คุณ พ.อ. นายวรการบัญชา มีความเจริญทั้งด้านวิชาความรู้ ทั้ง ด้านหลักฐานความเป็นอยู่ ทั้งเกียรติยศและเกียรติศักดิ์คุณงามความดี ตั้ง เป็นที่รู้จักกันอยู่โดยทั่วไปแล้วนั้น ก็เพราะคุณธรรม คือ “ความเป็นผู้ตั้งตนไว้ ชอบ” ควรยึดถือเป็นทิวฐานคุณดีแห่งปัจฉิมาชนตาชน มีภรรยา บุตร ธิดา และญาติมิตรเป็นต้น เพื่อจะได้รับมงคลคือความสุขความเจริญยิ่งขึ้นไป อันจักเป็น บัณฑิตให้แสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวที และความมีอุปถัมภ์ ธรรมให้ยิ่งขึ้นไป และจักส่งเสริมให้ปฏิสนธิวิญญาณ ของคุณ พ.อ. นาย วรการบัญชา ได้ไปอุบัติบังเกิดในสุคติภพ สมดังกุศลเจตนาตั้งใจของท่าน ผู้มาร่วมในการบำเพ็ญกุศลทักษิณาทานทุกประการ ฯ

กุศลราศีทักษิณาทาน อันคณะเจ้าภาพ มีคุณหญิง ภรรยา บุตรธิดา และญาติมิตร ได้พร้อมใจกันบำเพ็ญอุทิศมาตั้งแต่ต้น จนถึงสมวารวันนี้ เป็นกุศลราศีทักษิณาทานอันตั้งอยู่ดีแล้วในสงฆ์ และกุศลคือการจัดให้มี พระธรรมเทศนา โดยได้อาราธนาให้อาตมภาพมาแสดงและได้แสดงไปแล้ว นี้ เป็นกุศลทักษิณาทานที่แสดงออกด้วยเปตพลี ด้วยความกตัญญูกตเวที

และอุปถัมภ์ธรรม ล้วนแต่เป็นกุศลทักษิณาทานอันตั้งอยู่ดีแล้วในสงฆ์
ขอเชิญดวงวิญญาณของคุณ พ.อ. นายวรการบัญชา ขอให้กินได้บริโภค
ได้พ้นจากที่ยากได้พ้นจากที่ทุกข์ ได้ถึงสุขแล้วก็ขอให้ถึงสุขอีกเล่า
ร้อยกว่าเท่าภายหลังจงเป็นพลังให้ถึงพระนิพพาน ในอนาคตกาลตามความ
มักความปรารถนา หากว่า กุศลทักษิณาทานทั้งปวงนี้ จักมิได้ไปจุไปรอด
ไปจอดไปถึงคุณ พ.อ. นายวรการบัญชา ด้วยประการใด ๆ ก็ดี ขอเทพ
เจ้าทั่วจักรวาลผู้กำหนดจดจำกุศลทักษิณาทาน ได้โปรดนำไปให้คุณ
พ.อ. นายวรการบัญชา ได้อนุโมทนาสำเร็จเป็นปัตตานุโมทนาบุญกุศลเพิ่ม
เต็มเสริมคุณธรรมความดีที่ได้สร้างสมอบรมไว้แล้วให้ภิญโญยิ่งขึ้นไป สม
ด้วยเจตนานัยอุทิศของคณะเจ้าภาพจงทุกประการ ฯ

รับประธานแสดงพระธรรมเทศนาในอัครสัมมาปณิธิกา พอเป็น
เครื่องเสริมฉลองศรัทธาประดับปัญญาบารมี และเสริมกุศลบุญราศีทักษิณา
นุปัตตานุปัจโจปการกิจ โดยสมควรแก่กาลสมัย มีนัยดังวิสัยนามา เอวံ ก็มี
ด้วยประการฉะนี้ ฯ

คำไว้อาลัย

ท่าน พันเอก นายวรการบัญชา (บุญเกิด สุตันตานนท์) เป็นผู้
ที่ข้าพเจ้าเคารพนับถือมาช้านาน ท่านเป็นสุภาพบุรุษ มีจิตใจเอื้ออารี
และพร้อมที่จะเป็นมิตรแท้กับทุกคน

ท่านได้รับราชการเป็นกำลังของชาติบ้านเมืองในหน้าที่สำคัญๆ
มาเป็นอันมาก

จึงขอ ไว้อาลัยท่านไว้ ณ ทัณ ขอให้ท่านประสบสุขในสัม-
ปรายภพ.

(นายสัญญา ธรรมศักดิ์)

นายกรัฐมนตรี

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้ามีความอาลัยอย่างสุดซึ้ง เมื่อทราบว่า พันเอก นายวรการ-
บัญชา (บุญเกิด สุคันถานนท์) ผู้ซึ่งข้าพเจ้าเคารพนับถือ ได้ถึงแก่อนิจกรรม
เสียแล้ว

เท่าที่ข้าพเจ้าได้รู้จักท่านมา ท่านสมเป็นสุภาพบุรุษโดยแท้จริงผู้หนึ่ง
ท่านเป็นผู้มีจิตใจสุจริต เอื้ออารีแก่มวลมิตรทุกคน ท่านเป็นผู้มีความรู้
ความสามารถ จนได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่ง
ที่สำคัญทางการเมืองหลายตำแหน่ง เป็นรัฐมนตรีหลายสมัย และรองนายก
รัฐมนตรี เมื่อท่านมาจากไปอย่างไม่มีวันกลับเช่นนี้ จึงนับได้ว่าประเทศ-
ชาติสูญเสียบุคคลสำคัญไปผู้หนึ่ง ย่อมนำมาซึ่งความโศกเศร้าอาลัยแก่บรรดา
ญาติมิตรเป็นอย่างยิ่ง

ขออาณิสต์แห่งคุณความดีที่ท่านได้สร้างสมไว้ ตลอดทั้งผลบุญราศี
ทักษิณานุประทานที่ทางญาติมิตรได้บำเพ็ญอุทิศให้ จงเป็นพลวบ้จัจจ่ายำนวย
ให้ดวงวิญญาณของท่านจงประสบสุคติในสัมปรายภพโดยสมบูรณ์ทุกประการ
เทอดู.

(นายประกอบ หุตะสิงห์)
รองนายกรัฐมนตรี

แก่นายวรการบัญชา

ข้าพเจ้าคุ้นเคยกับคุณวรการ หรือพี่วร มาตั้งแต่เด็กตั้งแต่สมัยที่เป็นข้ารับใช้ใต้เบื้องฝ่าละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้าพเจ้าเป็นผู้ที่อยู่ในราชสำนักสมเด็จพระนางเจ้าพระพันปีหลวง ผู้ซึ่งได้ทรงขอข้าพเจ้ามาจากบิดามารดา มาทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงอยู่ที่พระตำหนักพญาไท ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้สามสี่ขวบจนสิบสองสิบสาม เมื่ออยู่ในราชสำนักของพระบรมราชมารดา ข้าพเจ้าก็ย่อมต้องใกล้ชิดใต้เบื้องฝ่าละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาก จึงย่อมรู้จักคุ้นเคยกับข้าในราชสำนักของพระองค์แทบทุกคน ต่อมาข้าพเจ้ายังได้พบปะกับพี่วรตลอดมา โดยที่พี่วรอยู่ในสำนักและรักใคร่ใกล้ชิดกับเจ้าคุณพี่ (พระยานิรุทธเทวา) ผู้ซึ่งข้าพเจ้ารักมาก และท่านก็รักใคร่เอ็นดูข้าพเจ้ามาตั้งแต่ข้าพเจ้ายิ่งนั่งกางเกงติดกันจนมีเมี่ยมิลก และก็ไปมาหาสู่กันเสมอๆ มิได้ขาด ในตอนนั้นข้าพเจ้าจึงสนิทสนมกับพี่วรมากขึ้น

พี่วรเป็นคนที่ข้าพเจ้าชอบมาก เพราะว่าโดยปกติเป็นคนอ่อนโยน มีอัธยาศัยโอบอ้อมอารีน่ารัก แต่พร้อมๆ กันนั้นก็ไม่ใช่เป็นคนที่ไม่มีหลัก ไม่มีความคิดเห็น ตรงกันข้าม ในบางครั้งบางอย่างเป็นคนที่แข็งและถือค่านไม่เกรงใจใครอย่างน่าดูเหมือนกัน แต่ที่สำคัญเป็นคนยึดในอคตคติของตนเองนับตั้งแต่ถ้ารักใคร่ก็รักจริง ไม่ว่าจะตนเองหรือคนนั้น ๆ จะอยู่ในสภาพหรืออยู่ในฐานะใด ซึ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีทางชีวิตของแต่ละคน เราเคยถกคอกันมาก อาจเป็นเพราะว่า พี่วรมับถือพระมหากษัตริย์ ข้าพเจ้าก็นับถือ พี่วรเป็นคนแข็งไม่กลัวใคร ข้าพเจ้าก็ไม่กลัวใคร พี่วรชอบสนุก ข้าพเจ้าก็ชอบสนุก พี่วรเจ้าชู้ ข้าพเจ้าก็เจ้าชู้ จึงเข้าใจกันดี พี่วรแสดงคุณสมบัติและน้ำใจดังกล่าวให้ข้าพเจ้าเห็นมาโดยตลอด แม้แต่เพียงไม่กี่

เดือนก่อนที่จะตายไปก็ได้แสดงให้เห็นอีก ข้าพเจ้าใคร่ที่จะใช้บ้านฟัวร์ที่
ทำช่วงเป็นที่ถ่ายภาพยนตร์ ฟัวร์อยู่เชียงใหม่ ข้าพเจ้าจึงได้ไปขอคุณหญิงฉวี
และด้วยความเกรงใจเพราะทราบว่าฟัวร์มิใช่เป็นมหาเศรษฐี จึงได้ไปขอ
เช่าจากคุณหญิง เมื่อคุณหญิงบอกไปให้ทราบ ฟัวร์ก็ได้รับโทรศัพท์หรือ
โทรเลขมาว่าไม่ให้คิดค่าเช่า และข้าพเจ้าจะทำอะไรก็ได้ตามใจทุกอย่าง
ข้าพเจ้ารู้สึกขอบพระคุณและปลาบปลื้มใจในความกรุณาต่อความรักที่ฟัวร์
มีต่อข้าพเจ้ายิ่งนัก ตั้งใจจะมาขอบพระคุณด้วยตนเอง แต่แล้วฟัวร์ก็ล้มเจ็บ
ลง โดยที่ข้าพเจ้าไม่ได้คิดว่าจะมาด่วนตายเสียอย่างไม่ว่าคิดเลยไม่ได้
พบกันจนแล้วจนรอด

ฟัวร์ทำบุญกุศลและทำความดีไว้มากในชาตินี้ ดังนั้นถ้าคนเราตายไป
แล้วเกิดใหม่ ฟัวร์ก็คงไปเกิดและมีชีวิตที่แจ่มจรัส ตัวข้าพเจ้าเองเสียอีกยัง
เป็นที่สงสัยอยู่ จึงหวังใจว่าคงอาจจะไม่ได้พบกันก็ได้ แต่ถ้าแม้หากว่าคน
ตายแล้วไปเป็นเทวดาผีสิงแล้วไซ้ เราคงต้องได้พบกันแน่ เพราะว่าฟัวร์
คงจะไปไม่ห่างจากใต้เบื้องฝ่าละอองธุลีพระบาทพระมหากษัตริย์ ซึ่งฟัวร์
เทิดทูนเหนือบุคคลประเภทใด ๆ ทั้งสิ้น และตัวข้าพเจ้าก็เช่นกัน ดังนั้น
ไม่เร็วก็ช้าเราจึงจะต้องได้พบกันแน่ เหมือนกันกับครั้งที่เราเคยพบกันใน
โลกนี้ ซึ่งยิ่งเจริญก็ดูจะยิ่งนำทุเรศเข้าทุกที ๆ ข้าพเจ้าจึงขอล่าว่าเพียงว่า
ลาก่อนชั่วคราว ไม่รู้ว่าฟัวร์จะได้ยินหรือไม่ได้ยิน จะรู้หรือไม่รู้ ไม่มีใคร
บอกได้ แต่แน่แท้มันเป็นความรู้สึกที่มาจากใจจริง ๆ ของข้าพเจ้าก็แล้วกัน.

วาศุฟฟัวร์

คำไว้อาลัย

ช่างตัดผมของข้าพเจ้า ซึ่งเป็นช่างตัดผมของ พันเอก นายวรการ-
บุญชาติด้วยนั้น กระซิบบอกข้าพเจ้าว่า นายวรการบุญชาติช่วยหนังก้อยที่
โรงพยาบาลศิริราช ข้าพเจ้าตั้งใจว่าในวันรุ่งขึ้นจะไปเยี่ยม แต่ที่ไหนได้
ในวันรุ่งขึ้นนั้นก็ให้ทราบข่าวอันน่าเศร้าสลดยิ่งว่า ได้ถึงแก่อนิจกรรมเสีย
แล้ว ข้าพเจ้ารีบแสดงความเสียใจต่อคุณหญิง

ข้าพเจ้าไม่แต่รู้สึกว่าคุณเสียชีวิตที่คิดไปคนหนึ่ง แต่รู้สึกว่าประเทศ
ไทยได้สูญเสียนักการเมืองที่โอบอ้อมอารี เป็นที่เคารพรักใคร่นับถือทั่วไป
ไปคนหนึ่งด้วย

ข้าพเจ้าได้ติดตามวิถีชีวิตการเมืองของ พ.อ. นายวรการบุญชาติ ตั้ง
แต่ต้นมา เมื่อกระทรวงการต่างประเทศหา ส.ส. มาเป็นเลขานุการรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ข้าพเจ้าก็มีความยินดีเสนอ พ.อ. นาย
วรการบุญชาติ

ต่อจากนั้น ท่านก็มีวิถีชีวิตการเมืองอันรุ่งโรจน์โดยรวดเร็ว ท่านได้
ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงการคลัง รัฐมนตรีว่าการกระ-
ทรวงการต่างประเทศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ และรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงการคลังโดยลำดับ

ข้าพเจ้าได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศต่อจากท่าน และรู้สึกที่ท่านเป็นที่เคารพรักใคร่ของมวลข้าราชการเป็นอันมาก สมควรเป็นนายกสโมสรสราญรมย์ ส่วนข้าพเจ้าเองนั้นต้องไปประชุมต่างประเทศบ่อยครั้ง ไม่มีเวลาที่จะอุทิศให้แก่กิจการของสโมสรเพียงพอ จึงได้ร้องขอให้ พ.อ. นายวรการบัญชา ดำรงตำแหน่งนายกสโมสรสราญรมย์ ซึ่งท่านก็เต็มใจรับ และโดยที่ท่านบำเพ็ญกรณียกิจของท่านเป็นที่สปลใจมวลสมาชิก ท่านก็ดำรงตำแหน่งนั้นตลอดมา

นี่เป็นคุณธรรมอันประเสริฐของท่าน คือ การส่งเสริมสามัคคีในวงราชการ และวงการเมืองที่ท่านเกี่ยวข้องด้วย สมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า

สุขา สงฺขมสุส สามคฺคี

ความปร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข

ขอให้คุณงามความดี ที่ พ.อ. นายวรการบัญชา ได้บำเพ็ญไว้ในแผ่นดิน จงเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ท่านไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

พลตรี

นภส

(กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์)

คำไว้อาลัย

แต่

ฯ พล ฯ พันเอก นายวรการบัญชา

ฯ พล ฯ พันเอก นายวรการบัญชา เป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์กับ
กระทรวงการต่างประเทศมายาวนานและอย่างลึกซึ้ง ความสัมพันธ์นี้เริ่ม
เมื่อท่านได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
การต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๕๗ นับแต่นั้นมาท่านได้ดำรง
ตำแหน่งสำคัญระดับรัฐมนตรีในกระทรวงการต่างประเทศอีกถึง ๓ ครั้ง
คือเป็นรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงการต่างประเทศครั้งหนึ่ง เป็นรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงการต่างประเทศถึงสองสมัยติดต่อกันตั้งแต่มีนาคม ๒๕๕๓
ถึง มีนาคม ๒๕๕๕ และแม้ในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี
ตั้งแต่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗ ถึง ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ท่านก็ได้ให้ความสนใจ
สนใจแก่ราชการฝ่ายการต่างประเทศอย่างที่เป็นพิเศษเสมอมา นับเป็นความ
สัมพันธ์อันยาวนานกว่าสี่ทศวรรษ ตลอดเวลาที่ท่านมีความสัมพันธ์กับ
กระทรวงการต่างประเทศ ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริตเที่ยงธรรม
เห็นใจผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา และที่ควรกล่าวเป็นพิเศษคือ แม้ท่านจะเป็น
นักการเมือง ท่านก็ได้พยายามปกป้องมิให้อิทธิพลการเมือง การทหาร
เข้ามาทำลายความก้าวหน้าตามปกติของข้าราชการประจำ จนทำให้ท่าน

เป็นผู้ที่ได้รับความเคารพ และความร่วมมือจากข้าราชการกระทรวงการต่างประเทททั้งหลายเป็นอย่างดี

ในด้านความสัมพันธ์อันลึกซึ้ง ซึ่ง ขวพล ขว พันเอก นายวรการบัญชา มีต่อกระทรวงการต่างประเททนั้น กล่าวได้ว่า เริ่มต้นด้วยการเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสโมสรสราญรมย์ อันเป็นสโมสรของข้าราชการกระทรวงการต่างประเททชั้น ท่านได้อุทิศเวลา ทรัพย์สิน และจิตใจให้แก่สโมสรสราญรมย์ของกระทรวงการต่างประเททนี้อย่างแท้จริง จนสโมสรสราญรมย์มีความเป็นปึกแผ่นถาวรมาจนบัดนี้ ท่านได้เคยบริจาคสิ่งของเครื่องใช้สำหรับสโมสร เช่น โต๊ะบิลเลียด “ตู้เพลง วรการบัญชา” และอื่น ๆ อีกมากมายหลายประการ ทั้งยังได้เป็นผู้อุปถัมภ์การจัดทำหนังสือสราญรมย์อันเป็นวารสารรายปีด้านการต่างประเทท ซึ่งเป็นที่นิยมกันในบรรดานักวิชาการด้วย ขวพล ขว พันเอก นายวรการบัญชา ได้ดำรงตำแหน่งนายกสโมสรสราญรมย์ติดต่อกันเป็นเวลาช้านาน และแม้ท่านจะได้พ้นตำแหน่งหน้าที่ราชการในกระทรวงการต่างประเททไปแล้ว ท่านก็ยังยินดีรับเป็นนายกสโมสรสราญรมย์ตลอดมา ด้วยความเอื้อเฟื้ออารีความสนิทสนมเป็นกันเอง ท่านมักจะชวนกรรมการและสมาชิกสโมสรสราญรมย์ ไปสังสรรค์สนทนาที่บ้านพวยฟ้าริมคลองประปา จนเป็นธรรมเนียมประเพณีประจำปี ความสัมพันธ์อันลึกซึ้งนี้ ทำให้ท่านได้รับคะแนนนิยมจากสมาชิกทั้งหลายเป็นอันมาก จนเป็นที่รู้จักอย่างดีในนามของ “พี่วร ขว” ซึ่งเป็นคำเรียกชื่อที่บรรดาสมาชิกสโมสรสราญรมย์ทั้งหลายได้เรียกท่านด้วยความเคารพรักและนับถือโดยบริสุทธิ์ใจ

ฯ พณ ฯ พันเอก นายวรการบัญชา ได้ทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างมหาศาล นอกจากงานด้านการต่างประเทศ เช่น การเป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยไปประชุมระหว่างประเทศ รวมทั้งการประชุมสมัชชาสหประชาชาติแล้ว ท่านยังได้ปฏิบัติราชการด้านการเมือง เช่น เป็นรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงคมนาคม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ และเคยเป็นประธานรัฐสภา อันเป็นที่เกียรติอย่างสูงส่ง ตำแหน่งประธานรัฐสภาซึ่งความนิยมยกย่องนับถือซึ่งบรรดานักการเมือง นักการทหาร และประชาชนทั้งหลายมีต่อท่าน ในด้านการรับใช้พระราชวงศ์ ท่านก็ได้เคยเป็นมหาเสวกผู้รับราชการสนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ภายหลังต่อมาในรัชกาลปัจจุบัน ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนายพันเอกประจำกรมทหารราบที่ ๑ รักษาพระองค์ และได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณจนได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันสูงส่งมากมาย รวมทั้งมหาปรมาภรณ์ช้างเผือก เหรียญรัตนาภรณ์ และปฐมจุลจอมเกล้าฝ่ายหน้า ซึ่งทั้งนี้ย่อมเป็นเกียรติยศแก่วงศ์ตระกูลของท่านอย่างยิ่ง

บรรดาข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศต่างมีความสลดใจและอาลัยในการจากไปของ ฯ พณ ฯ พันเอก นายวรการบัญชา ผู้ได้มีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนาปรับปรุงกระทรวงการต่างประเทศและจรโลงชาติบ้านเมืองตลอดมา ในนามของข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ และในนาม

ของข้าพเจ้าเอง ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใน
สากลโลก จงดลบันดาลและอภิบาลรักษาให้ดวงวิญญาณของ ฯพณ ฯ
พันเอก นายวรการบัญชา จงประสบสุขอันสูงส่งในสัมปรายภพ เทอญ.

จรุญ ท. อิศรางกูร ณ อยุธยา

(นายจรูญพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

คำไว้อาลัย

พี่น้อง นายวรการบัญชา เป็นผู้ใหญ่ที่ผมได้รู้จักชอบพอรักใคร่ นับถือมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๑ และผมเรียกว่า “พี่วร” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พี่วรเป็นคนที่มีอารมณ์ว่าเริงสนุกสนาน ไม่มองคนในแง่ร้าย เป็นที่รักใคร่ชอบพอกับผู้ที่รู้จักคุ้นเคย และผู้ที่ได้มีโอกาสสนทนาปราศรัยด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพี่วรมีน้ำใจโอบอ้อมอารีต่อผู้น้อย ไม่ถือตัว และเป็นกันเองกับทุกๆ คนตลอดเวลา ปกติพี่วรมีความคุ้นเคยชอบพอกับผมทางด้านส่วนตัวอยู่แล้ว เมื่อพี่วรได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นนายทหารพิเศษประจำกรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์อีกด้วย จึงทำให้พี่วรกับผมต้องติดต่อกันอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น

ตามกฎแห่งกรรม เป็นที่ทราบกันอยู่ดีแล้วว่า คนเราที่เกิดมาทุกคนย่อมหนีความตายไม่พ้น และจะต้องจากกันไม่ช้าก็เร็ว ถึงอย่างไรก็การจากไปของ “พี่วร” ก็อดที่จะเศร้าสลดใจและอาลัยรักไม่ได้ พี่วรจากพวกเราไปก็แต่เพียงร่างกายเท่านั้น แต่คุณงามความดี และผลการปฏิบัติงานที่พี่วรได้ใช้สติปัญญาความสามารถ แก่ไขวักฤทธิการณของประชาชาติในยามคับขันให้ผ่านพ้นมาด้วยดี และได้เคยดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีถึง ๔

กระทรวง และเป็นรองนายกรัฐมนตรีด้วย ผลการปฏิบัติงานของปี
๕๕ นั้น ยังอยู่ในความทรงจำของผู้ที่รู้จักคุ้นเคย ผู้ที่เคยร่วมงานตลอดจน
ประชาชนเป็นอนุสรณ์ตราบเท่าทุกวันนี้

ในการพระราชทานเพลิงศพ พันเอก นายวรการบัญชา ๕๕ ผม
ขอให้กุศลผลบุญ ตลอดจนคุณงามความดีที่ พันเอก นายวรการบัญชา ได้
บำเพ็ญไว้ จงลดบันดาลให้ดวงวิญญาณของปีวร จงบรรลู่สู่สุคติใน
สัมปรายภพ เทอญ.

พลเอก

(กฤษณ์ สีวะรา)

ผู้บัญชาการทหารบก

อาลัย พันเอก นายวรการบัญชา

ข้าพเจ้ารู้จักมักคุ้นและเคารพนับถือ คุณหญิงฉวี วรการบัญชา มาตั้งแต่เล็ก ๆ เพราะมารดาของคุณหญิงฉวี และมารดาของข้าพเจ้ารู้จักชอบพอกันมาก ข้าพเจ้าเรียกมารดาของคุณหญิงฉวีว่า บ้าชูป และเรียกคุณหญิงฉวีว่า พี่ฉวี

ส่วน พันเอก นายวรการบัญชา นั้น ข้าพเจ้าเพิ่งมีโอกาสพบและรู้จักกับท่านเป็นครั้งแรก เมื่อประมาณปี ๒๕๕๒ โดยข้าพเจ้าไปหาคุณหญิงฉวีที่บ้านพักเล็ก ๆ ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ข้าพเจ้ายังจำได้ดีว่า คำแรกที่ท่านทักเมื่อพบกันก็คือ “อ้อ คุณบุญชู หรือ เห็นหัวฟูดให้ฟังมานานแล้ว รูปหล่อนี้ สมายดีหรือ” ตอนนั้นข้าพเจ้ายังมียศเป็น นาวาอากาศโท จะหล่อหรือเปล่าก็ไม่ทราบ แต่รู้สึกว่สมายดี เพราะอยู่ในวัยที่ฟัดทุกอย่าง แม้แต่การดื่มสุรา

ชื่อเสียงเกียรติคุณของ พันเอก นายวรการบัญชา นั้น ข้าพเจ้าได้ยินได้ฟังมาก่อน นานแล้วจากบุคคลในวงการบริหารหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จอมพล ศฤงค์ ธนะรัชต์ ได้บอกเล่าให้ข้าพเจ้าฟังอยู่เสมอ และเป็นที่รู้จักกันดีในคำเรียกขานว่า “พี่วรฯ”

คุณสมบัติประจำตัวของท่าน ที่ข้าพเจ้าจะต้องขอยกมากล่าวโดยสังเขป ด้วยความเคารพและระลึกถึงก็คือ ท่านเป็นผู้ที่มีกิจกรรมารยาทเรียบร้อย นุ่มนวล แบบผู้ดีอังกฤษอย่างเต็มตัว มีความรู้สึกไว เช่น

โกรธง่าย หายเร็ว รูปร่างเล็กบาง แต่แข็งแรง คึกคัก ถ้าคุ้นเคยกันเช่น
ข้าพเจ้าแล้ว จะคุยกันเป็นชั่วโมงๆ ชอบเล่าถึงประสบการณ์ในชีวิตและ
ความรู้ต่างๆ ไป ซึ่งอยู่ในชั้นผู้รู้คนหนึ่ง และเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังมาก
ในการพูดคุยไม่เคยมีการกล่าวร้ายหรือประณามผู้ใด แสดงความรักใคร่
เอ็นดูทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกที่ใกล้ชิดหรือนับถือเป็นน้องๆ
ของท่าน

คุณสมบัติที่สำคัญก็คือ ยินดีเสียสละเพื่อผู้อื่น และให้ความช่วย
เหลือในเรื่องที่ไม่ผิดกฎหมายและศีลธรรมแก่ผู้อื่นอยู่เสมอ โดยเฉพาะตัว
ข้าพเจ้า ได้รับความกรุณาโดยท่านให้ยืมรถกอล์ฟ ซึ่งไม่ต้องส่งคืน ให้
นาฬิกาข้อมือเรือนทอง ๑ เรือน ซึ่งขณะนั้นก็ยังอยู่ ให้รถออสตินเล็ก ๆ
มาใช้ ๑ คัน จนกระทั่งข้าพเจ้ามีรถประจำตำแหน่ง จึงส่งคืน ซึ่งนับว่า
ท่านได้ให้ความเมตตากรุณาแก่ข้าพเจ้าอย่างมาก

ท่านเคยดำรงตำแหน่งราชการที่สำคัญๆ หลายตำแหน่ง เช่น รอง
นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงเศรษฐกิจ และประธานวุฒิสภา กับทั้งได้ร่วมงานปฏิวัติรัฐ-
ประหารมาหลายครั้ง ซึ่งข้าพเจ้าได้เคยร่วมงานกับท่านอย่างใกล้ชิด โดย
นั่งรถร่วมกันในขณะดำเนินการ

ท่านเคยประสบภัยที่ร้ายแรงครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๒ มกราคม ๒๕๐๐
โดย บ. ซี ๔๗ ที่ท่านโดยสาร ประสบอุบัติเหตุที่จังหวัดตาก มีผู้เสียชีวิต
หลายคนรวมทั้งนักบินด้วย แต่ท่านและบุตรสาวปลอดภัย หลังจากอุบัติเหตุ

แล้ว จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และข้าพเจ้า ได้บินไปรับขวัญ และแสดงความยินดีที่ปลอดภัย ณ จังหวัดตาก ด้วย

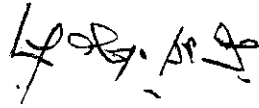
โดยปกติท่านเป็นผู้ที่ระมัดระวังในเรื่องสุขภาพเป็นอย่างดี และรู้สึกว่าจะมีสุขภาพแข็งแรงกว่าคุณหญิงฉวีเสียอีก เมื่อข้าพเจ้าบ่วย ท่านก็เคยตกเตือนให้ระมัดระวังและรักษาตัวให้ดี

ท่านมาร่วงโรยลงเมื่อท่านแม่ของท่านเจ็บป่วยเป็นระยะเวลานาน แต่รู้สึกว่าการตั้งใจของท่านยังเข้มแข็งอย่างเดิม ต่อมาเมื่องานปลงศพท่านแม่ของท่านที่เชียงใหม่ ซึ่งข้าพเจ้าและครอบครัวได้ไปร่วมงาน และจำได้ว่า คร. เสริม วิจิฉัยกุล และคุณหญิง ก็ไปร่วมงานด้วย ข้าพเจ้าได้พบว่า ท่านร่วงโรยมาก ท่านปรารถนาว่าไม่ค่อยได้หลับนอน ต้องรับแขกตลอดเวลา ต้มมาก และรับประทานอาหารได้น้อย นอนก็ไม่ค่อยหลับ หลังจากนั้นไม่นานนักท่านก็ป่วยจนต้องเข้าโรงพยาบาล และในที่สุดก็จบชีวิตที่โรงพยาบาล

การจากไปของ พันเอก นายวรการบัญชา ได้ยังความเศร้าสลด รันทดใจ และอาลัยอาวรณ์ให้แก่ข้าพเจ้าและครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง เพราะความใกล้ชิดสนิทสนมทั้งตัวเองและครอบครัวของท่าน และข้าพเจ้านั้นเปรียบได้ดังญาติสนิท ข้าพเจ้ารำลึกอยู่เสมอถึงพระคุณของท่าน แม้จะได้เคยตอบแทนบ้างเมื่อท่านมีชีวิตอยู่ และบำเพ็ญกุศลอุทิศให้เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ก็ยังไม่สมกับพระคุณของท่าน และข้าพเจ้าเชื่อว่าคงมีอีกหลายท่านที่มีความรู้สึกเช่นนี้ต่อ พันเอก นายวรการบัญชา ผู้เป็นที่พร่ำ ๆ ของน้อง ๆ ทั้งหลาย

ในที่สุคนธ์ ข้าพเจ้าและครอบครัว ขอตั้งจิตอธิษฐาน ขออุทิศผล
กุศลกรรมทั้งปวง ที่ข้าพเจ้าและครอบครัวได้บำเพ็ญตลอดมา เป็นปัจจัย
หนุนนำให้ดวงวิญญาณของ พันเอก นายวรการบัญชา ผู้เป็นที่เคารพรัก
ได้เสวยวิมุตติสุขในสัมปรายภพนั้น เทอญ.

พลอากาศเอก

(บุญชู จันทรุกษา)

บ้านพัก กม. ๒๕ ถนนพหลโยธิน
ดอนเมือง กรุงเทพมหานคร

แต่ ๆ พณ ๆ พันเอกพิเศษ นายวรการบัญชา

๖ พณ ๆ พันเอกพิเศษ นายวรการบัญชา (บุญเกิด สุตันตานนท์) เป็นญาติสนิทของข้าพเจ้า ซึ่งได้มีโอกาสอยู่ใกล้ชิดร่วมกันมาตั้งแต่วัยหนุ่มจนต้องจากกันไป ข้าพเจ้าขอใช้คำแทนชื่อของท่านว่า “คุณวรฯ” ตามที่เราได้เคยใช้กันมา ท่านผู้เป็นต้นตระกูล สุตันตานนท์ คือ พระยาสุตันตะวิเชียร (นนท์) รับราชการอยู่ในกรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ มีบุตรสืบตระกูลต่อมา คือ หลวงวิเชียรโอสถ (ชื่น สุตันตานนท์) ซึ่งเป็นบิดาของข้าพเจ้า และเป็นปู่ของคุณวรฯ สาเหตุที่เรามีโอกาสติดต่อกันน้อยในวัยเด็กก็เพราะคุณวรฯ เกิดที่จังหวัดเชียงใหม่ ท่านเป็นบุตรคุณพระพิจิตรโอสถ (รอด สุตันตานนท์) ซึ่งเป็นพี่ชายของข้าพเจ้า คุณพระพิจิตรโอสถนั้นเมื่อท่านเรียนจบโรงเรียนราชแพทยาลัย (แพทย์รุ่นที่ ๗) แล้ว ก็ได้ขึ้นไปรับราชการเป็นนายแพทย์ประจำมณฑลพายัพซึ่งคลุมไปถึง ๖ จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่, จังหวัดเชียงราย, จังหวัดลำพูน, จังหวัดลำปาง, จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน แต่ตัวท่านประจำอยู่ ณ จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาท่านก็ได้สมรสกับเจ้ากาบแก้ว ณ ลำพูน เมื่อมีบุตรคนแรกคือคุณวรฯ แล้ว คุณพ่อท่านคือหลวงวิเชียรโอสถ ซึ่งรับราชการเป็นแพทย์หลวงอยู่ในโรงพยาบาลศิริราชได้ป่วยหนักใน พ.ศ. ๒๔๔๙ พระพิจิตรโอสถจึงได้ลาราชการลงมากรุงเทพฯ เพื่อช่วยรักษาพยาบาลท่านบิดา เจ้ากาบแก้วและคุณวรฯ ก็ได้ร่วมเดินทางมาด้วย เป็นครั้งแรกที่คุณวรฯ และข้าพเจ้าได้พบปะและเล่นหัวกันตามประสาเด็ก

หลังจากคุณพระพิจิตร ฯ ได้มาพักช่วยรักษาพยาบาลท่านบิดาได้ไม่นาน ท่านบิดาคือหลวงวิเชียรโอสถก็ได้ถึงแก่กรรมลง พระพิจิตร ฯ ก็ได้ช่วยเป็นธุระจัดงานศพคุณพ่อ และจัดการเรื่องมรดกซึ่งเป็นที่ดินทำนาอยู่ในจังหวัดนครนายกจนเป็นที่เรียบร้อยแล้วจึงเดินทางกลับไปรับราชการอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ตามเดิม และมีได้คิดที่จะย้ายภูมิลำเนากลับมาอยู่กรุงเทพฯ อีก คงเป็นแพทย์ประจำมณฑลพายัพอยู่จนเกษียณอายุราชการ คุณนร ฯ ได้รับการศึกษาขั้นต้นที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวงจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อจบแล้วก็ส่งมาศึกษาต่อที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวงกรุงเทพฯ โอกาสที่เราจะพบปะกันก็ยังมันน้อย เพราะข้าพเจ้ากำลังศึกษาอยู่ที่โรงเรียนนายร้อยทหารบก ในขณะที่นั้นมีเวลามาย่านได้ก็แค่วันเสาร์ - อาทิตย์ และวันหยุดราชการ ส่วนคุณนร ฯ นั้น นอกจากจะต้องศึกษาในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงแล้ว ยังได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นมหาดเล็กห้องพระบรรทม และโปรดเกล้า ฯ ให้อยู่ในความดูแลของเจ้าคุณอนิรุทธเทวา ซึ่งท่านเจ้าคุณก็ได้ให้ความอนุเคราะห์คุณนร ฯ คุงบุตรของท่านแท้ ๆ ต่อมาคุณนร ฯ ก็ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น นายรองสนิท และนายवरการบัญชาตามลำดับ

เมื่อข้าพเจ้าจบการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบกแล้ว ก็ได้รับทุนหลวงไปศึกษาต่อที่โรงเรียนนายร้อยทหารบกวุฒิลิช ประเทศอังกฤษ ใน พ.ศ. ๒๔๖๔ ส่วนคุณนร ฯ ก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานทุนส่วนพระองค์ให้ไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ ใน พ.ศ. ๒๔๖๕ เราทั้งสองก็ได้พบปะกันเฉพาะในการประชุมประจำปีของนักเรียนไทยในประเทศอังกฤษ ซึ่งจัดให้มีขึ้นเพียง ๑๐ วันในฤดูร้อนเท่านั้น ต่อเมื่อกลับมารับราชการในเมืองไทยแล้ว

จึงได้มีโอกาสพบปะกันมากขึ้น คุณวร ฯ ได้รับปริญญานิติศาสตรบัณฑิต
ใน พ.ศ. ๒๔๗๖ และได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรในจังหวัดเชียงราย
ตั้งแต่สมัยแรก และสมัยต่อมาทุกครั้งที่มีการเลือกตั้ง ทั้งยังได้รับการ
เลือกตั้งเป็นนายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่เป็นคนแรกด้วย ชีวิตในทาง
การเมืองของคุณวร ฯ ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ได้ครองตำแหน่งเลขานุการ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ, รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ
ต่างประเทศ, รัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงคมนาคม, รัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงเศรษฐกิจ, รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และรองนายกรัฐมนตรี
ทั้งยังได้รักษาการแทนนายกรัฐมนตรีในขณะที่นายกรัฐมนตรี
ถูกลักพาตัวไปในกรณีเรือแมนฮัตตัน คุณวร ฯ เป็นนักการเมืองที่พยายาม
รักษาอุดมคติของรัฐบาลให้อยู่ในวิถีทางที่ชอบที่ควร จึงให้ความเห็นที่
ตรง ๆ ของตนทั้งในและนอกคณะรัฐมนตรีในทุกกรณี โดยมีได้โอนอ่อน
ผ่อนตามแก่ผู้ใด แต่ทั้งนี้ก็กระทำอย่างแนบเนียนมิได้เสียความไมตรีในขณะ
ที่อยู่ร่วมกัน จึงได้รับความนับถือในวงการเมืองให้อยู่ในฐานะพี่ชาย คือ
เป็นที่รู้จักกันว่า พี่วร ฯ

แทบทุกครั้งที่คุณวร ฯ ขึ้นไปตรวจราชการในภาคเหนือ ข้าพเจ้า
ก็มักจะถือโอกาสร่วมเดินทางไปด้วย เพราะเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศใน
ความเคร่งเครียดต่อภารงานที่ข้าพเจ้ามีความรับผิดชอบอยู่ในขณะนั้น ทั้ง
ยังได้มีโอกาสเยี่ยมญาติทางเชียงใหม่ด้วย การเดินทางที่เราจะลืมเสียมิได้
ก็คือ เมื่อวันที่ ๒ มกราคม ๒๕๐๐ ที่เราได้รอดพ้นอันตรายจากอุบัติเหตุ
เครื่องบินตกที่จังหวัดตาก นับว่าเป็นเหตุการณ์ที่น่าเศร้าสลดที่มีผู้เสียชีวิต
ไปหลายคน เราจึงมีวันเกิดใหม่ในวันนั้นด้วยกัน

ต่อมาในครั้งหลังๆ นี้ คุณวรฯ เริ่มมีความเบื่อหน่ายต่อการเมืองที่ใช้แต่อำนาจโดยมิได้คำนึงถึงความเป็นธรรม ซึ่งมองไม่เห็นทางว่าจะมีผู้ใดแก้ไขได้ ต่อจากนั้นก็วางตนเป็นกลาง และจำเป็นต้องห่างเหินจากคณะ เพราะใจรักที่จะรักษาอุดมคติของตนไว้มิให้มัวหมอง เกมการเมืองของคุณวรฯ จึงจบลงด้วยการเป็นประธานวุฒิสภาเป็นตำแหน่งสุดท้าย

ในบั้นปลายของชีวิต คุณวรฯ ต้องขึ้นไปอยู่ที่บ้านข้างเขื่อนจังหวัดเชียงใหม่เป็นส่วนมาก เพื่อจัดการเรื่องทรัพย์สินมรดกที่คุณพ่อและเจ้าแม่ได้สะสมไว้ให้ลูกหลาน ความหมกมุ่นในธุรกิจอันนี้ทำให้คุณวรฯ มีสุขภาพทรุดโทรมลงเป็นอันมาก เมื่อล้มป่วยลงจึงมีอาการทรงและทรุดตามลำดับ จนกระทั่งถึงอนิจกรรมลง นำความเศร้าโศกมาสู่ครอบครัวญาติมิตร เป็นอย่างยิ่ง เพราะต่างก็มีใฝ่ฝันกันว่า ท่านจะจากไปโดยรวดเร็วถึงเพียงนี้ ในชีวิตของท่าน ก็ได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์มาแล้วเป็นอย่างดี นับได้ว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลกนี้ จึงเป็นที่น่าภาคภูมิใจแก่ครอบครัวและญาติพี่น้องทุกคน ด้วยอำนาจแห่งคุณความดีที่คุณวรฯ ได้ปฏิบัติมา รวมด้วยผลบุญทั้งหลายซึ่งท่าน ได้บำเพ็ญ จะต้องเป็นปัจจัยสัมฤทธิ์ผลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ สะอาดของท่านไปสู่สุคติในสัมปรายภพอย่างแน่นอน หากจะมีชาติหน้าภพหน้าสำหรับเรา ก็ขอให้เราทั้งสองได้เกิดเป็นญาติสนิทร่วมสุขร่วมทุกข์กันอีก เพื่อให้เราได้มีความสัมพันธ์อันชื่นบานไม่มีวันลืมตลอดกาลนานเทอญ.

พลตรี วิเชียร สุตันตานนท์

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวมรณกรรมของ วพฒน พันธ์เอกพิเศษ นายวรการ-
บัญชา ด้วยความเสียใจและอาลัยเป็นอย่างยิ่ง แพทย์ได้พยายามจนสุดกำลัง
แต่ไม่สามารถช่วยให้หลุดพ้นจากโรคร้ายได้

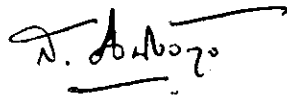
วพฒน พันธ์เอกพิเศษ นายวรการบัญชา เป็นนักการเมืองและรัฐบุรุษ
ชั้นนำของประเทศ ท่านได้มีส่วนในการบริหารราชการบ้านเมืองมาเป็น
เวลาช้านาน และเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาตั้งแต่สมัยแรก ท่านได้
ก้าวหน้าทางการเมืองมาเป็นลำดับ และได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงหลายกระทรวง อาทิ กระทรวงเศรษฐกิจ กระทรวงการต่าง-
ประเทศ และกระทรวงการคลัง ท่านเป็นนักการเมืองโดยแท้จริง และมี
ชีวิตอยู่ในวงการเมืองตลอดเวลา

ข้าพเจ้าได้เคยรับราชการร่วมกับท่านในตอนที่ท่านดำรงตำแหน่ง
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวง
ในครั้งนั้น ได้มีโอกาสปฏิบัติงานโดยได้รับความไว้วางใจจากท่านอย่าง
เต็มที่ ท่านเป็นผู้มีความรู้และปฏิภาณเป็นอย่างดี และทราบวิถีทางการ
เมืองโดยตลอด ไม่ว่าท่านจะรับราชการในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
ใด ท่านได้รับความนับถือจากข้าราชการทุกคนในบังคับบัญชา และยินดี
ร่วมมือปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ ตำแหน่งต่าง ๆ ที่ท่าน ได้เคยดำรงมาเป็น
ตำแหน่งสำคัญทั้งสิ้น และในตอนท้ายก็ได้ดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภา
จนถึงตอนสิ้นสภาพไป เกียรติประวัติอันดีงามของท่านจะจารึกปรากฏใน

ความทรงจำของนักการเมืองทั้งหลาย และจะปรากฏในประวัติรัฐสภาของเราตลอดไป

รพณฯ พันเอกพิเศษ นายวรการบัญชา เป็นผู้ที่มีจิตใจกว้างขวาง และโอบอ้อมอารีแก่คนทุกคน จิตใจของท่านประกอบไปด้วยมุกตลกตลก เป็นที่รักใคร่แก่ญาติมิตรทุกคน แม้แต่ข้าราชการผู้ใหญ่ก็เรียกท่านว่าพี่วร อันเป็นสมญานามที่ทุกคนรู้จักท่าน และเรียกขานท่านด้วยความสนิทสนม ท่านปฏิบัติตัวของท่านอย่างเป็นผู้ใหญ่อาวูโสอย่างแท้จริง จึงเป็นที่เคารพนับถือของผู้ที่รู้จักท่านทุกคน

ท่านจากไปโดยไม่มีวันกลับ แต่คุณงามความดีของท่านจะปรากฏเป็นอนุสรณ์อยู่ชั่วกาลนาน ขอเศษแห่งบุญกุศลที่ท่านได้บำเพ็ญแล้วในโลกนี้ จงเป็นพลังให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของท่านได้ประสบสุคติในสัมปรายภพนั้น เทอญ.

(นายเสริม วินิจฉัยกุล)

ไว้อาลัยแก่ คุณวรากรบัญชา

คุณวรากรบัญชากับผมได้เคยรับราชการร่วมกันมาในฐานะเป็นมหาดเล็ก ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ด้วยปีอันยาวนานนับแต่ครั้งนั้น ทำให้ความสนิทสนมได้เพิ่มพูนขึ้น และสืบต่อเนื่องไปจนถึงครอบครัวด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณหญิงฉวี ฉะนั้น การจากไปอย่างไม่มีวันกลับคืนของคุณวรากรบัญชา จึงยังความเศร้าสลดและอาลัยอย่างล้าลึกแก่ผมและครอบครัว คนอยู่ข้างหลังจึงได้แต่ระลึกถึงคุณงามความดีอันหาได้ยากของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ดังพุทธภาษิตว่า

อทาสี เม อทาสี เม ฌาติมิตฺตฺตา สขา จ เม
เปตานี ทกฺขิณิ ทชฺชา ปุพฺพเพกตมนุสฺสรํ

ความว่า ผู้อยู่ข้างหลังเมื่อระลึกถึงคุณความดีที่ผู้ล่วงลับไปแล้วได้ทำไว้ก่อนว่า ท่านผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ท่านผู้นี้ได้กระทำกิจอันนี้แก่เรา ท่านผู้นี้เป็นญาติเป็นมิตรเป็นสหายของเราดังนี้ พึงบำเพ็ญทักษิณาเพื่อท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนี้

ความอาลัยรักในคุณวรากรบัญชาของผมและครอบครัวนั้นเกินกว่าที่จะพรรณนาได้ นอกจากการบำเพ็ญกุศลอุทิศให้แล้ว ก็ไม่อาจจะทำสิ่งใดได้ยิ่งไปกว่าขอตั้งจิตอธิษฐานให้คุณวรากรบัญชาได้เสวยสุขอันสูงสุดไม่ว่าจะสถิตอยู่ในภพใดๆ

พ. พงศกร, ๕๓๓๕

คำไว้อาลัย

พันเอก นายวรการบัญชา จุติลงมาสู่โลกเพื่อสร้างสรรค์สิ่งดีงามที่หม่อมวลมุนุชย์พึงกระทำ เหล่าลูกหลานมีความภาคภูมิใจในสิ่งที่คุณพ่อประพฤติปฏิบัติมาแล้วในชั่วชีวิต ซึ่งเป็นเกียรติแก่วงศ์สกุลสืบไป และอย่างเต็มภาคภูมิ

การสูญเสียคุณพ่อไปในกาลนี้ ทำให้บรรดาทายาทและญาติทั้งปวงมีความอาลัยอาวรณ์เป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น บุตรหลานทั้งหลายจึงได้ตั้งปณิธานตอบแทนคุณงามความดีของคุณพ่อด้วยความ “กตัญญู” เป็นที่ตั้ง เพื่อสนองพระเดชพระคุณที่คุณพ่อได้อุปการะอบรมสั่งสอนเลี้ยงดูมาด้วยความตลอดมา

ในชีวิตของคุณพ่อได้บำเพ็ญแต่สัจจะ ทั้งในตำแหน่งราชการและงานหลวง วิริยะอุตสาหะ จนได้รับตำแหน่งอันสูงเกียรติเป็นที่สรรเสริญแก่คนทั่วไป ส่วนในทางครอบครัวนั้น คุณพ่อมีจิตประกอบด้วยพรหมวิหาร ๔ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นที่ปลาบปลื้มปีติแก่ภริยา บุตร หลาน ตลอดจนทั่วทุกตัวคน

คุณพ่อได้จากไปแล้ว เหลือแต่คุณความดีไว้ให้เป็นอนุสรณ์ของพวกเรารุ่นหลัง ด้วยอาณิสต์แห่งกุศลผลบุญซึ่งคุณพ่อได้สร้างสรรค์ไว้ขณะที่คุณพ่อยังมีชีวิตอยู่ คงจะได้ نن้อมดวงวิญญาณของคุณพ่อไปสถิตอยู่ ณ สรวงสวรรค์ และไม่ว่าคุณพ่อกำลังสถิตอยู่ ณ วิมานชั้นใด ขอได้โปรดทราบเถิดว่า พวกเราซึ่งเป็นลูกหลานของคุณพ่อ จะรำลึกถึงคุณพ่ออยู่ตลอดไปชั่ววันรันคร.

จาก

ภริยา บุตร ธิดา และญาติ

ประวัติและระบบงาน ของ กระทรวงการต่างประเทศ

การต่างประเทศเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการ
ที่ระบบสังคมของมนุษย์ได้วิวัฒน์เข้าสู่ขั้นที่จัดตั้งขึ้นเป็น
ประเทศ ชีวิตระหว่างประเทศของประเทศต่าง ๆ ในโลก
ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ก็ทำนองเดียวกับความเป็นไป
ของชีวิตระหว่างมนุษย์ทั้งหลาย มีการติดต่อระหว่างกัน
ทั้งในด้านคบหาสมาคม การแลกเปลี่ยน การพึ่งพา
อาศัยระหว่างกัน และในบางครั้งหรือบางกรณีก็มีความ
ขัดแย้งระหว่างกัน แต่ความแตกต่างที่สำคัญระหว่าง
ชีวิตของเอกชนกับชีวิตระหว่างประเทศนั้นอยู่ที่ว่า เรื่อง
ของการต่างประเทศมิใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่
หรือผลประโยชน์ของบุคคลใดโดยเฉพาะ หากเป็นเรื่อง
ของประเทศชาติ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่และ
ประโยชน์ ตลอดจนเกียรติภูมิของคนทั้งชาติ ซึ่งไม่จำกัด
อยู่เฉพาะชั่วอายุคน เป็นเรื่องที่ทำให้ประเทศดำรงความ
เป็นชาติและความเป็นเอกราชไปชั่วกาลนาน ท่ามกลาง
สถานการณ์ของโลกที่เต็มไปด้วยความปั่นป่วน และการ
แข่งขันระหว่างประเทศในด้านต่าง ๆ การต่างประเทศ
จึงเป็นกิจการด้านหนึ่งแห่งการบริหารประเทศของทุกประ
เทศในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กับต่างประเทศไม่ว่า
ในยุคใด สมัยใด

ความก้าวหน้าของโลกในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความก้าวหน้าในด้านการสื่อสาร คมนาคม ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และทางเทคโนโลยี ทำให้ความสัมพันธ์และรัศมีแห่งการติดต่อตลอดจนการใช้ อิทธิพลทางด้านต่างประเทศมีขอบเขตกว้างขวางและซับซ้อนมากขึ้น การต่างประเทจึงทวีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของชาติยิ่งขึ้นด้วย

หน่วยราชการที่มีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการต่างประเทศของเราได้แก่ กระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งในปัจจุบันนี้มีที่ตั้งอยู่ ณ พระราชวังสราญรมย์ ใกล้บริเวณพระบรมมหาราชวัง พิจารณาจากจำนวนปริมาณของข้าราชการ และขนาดของสถานที่ กระทรวงการต่างประเทศเป็นกระทรวงเล็ก ราชการของกระทรวงการต่างประเทศเท่าที่ปรากฏต่อสายตาของคนทั่วไปก็มีไม่มาก แต่กระทรวงการต่างประเทศนั้น ไม่ว่าจะเป็กระทรวงการต่างประเทศของประเทศใด ได้เป็นที่ยอมรับนับถือกันว่าเป็นหน่วยราชการที่มีความสำคัญและเป็นแนวหน้าของชาติ ในการพิทักษ์รักษาการดำรงอยู่ เอกราช ผลประโยชน์และเกียรติภูมิของประเทศชาติและของคนในชาติ อวุธของกระทรวงการต่างประเทศคือ การทูต และผู้ดำเนินการก็คือข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศทั้งที่ประจำอยู่ในส่วนกลาง คือที่กระทรวงการต่างประเทศและที่ประจำอยู่ในต่างประเทศ ในสถานทูต สถานกงสุล และสำนักงานผู้แทน ณ ต่างประเทศ

กระทรวงการต่างประเทศมิใช่เป็นหน่วยราชการใหม่ แต่เป็นส่วนราชการที่มีฐานะสำคัญอยู่ในระบบการบริหารของประเทศมาแล้วแต่โบราณกาล และเป็นธรรมดาว่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ การจัดหน่วยราชการก็ดี ขอบเขตของหน้าที่และการปฏิบัติภารกิจก็ดี ตลอดจน

สภาพและลักษณะของราชการก็ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและสภาพการณ์ทั่วไปของโลก เรื่องราวของกระทรวงการต่างประเทศที่ได้เป็นมาแต่ไหนหลังจนกระทั่งปัจจุบันนี้จึงอาจจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงบทบาทและขอบเขตแห่งราชการที่กระทรวงนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตและความเป็นมาของชาติไทยเราในยุคและสมัยต่าง ๆ อย่างไร

สมัยโบราณก่อนมีการติดต่อกับชาติตะวันตก

ชาติไทยเป็นชาติที่เก่าแก่ที่สุดชาติหนึ่งในโลก ประวัติของชาติไทยเท่าที่นักประวัติศาสตร์ค้นทราบได้ ปรากฏว่า ย้อนหลังไปกว่า ๕,๐๐๐ ปี แต่โดยที่ในสมัยก่อนระหว่างระยะเวลาที่ผ่านมาจนถึงก่อนหน้าที่จะมีการติดต่อกับชาติตะวันตกในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งนับได้ว่าไทยได้ตั้งมั่นเป็นปึกแผ่นอยู่ในผืนแผ่นดินบริเวณแหลมทองนั้น เนื่องจากได้มีการศึกและการอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานมาหลายทางและหลายครั้งหลายสมัย หลักฐานต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ของชาติไทยเท่าที่ค้นคว้ากันมาได้จึงมีอยู่น้อยมาก ต้องอาศัยหลักฐานจากศิลาจารึกบ้าง จากจดหมายเหตุหรือบันทึกเหตุการณ์บ้าง ข้อสันนิษฐานจากวรรณกรรมบ้าง และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับสมัยก่อนที่ไทยจะสถาปนากรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ต้องอาศัยบันทึกทางประวัติศาสตร์และการค้นคว้าของต่างประเทศเป็นหลักฐานประกอบ อย่างไรก็ตาม จากหลักฐานค้านต่าง ๆ ที่กล่าวมา พอจะยืนยันให้เห็นเค้าเงื่อนแห่งความเป็นมาได้ว่า อาณาจักรเริ่มแรกของชนชาติไทยได้แก่ อาณาจักรไทยเมือง หรือที่จีนเรียกว่า ไต๋หม่ง ซึ่งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเหลือง หรือ หว่างห่อ กับลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียง หรือ หยิงจื่อ จากนั้นก็ได้เคลื่อนย้ายลงมาทางใต้เรื่อย ๆ สู

ดินแดนซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศไทยในยุคปัจจุบันนี้ โดยรวบรวมตั้งเป็นอาณาจักรไทยขึ้นเป็น อาณาจักรน่านเจ้า ต่อจากนั้นจึงได้สถาปนาอาณาจักรไทย สมัยสุโขทัย และ สมัยกรุงศรีอยุธยา ขึ้น ก่อนที่จะถึงยุค กรุงรัตนโกสินทร์ หรือยุคปัจจุบันนี้

อาณาจักรไทยเมืองนั้น นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานกันว่ามีอายุระหว่าง ๕,๐๐๐ ปีที่แล้วมาจนถึงประมาณพุทธศักราช ๒๐๕ และในคอนหลังของระยะเวลาที่กล่าวนี้ ปรากฏว่าแบ่งออกเป็น ๓ แคว้น คือ แคว้นลุ่ม ซึ่งอยู่ตอนเหนือบริเวณลุ่มแม่น้ำเหลือง แคว้นป่า ซึ่งอยู่ในเขตมณฑลเสฉวนของจีนปัจจุบัน กับ แคว้นเงี้ยว ซึ่งแยกตนออกจากกันเป็นแคว้นอิสระ แต่เมื่อรวมกันเข้าแล้ว อาณาจักรของชนชาติไทยในสมัยนั้นกล่าวกันว่า มีอาณาเขตกว้างขวางมาก อาณาเขตทางด้านเหนือและด้านใต้มีบริเวณดังที่ได้กล่าวในตอนต้น ส่วนทางด้านตะวันตกนั้นจดดินแดนธิเบต และทางทิศตะวันออกแผ่ขยายมาจนจดทะเลจีน

หลักฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ด้านต่างประเทศ ของอาณาจักรไทยสมัยนั้นไม่ปรากฏมากไปกว่า ได้มีการติดต่อและปะทะกับชนชาติจีนซึ่งเคลื่อนย้ายมาจากบริเวณ ตะวันตกเฉียงเหนือของทวีปเอเชีย และจากลุ่มทะเลสาบแคสเปียน โดยที่การติดต่อคมนาคมในสมัยนั้นยังไม่สะดวกและก้าวหน้าเหมือนอย่างในปัจจุบันนี้ ความสัมพันธ์กับต่างประเทศสมัยนั้นจึงจำกัดขอบเขตอยู่กับดินแดนที่อยู่ใกล้ชิดติดต่อกัน ในยามที่สงบจากการที่ขบเคี้ยวหรือสู้รบ คงจะมีการติดต่อค้าขาย และการถ่ายทอดความรู้ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมระหว่างกันเป็นธรรมดา สำหรับการบริหารราชการฝ่ายการต่างประเทศโดยเฉพาะ แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานก็พอจะสันนิษฐาน

ได้ว่า การที่อาณาจักรของชนชาติไทยมีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลเช่นนี้ จะต้องมีการปกครองที่เป็นระเบียบ ซึ่งรวมตลอดถึงราชการฝ่ายการต่างประเทศด้วย อย่างน้อยที่สุดในส่วนที่เกี่ยวกับการเจรจา การติดต่อในลักษณะสัมพันธ์ไมตรีระหว่าง แคว้นไทยด้วยกันเองและการไปมาค้าขาย

การที่ไทยอพยพเคลื่อนย้ายลงมาทางใต้^๕ เนื่องมาจากถูกชนต่างชาติบุกรุกเข้ามาแย่งชิงดินทำมาหากินประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง เพื่อแสวงหาถิ่นฐานอันอุดมสมบูรณ์และปลอดภัยจากการรุกรานของศัตรู

มีหลักฐานปรากฏในประวัติศาสตร์ว่า ก่อนที่ไทยจะอพยพลงมาสถาปนาอาณาจักรน่านเจ้า^๕ นั้น ได้มาตั้งรกรากอยู่บริเวณมณฑลเสฉวน และมณฑลฮุนหนัว ของจีนในปัจจุบันชั่วระยะเวลาหนึ่ง ชนชาติไทยในยุคนั้นเรียกกันว่า ไทยงายลาว มีราชธานีอยู่ที่ เมืองเพงาย และในราว พ.ศ. ๔๔๒ พระเจ้าหวู่ตี้^๕ ของจีน ซึ่งเค็มนับถือลัทธิเต๋า และต่อมาได้หันมาสนใจในพระพุทธศาสนา ได้ดำริที่จะส่งราชทูตเดินทางผ่านอาณาเขตของไทยงายลาวไปศึกษาและสืบเรื่องราวจากอินเดีย แต่กษัตริย์ไทยซึ่งในขณะนั้นเรียกกันว่า พ่อขุน ไหมยอมให้ผ่าน จึงเกิดเรื่องชุ่นซ้องหมองใจเพิ่มขึ้นจากการสู้รบขับเคี่ยวซึ่งกระทำต่อกันมาอยู่แล้วเป็นประจำ ทำให้มีการรบพุ่งกับจีนขึ้นอีกเป็นคราว ๆ ตลอดระยะเวลาหลายร้อยปี

ความวุ่นวายในยุคสามก๊กของจีนระหว่าง พ.ศ. ๗๖๔-๘๐๘ ได้ทำให้ไทยเคลื่อนไหวครั้งใหญ่อพยพลงมาทางใต้ต่อมาอีก และตั้งเป็น อาณาจักรน่านเจ้า^๕ ขึ้น โดยมีเมืองหลวงอยู่ที่ เมืองหนองแส หรือที่จีนเรียกว่า ตาลู^๕ จุดหมายเหตุของจีนเกี่ยวกับความเป็นไปในสมัยนั้น ได้บันทึกข้อความที่แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของไทยสมัยน่านเจ้าไว้หลายแห่ง ที่น่า

สนใจเป็นพิเศษก็คือเรื่องราวการแบ่งส่วนราชการของอาณาจักรน่านเจ้า ซึ่งแบ่งออกเป็นเก้าหน่วย และในจำนวนนั้น มีหน่วยราชการที่เกี่ยวกับการต่างประเทศ ซึ่งในจดหมายเหตุจีนเรียกว่า ยันสอง หน่วยราชการฝ่ายการคลังเรียกว่า ม่านสอง และหน่วยราชการฝ่ายพาณิชย์เรียกว่า หว้อสอง รวมอยู่ด้วย สำหรับหน่วยราชการสองหน่วยหลังนี้เชื่อว่าคงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการติดต่อกับประเทศใกล้เคียงด้วยในเรื่องการค้าขายและการเก็บภาษีหรือค่าธรรมเนียม

ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในสมัยอาณาจักรน่านเจ้าที่มีการติดต่อและสู้รบสลับกันไปเป็นประจำได้แก่จีนซึ่งอยู่ทางเหนือ ส่วนทางตะวันตกซึ่งได้แก่ธิเบตนั้นปรากฏว่ามีการติดต่อกันในด้านการแลกเปลี่ยนทางการทูตการค้าและปะทะกันบ้างเป็นครั้งคราว งานด้านการต่างประเทศแท้ ๆ ในสมัยนั้นมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า ได้มีการส่งราชทูตติดต่อไปมากับจีนและธิเบต เพื่อเจริญสัมพันธไมตรี และเพื่อเจรจาในกิจการเฉพาะเรื่อง ทั้งได้มีการทำสนธิสัญญาทางไมตรี ระหว่างกันด้วยเช่น สนธิสัญญาซึ่งได้ทำกับจีนใน พ.ศ. ๑๑๙๓, พ.ศ. ๑๒๘๘, พ.ศ. ๑๓๓๐ และสนธิสัญญาซึ่งทำกับธิเบตใน พ.ศ. ๑๒๙๓ เป็นต้น ในบางครั้งสนธิสัญญาที่กระทำกันมีลักษณะเป็นทั้งสนธิสัญญาทางไมตรีและพันธไมตรี ดังเช่น สนธิสัญญาที่ทำกับจีนใน พ.ศ. ๑๓๖๓ ก่อนที่ไทยจะทำศึกครั้งใหญ่กับธิเบต สำหรับจีนนั้นในยามสงบที่มีสัมพันธไมตรีที่ดีต่อกัน นอกจากจะมีความสัมพันธ์ระหว่างกันในระดับของประเทศแล้ว เป็นที่ทราบกันว่าได้มีการติดต่อสัมพันธ์ ในระดับของกษัตริย์หรือราชวงศ์โดยตรงด้วย เช่น ได้มีการเสกสมรสระหว่างเจ้าในราชวงศ์ของไทยกับเจ้าหญิงของราชวงศ์จีนและการส่งเจ้าเชื้อพระวงศ์ไทยไปตบถุกิจการในประเทศจีน การแลกเปลี่ยนให้ของขวัญซึ่งกันและกัน เป็นต้น

ในสมัยต่อมาที่จีนสมัย *กบไลซ่าน* หรือ *ซีโจวฮองเต้* อันเป็นต้นราชวงศ์ หยวนขยายอำนาจบุกรุกหนังกัดลงมาทางใต้ ไทยต้องละทิ้งน่านเจ้าในราว พ.ศ. ๑๗๘๗ และได้แตกแยกเคลื่อนย้ายลงมาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิเป็นหลายสาย และในที่สุดได้ตั้งอาณาจักรไทยขึ้นใหม่โดยมี กรุงสุโขทัย เป็นราชธานีในราว พ.ศ. ๑๘๐๐ สถานะของชนชาติไทยในตอนปลายของสมัยอาณาจักรน่านเจ้า มาจนถึงสมัยต้นของสมัยสุโขทัยเป็นระยะของความปั่นป่วน การสู้รบเพื่อรักษา ความเป็นชาติ การรวบรวมกำลังเพื่อตั้งถิ่นฐาน และการขบเกี่ยวกับมอญ และละว้าซึ่งมีอิทธิพลคลุมอยู่เหนือดินแดนส่วนนั้น *กิจการในด้านต่างประเทศ จึงแยกกันไม่ออกกับด้านการทหาร*

ประเทศไทยสมัยกรุงสุโขทัยได้รุ่งเรืองถึงขีดสุด ในสมัยของพ่อขุนราม คำแหงอาณาจักรของไทยแผ่ไพศาล ทิศใต้ตลอดแหลมมลายา ทิศตะวันตก แผ่ไปถึงดินแดนปากอ่าวมะตะบัน เลียบฝั่งทะเลด้านมหาสมุทรอินเดียตลอดลง มาทางใต้ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือจรดตั้งเกี้ยว และทิศตะวันออกจรดอาณาจักร ขอม

การปกครองของไทยในสมัยสุโขทัยนี้เป็นแบบพ่อปกครองลูก (Paternalism) รูปการปกครองแบ่งลักษณะเมืองออกเป็นชั้น ๆ คือ ราชธานีเมือง ลูกหลวงหรือเมืองด่าน เมืองชั้นหรือเมืองออก เมืองท้าวพระยามหานครกับ เมืองประเทศราช ส่วนการแบ่งส่วนราชการนั้น ไม่มีหลักฐานปรากฏชัดว่า ได้มีการแบ่งหน่วยราชการออกเป็นฝ่าย ๆ อย่างในสมัยน่านเจ้า สันนิษฐานว่า กิจการฝ่ายการต่างประเทศในสมัยนั้นดำเนินโดยกษัตริย์โดยตรง โดยมีข้าราชการผู้ช่วยปฏิบัติงานตามแต่จะทรงแต่งตั้งหรือมอบหมายเป็นกรณี ๆ

การต่างประเทศในสมัยกรุงสุโขทัย ปรากฏว่า ได้มีการติดต่อกันใน ด้านสัมพันธไมตรี และ ด้านการค้ากับต่างประเทศ หลายประเทศ นอกจากการ ติดต่อกับประเทศใกล้เคียงซึ่งเป็นชนเชื้อชาติไทยด้วยกัน เช่น อาณาจักร ลานนา สมัยพญาเม็กราย เขต แคว้นพะเยา สมัยพญาเจ้าเมือง และบรรดา อาณาเขตที่เป็นประเทศราช เช่น มอญ ในสมัยพระเจ้าฟ้ารั่วหรือมะกะโท แล้ว ก็มีการติดต่อทางการทูตกับ จีน สัมพันธไมตรีกับ ลังกา อันเป็นที่มา แห่งนิกายพุทธศาสนาฝ่ายหินยานหรือเถรวาทโดยผ่านทางนครศรีธรรมราช และมีการค้าขายกับ ชาว อินเดีย เปอร์เซีย และ ญี่ปุ่น

ในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศจีนนั้น เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๕ พระเจ้า ธิเจ้า- ย่องเต้ ได้ส่งราชทูตชื่อ ก้วนกุนโหว เข้ามาทาบถามเพื่อเป็นไมตรีกับไทย เนื่องจากจีนกำลังมีเรื่องติดพันการศึกอยู่กับพม่า แต่ไทยยังไม่ยอมรับโดย ทันทันทันใด ใน พ.ศ. ๑๘๓๖ กษัตริย์จีนองค์เดียวกันนั้นก็ได้ให้ราชทูต เข้ามาเจริญพระราชไมตรีกับไทยอีก ในสมัยของพ่อขุนรามคำแหง สัมพันธ- ไมตรีระหว่างไทยกับจีนในระยะนั้นเป็นไปด้วยดี พระองค์ทรงส่งราชทูต ไทยไปยังประเทศจีน ๒ ครั้ง ใน พ.ศ. ๑๘๓๗ และ พ.ศ. ๑๘๔๓

ในด้านการค้า สินค้าที่ส่งออกไปขายยังต่างประเทศมีเครื่องสังคโลก พระพุทธรูปหล่อและปั้น ซึ่งฝีมือของช่างไทยเป็นที่นิยมมาแล้วตั้งแต่สมัย นานเจ้า ผลิตภัณฑ์ทางเกษตร และผลิตภัณฑ์อื่น เช่น เกลือสินเธาว์ ตะกั่ว ดีบุก และงาช้าง การค้ากับต่างประเทศในสมัยนั้น เชื่อว่าส่วนใหญ่กระทำโดยผ่าน ทางเจ้าหน้าที่ฝ่ายการคลังของกษัตริย์

ต่อมาใน รัชสมัยพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา ได้มี การเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารแผ่นดินโดยรวมอำนาจการปกครองให้

อยู่กับส่วนกลาง แยกราชการออกเป็นฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือน ฝ่ายทหาร อยู่ในความรับผิดชอบของ *สมุหกลาโหม* ส่วนฝ่ายพลเรือนอยู่ในความรับผิดชอบของ *สมุหนายก* ซึ่งในฝ่ายพลเรือนนี้ จัดการปกครองโดยระบบจตุสดมภ์ เป็น กรมเมือง หรือ เวียง เรียกว่า *นครบาล* กรมวัง เรียกว่า *ธรรมาธิกรณ์* กรมคลัง เรียกว่า *โกษาธิบดี* และ กรมนา เรียกว่า *เกษตรราธิการ*

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาก่อนที่จะมีการติดต่อกับชาติตะวันตก ปรากฏว่า กิจการในด้านการต่างประเทศก็เป็นไปในลักษณะเดียวกับในสมัยกรุงสุโขทัย คือมีการติดต่อกับประเทศใกล้เคียงทั้งในการทำศึกสงคราม ในทางการค้า และทางไมตรี สัมพันธไมตรีซึ่งเป็นมาด้วยดีระหว่างไทยกับจีนตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยก็ยังคงมีอยู่ ใน พ.ศ. ๑๙๑๑ พระเจ้าไต้เจ้าย่องเต้ ต้นราชวงศ์เหม็งของจีน ได้ส่งราชทูต *หลุยจุงุ่น* เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีกับกรุงศรีอยุธยาแผ่นดินพระเจ้าอู่ทองรามธิบดี ทางฝ่ายไทยก็ได้มีการส่งราชทูตไปยังประเทศจีนในรัชกาลพระบรมราชาที่ ๑ และรัชกาลพระอินทราชา การต่างประเทศในส่วนที่เกี่ยวกับนโยบายสมัยนั้นอยู่กับกษัตริย์แต่พระองค์เดียว โดยอาจจะทรงปรึกษาหารือกับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อันเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย แต่โดยที่การติดต่อกับต่างประเทศในด้านที่มีอยู่เป็นปกติได้แก่การค้า โดยกษัตริย์เองเป็นผู้จัดสินค้าส่งไปขายยังต่างประเทศบ้าง เอกชนเป็นผู้ดำเนินการเดินเรือไปมาค้าขายบ้าง ทำให้เรื่องการค้าติดต่อกับต่างประเทศติดอยู่กับตำแหน่งโกษาธิบดีซึ่งเป็นฝ่ายคลัง สินค้าที่ชาวต่างประเทศนำเข้ามาขายในประเทศไทย โดยปกติจะต้องเสนอให้กษัตริย์พิจารณาก่อนว่าสมควรจะรับซื้อไว้หรือไม่ ถ้าเป็นสิ่งที่ทางการต้องการ กรมคลังก็เป็นผู้รับซื้อไว้สำหรับพระคลัง ถ้าทางการไม่ต้องการแล้วจึงจะขายให้เอกชนได้

หน้าที่ที่เพิ่มขึ้นอีกตำแหน่งหนึ่งของตำแหน่งโกษาธิบดี นอกเหนือจากการคลัง โดยตรงกับการค้ากับต่างประเทศแล้วก็ได้แก่ การทำ เพราะการค้ากับต่างประเทศส่วนใหญ่กระทำโดยทางเรือ และเมืองงานด้านติดต่อกับต่างประเทศ ดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น จึงได้เกิดมีหน่วยราชการฝ่ายการทำค้าเดินการในเรื่องนี้ โดยเฉพาะ แต่ก็ยังรวมอยู่กับกรมคลังภายใต้บังคับบัญชาของพระโกษาธิบดี ตำแหน่ง โกษา ซึ่งแปลว่า เงินนี้ ได้เกี่ยวข้องใกล้ชิดอยู่กับกิจการค้าต่างประเทศในสมัยต่อมาเป็นเวลานาน อนึ่ง ในการติดต่อกับชายกับต่างประเทศนั้น เพื่อความสะดวกในการนำสินค้าออกไปขายหรือซื้อสินค้ากลับเข้ามา ได้มีการถือหนังสือขอความสะดวกระหว่างกัน มีพระราชสาส์นระหว่างกษัตริย์ถึงกษัตริย์บ้าง ระหว่างเสนาบดีถึงเสนาบดีบ้าง ภาษาที่ใช้ในเอกสารติดต่อกันนั้น ถ้าจากฝ่ายไทยก็ใช้ภาษาไทย และที่มาจากประเทศอื่นก็ใช้ภาษาของตน ฝ่ายที่เป็นผู้รับหาผู้ที่มีความรู้ในภาษานั้น ๆ แปลอีกทีหนึ่ง ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ สำหรับการติดต่อกับจีนมีการทำหนังสือติดต่อกันเป็นภาษาไทยและแนบคำแปลภาษาจีนไปด้วย เพื่อความสะดวกทางฝ่ายผู้รับ

สมัยต้น หลังจากมีการติดต่อกับชาติตะวันตก

ในสมัยการกลับรุ่งเรือง (Renaissance) ของยุโรปในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔, ๑๕ และ ๑๖ การล่าอาณานิคมในดินแดนส่วนต่าง ๆ ของโลกโดยประเทศในยุโรปที่มีอำนาจได้เป็นไปอย่างกว้างขวาง และหลังจากที่ *วาสโก ดากามา* ได้เดินเรืออ้อมแหลมกึ่งโฮปสำเร็จและมาถึงอินเดีย อิทธิพลของชาติยุโรปก็ได้เข้ามาถึงเอเชีย ในภูมิภาคที่ใกล้ชิดหรือต่อเนื่องกับอาณานิคม

เขตของไทยด้วย และประเทศยุโรปเหล่านี้ก็ได้เริ่มเข้ามาติดต่อกันและเกี่ยวข้องกับไทยมากขึ้นตามลำดับ การติดต่อระหว่างไทยกับประเทศตะวันตกเป็นการเปิดศักราชใหม่ของการทูตและการต่างประเทศของไทย ซึ่งคนไทยและชาติไทยมีทั้งสิ่งที่ได้รับประโยชน์และสิ่งที่ต้องสูญเสียไปเป็นจุดเริ่มต้นซึ่งทำให้การต่างประเทศของไทย จำเป็นต้องเข้าไปพัวพันเกี่ยวเนื่องต่อมาเป็นการทำงานที่ไปดังที่เป็นอยู่ในขณะนี้

ชาวยุโรปชาติแรกที่เข้ามาทำการติดต่อกับไทยได้แก่ ปอร์ตุเกส ซึ่งได้ส่งทูตเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๐๕๔ ในรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ หลังจากที่ อัลฟองโซ เด อัลบูแกร์ก อูปราชปอร์ตุเกสแห่งอินเดียส่งกำลังเข้ามาพิชิตมะละกา ซึ่งในขณะนั้นมีฐานะเป็นดินแดนประเทศราชของไทยมาตั้งแต่กรุงสุโขทัย ก็ได้ส่ง ดูอาร์เต แฟร์นันเดซ เป็นทูตเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาเพื่อเจรจามิให้เป็นเรื่องขัดเคืองระหว่างกันในปีเดียวกันนั้นอูปราชปอร์ตุเกสก็ได้ส่ง อันโตเนโอ เด มिरันดา เป็นทูตเข้ามาอีกครั้งหนึ่ง ในครั้งนั้นปรากฏว่าฝ่ายไทยได้ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี และได้แต่งตั้งราชทูตไปเยี่ยมเยียนตอบแทนปอร์ตุเกส ณ เมืองกัว ในอินเดียด้วย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๐๕๙ กษัตริย์มานูเอลแห่งปอร์ตุเกสได้ส่ง ดูอาร์เต โคเอลโย เป็นราชทูตมาเจริญสนทนากับไมตรีในระบอบประมุขของประเทศอีก ในตอนนั้นปรากฏว่าได้มีการทำสนธิสัญญาระหว่างกันเกี่ยวกับการค้า การตั้งถิ่นฐานและการอนุญาตให้มีการสอนและเผยแพร่คริสต์ศาสนาในประเทศไทยได้ โดยถือหลักเสรีภาพของประชาชนในการเลือกนับถือศาสนา ในทางตอบแทน ปอร์ตุเกสได้ให้ความช่วยเหลือในทางเทคนิคโดยส่งผู้เชี่ยวชาญการผลิตปืน จนกระทั่งไทยสามารถผลิตปืนชนิดดีออกใช้ ช่วยแนะนำการ

จัดกำลังรบตามแบบตะวันตก และถึงกับช่วยเหลือในทางทหารเมื่อไทยเกิดศึกกับพม่าเมื่อ พ.ศ. ๒๐๘๑ ในรัชสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราช

ในระยะต่อมา การติดต่อกับประเทศอื่นมีมากขึ้น เช่น สเปน ได้ส่ง *ดอนเตลโล เด อากวีร์เร* เป็นทูตเดินทางมาจากมะนิลา ซึ่งขณะนั้นเป็นเมืองขึ้นของสเปนเข้ามาทำหนังสือสัญญาทางไมตรีและการพาณิชย์กับไทย แต่ต่อมาสัมพันธภาพระหว่างไทยกับสเปนได้ห่างเหินกันไป เนื่องจากชาวสเปนไปช่วยกัมพูชา ซึ่งขณะนั้นทำการขบถต่อกรุงศรีอยุธยา เนเธอร์แลนด์ ได้เข้ามาตั้งโรงค้า ณ กรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๑ ในปรัสเซีย ประเทศไทยได้ส่งทูตไปยังเนเธอร์แลนด์ และต่อมาได้มีการทำหนังสือสัญญาระหว่างกันเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๑๖๐ และได้ทำสนธิสัญญาใหม่กันอีกฉบับหนึ่งเมื่อ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๒๐๗ อังกฤษก็ได้เข้ามาตั้งโรงค้า ณ กรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๕ โดยมีพระราชสาส์นจากพระเจ้าเจมส์ของอังกฤษมาด้วย แต่ไม่ปรากฏว่าได้มีการทำหนังสือสัญญาระหว่างกันในระยะนั้นแต่ประการใด ในเวลาที่ใกล้เคียงกันนั้น บริษัทอินเดียตะวันออกของ เดนมาร์ก ก็ได้ส่งเรือมาค้ายังท่ามะริด ตะนาวศรี

ต่อมา การติดต่อสัมพันธ์กับประเทศตะวันตกในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้แก่สัมพันธภาพระหว่างไทยกับ ฝรั่งเศส สมัยสมเด็จพระนารายณ์และพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เริ่มต้นที่เด็ยว้ด้วยไปป์เคลมองต์ที่ ๙ สนธิสัญญาแห่งคริสตจักร ซึ่งในสมัยนี้มีอิทธิพลเหนือประเทศต่าง ๆ ในยุโรปที่นับถือคริสต์ศาสนาฝ่ายโรมันคาทอลิก ต้องการที่จะแพร่คริสต์ศาสนาทางตะวันออก จึงได้แต่งตั้งให้บาทหลวงชาวฝรั่งเศส ๓ รูป เดินทางผ่านมาทางเปอร์เซียและอินเดีย แต่บาทหลวงที่มานั้นถึงแก่ภรรณภาพเสีย ๑ รูป จึงเดินทางมา

ถึงกรุงศรีอยุธยาเพียง ๒ รูป ใน พ.ศ. ๒๒๐๕ และได้รับการต้อนรับจาก สมเด็จพระนารายณ์ด้วยดี ทั้งให้เสรีภาพในการที่จะเผยแพร่ศาสนาด้วย ไม่ตรีจิตมิตรภาพของไทยนั้นบาทหลวงที่เข้ามา ได้รายงาน ไปให้สันตปาปา และพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทราบ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๙ สันตปาปาได้มี ตราสารตั้งให้บาทหลวง เบร็ด ซึ่งเป็นบาทหลวงรูปหนึ่งในจำนวน ๒ รูป ที่ เข้ามา เป็นสังฆราชของคริสต์ศาสนาในประเทศไทย และได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์เป็นครั้งแรกในปีนั้น

เกี่ยวกับสัมพันธภาพ ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสและการต่างประเทศ โดยทั่วไปในสมัยนี้ มีชาวยุโรปเชื้อชาติกรีกคนหนึ่งชื่อ ฟอลคอน ได้เข้ามา มีบทบาทอยู่มาก บุคคลผู้หนึ่งเดิมเป็นลูกเรือพาณิชย์ของอังกฤษซึ่งได้รับมอบหมายให้อยู่ซื้อสินค้าในกรุงศรีอยุธยา ต่อมาได้แยกกิจการของตนเป็นอิสระ และเห็นว่าได้ไปค้าขายและตกค้างอยู่ที่อินเดีย และได้พบกับราชทูตไทยที่ กลับจากเปอร์เซีย จึงได้มีโอกาสกลับมายังกรุงศรีอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง เจ้าพระยาโกษาเหล็ก ซึ่งเป็นหัวหน้ากรมพระคลังสินค้า เห็นว่ามีความชอบโดย ที่เป็นชาวยุโรปที่มีความรู้ภาษาไทย และได้ช่วยเหลือในทางการติดต่อกับ ชาวต่างประเทศ จึงได้ให้รับราชการในหน้าที่พนักงานบัญชี และได้เลื่อน ตำแหน่งสูงขึ้นจนกระทั่งได้รับพระราชทานยศให้เป็น พระยาวชิราวุธ มี หน้าที่เกี่ยวกับการติดต่อกับต่างประเทศ แต่ก็ยังสังกัดอยู่ในกรมพระคลัง สินค้า

การติดต่อทางการทูตระหว่างไทยกับฝรั่งเศสได้เริ่มขึ้นด้วยการที่ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ตั้งให้บาทหลวง เฮลิโอโปลิส ซึ่งได้เคยเข้ามายัง ประเทศไทยพร้อมกับบาทหลวง เบร็ด ในตอนแรก เป็นราชทูตเชิญพระ

ราชสำนักคุมเครื่องราชบรรณาการกับทั้งสมณสาสน์ของสันตปาปามาถวาย สมเด็จพระนารายณ์ใน พ.ศ. ๒๒๑๖ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๒๒๔ สมเด็จพระนารายณ์ได้ส่ง *พระยาพิพัฒน์โกษา* เป็นราชทูตคณะแรกออกไปเจริญทางไมตรีกับฝรั่งเศส แต่ได้เกิดเรืออับปางเสียชีวิตก่อนที่จะเดินทางไปถึงใน พ.ศ. ๒๒๒๖ พระองค์จึงได้แต่งตั้งราชทูตคณะที่สองไปใหม่โดยผ่านประเทศอังกฤษด้วย โดยให้ *ขุนพิชัยวานิช* กับ *ขุนพิชิตไมตรี* ไปพร้อมกับนักบวชชาวฝรั่งเศสชื่อ *แบร์ วาเชต์* เป็นล่าม เพื่อแจ้งความประสงค์ให้ฝรั่งเศสส่งราชทูตมาทำหนังสือสัญญาทางไมตรีและการค้าระหว่างกัน ใน พ.ศ. ๒๒๒๘ ฝรั่งเศสได้ส่ง *เขวาลีเอร์ เดอ โชมองต์* เป็นราชทูตมาพร้อมกับบาทหลวงชื่อ *อัยเบ เดอ ซัวซี* เพื่อทูลชักชวนให้สมเด็จพระนารายณ์เปลี่ยนไปนับถือคริสต์ศาสนา แต่ไม่ได้ผล ได้มีแต่เพียงการทำอนุสัญญาให้ความสะดวกทางการค้ากันเท่านั้น ในตอนที่คณะทูตของฝรั่งเศสเดินทางกลับในปลายปีเดียวกันนั้น ฝ่ายไทยได้แต่งตั้ง *ออกพระวิสุตรสุนทร* หรือที่รู้จักกันในอีกชื่อหนึ่งว่า *โกษาปาน* น้องเจ้าพระยาโกษาเหล็ก เป็นราชทูต *ออกหลวงศรีวิสารวาจา* เป็นอุปทูต และ *ออกขุนคลังยามไมตรี* เป็น ตริทูต ประกอบเป็นคณะราชทูตของไทยไปเจริญสัมพันธไมตรีตอบแทน ซึ่งได้รับการต้อนรับจากพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ อย่างเอิกเกริก เพราะ นับเป็นครั้งแรกที่ประเทศทางตะวันตกได้ส่งราชทูตไปยังราชสำนักฝรั่งเศส ซึ่งเป็นประเทศรุ่งเรืองที่สุดประเทศหนึ่งของยุโรป ในสมัยนั้นคณะทูตไทยครั้งที่สามนี้ได้กลับมาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๐ พร้อมกับคณะทูตฝรั่งเศสคณะใหม่โดยมี *เดอ ลาลูแบร์* กับ *เซเบเรต์* เป็นราชทูต และมี *แบร์ ตาซาวด์* และนายทหารชื่อ *เดส์ฟาร์จส์* กับทหารและช่างฝีมือจำนวนหนึ่งติดตามมาด้วย สำหรับทหารที่ติดตามนั้นปรากฏในหลักฐานบันทึกของ

ฝรั่งเศสว่า สมเด็จพระนารายณ์หาทรงยอมให้ขึ้นไปกรุงศรีอยุธยาไม่ ในปีนั้นปรากฏว่าได้มีการทำหนังสือสัญญาทางพาณิชย์กันอีกฉบับหนึ่ง คณะทูตฝรั่งเศสพำนักอยู่ในประเทศไทยสามเดือนจึงได้เดินทางกลับไป

รัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๙๙-๒๒๓๑ เป็นระยะเวลาที่ประเทศไทยได้มีการติดต่อกับประเทศตะวันตกอย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านการเจรจาการเมือง การค้า การทำสนธิสัญญา และการแลกเปลี่ยนราชทูต นอกจากนี้ที่ได้กล่าวมาแล้ว ปรากฏว่า ได้มีราชทูตจากพระเจ้าฟิลิปที่ ๕ ของสเปนเชิญพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีในแผ่นดินพระเจ้าท้ายสระ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๖๑ ในขณะเดียวกันนั้น บรรดาประเทศตะวันตกที่เข้ามามีบทบาทในภาคตะวันออกนี้ ได้แข่งขันกันทั้งในด้านการค้า การแสวงหาสิทธิพิเศษ และในการขยายอิทธิพล จึงได้พยายามที่จะเข้าแทรกแซงในกิจการภายในของประเทศไทยมากขึ้น ซึ่งประเทศไทยจำเป็นที่จะต้องพิทักษ์รักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติไว้ จนเมื่อการก่อกวนอันเป็นภัยต่อเอกราชของชาติปรากฏชัดขึ้น สัมพันธภาพระหว่างไทยกับประเทศตะวันตกจึงได้เป็นไปด้วยความระมัดระวังมากยิ่งขึ้น ประจวบกับในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ไทยต้องติดพันกับเรื่องยุ่งยากกับประเทศเพื่อนบ้าน การติดต่อกับประเทศตะวันตกจึงได้ขาดตอนในช่วงระยะเวลาหนึ่ง จนถึงสมัยที่ประเทศไทยได้กลับคืนสู่สถานะเสถียรภาพ เมื่อไทยได้กลับสถาปนาราชอาณาจักรไทยที่เป็นปึกแผ่นขึ้น โดยมีกรุงรัตนโกสินทร์ หรือกรุงเทพฯ เป็นนครหลวง ใน พ.ศ. ๒๓๒๕

การติดต่อระดับรัฐบาลระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ ได้กลับมีขึ้นอีกครั้งหนึ่งในแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ-

หลักราชบัณฑิตย รัชกาลที่สองแห่งราชวงศ์จักรี ในระยะเวลาที่ก่อนหน้านั้น ขึ้นไปถึงปลายยุคกรุงสุโขทัย การต่างประเทศของประเทศไทยเกี่ยวข้องกับ หนก้อยู่ทางค้ำกับประเทศที่มีอาณาเขตใกล้เคียงติดต่อกัน ประเทศในเอเชีย ด้วยกันที่ไกลออกไปและเคยติดต่อสัมพันธ์กันก็มีแต่การไปมาค้าขายที่เคย เป็นมาโดยปกติแต่โบราณกาล เช่นกับ จีน อินเดีย และญี่ปุ่น ส่วนด้าน ทิศตะวันตกนั้นปรากฏว่า ได้มีเรือพาณิชย์ ของเอกชนเข้ามาติดต่อกับค้าขายเป็น ครึ่งคราว เช่น มีเรืออังกฤษภายใต้การควบคุมของกัปตัน เลก ได้เข้ามา ซื้อขายสินค้าและนำปืนคาบศิลาเข้ามาถวายพระเจ้ากรุงธนบุรีครั้งหนึ่ง นำ พระแสงกระบี่เข้ามาถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกอีกครั้ง หนึ่ง นอกจากนั้นปรากฏว่าใน พ.ศ. ๒๓๓๑ มีเรือฝรั่งเศษแฉะเข้ามาค้าขาย และจัดนักมวยมาเสนอต่อเจ้าพระยาพระคลังให้ชกกับคนไทยด้วย ซึ่งเมื่อ ได้รับพระราชทานมัตแล้ว เจ้าพระยาพระคลังก็ได้จัดให้หมื่นหาญพนักงาน ในพระราชวังหน้าเป็นผู้ต่อสู้ วางเดิมพันกันห้าสิบชั่ง ชกกันที่สนามหญ้า หน้าศาลาสหทัย จากร่องรอยในเกสตรประวัติศาสตร์นี้เป็นที่เห็นได้ว่า แม้ เมื่อมาถึงตอนต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวต่างประเทศที่เข้ามาติดต่อกับประเทศ- ไทยก็ต้องผ่านทางพระยาพระคลัง ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับกรมท่าด้วย เช่นเดียวกับในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยของรัชกาลที่ ๒ ได้มีพระกรุณาโปรดเกล้าให้จัดเรือกำปั่นมา ลาดพระนคร ให้หลวงสรสาคร เป็นนายเรือ คุมสินค้าไปขายที่เมืองมาเก๊า ของปอร์ตูกีสเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๑ ในปีถัดไป ฝ่ายปอร์ตูกีสได้ส่ง *คาร์โลส มานูเอล ซิลเวเระ* ให้เป็นทูตพิเศษฝ่ายการค้า เข้ามาทำความตกลงทางการ ค้ากับประเทศไทย และในปี พ.ศ. ๒๓๖๓ กษัตริย์ปอร์ตูกีสได้มีพระราช-

สาส์นมาขอทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี และขอตั้ง คาร์โลส มานูเอล ซิลเวอิรา เป็นกงสุลใหญ่ ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ บ้านองเชียงสืออยู่แต่ก่อนให้กงสุลใหญ่ปอร์ตูกีสอยู่ และขอพระราชทานยศ ให้เป็น *หลวงอภัยพานิช* ซึ่งนับได้ว่า เป็นครั้งแรกที่ไทยได้มีผู้แทนของ ต่างประเทศในระดับกงสุลมาประจำอยู่ในประเทศ การติดต่อกับต่าง- ประเทศตะวันตกได้เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ เหตุการณ์ด้านการต่างประเทศที่สำคัญในระยะนั้นมีดังนี้

- พ.ศ. ๒๓๕๙ อังกฤษซึ่งมีอำนาจอยู่ในอินเดียได้ส่ง *แดนนิง* มาติดต่อกับประเทศไทย
- พ.ศ. ๒๓๖๔ กัปตัน *แฮน* ชาวอเมริกัน ได้นำเรือสินค้าแวะเข้ามาที่กรุงเทพฯ นำปืนคาบศิลามาขายต่อทางราชการ และได้ถวายต่อพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ๕๐๐ กระบอก ซึ่งพระองค์ได้พระราชทานยศให้เป็น *หลวงภักดีราชกระบี่ตัน*
- พ.ศ. ๒๓๖๕ อังกฤษในอินเดียส่ง *จอห์น ครอบเฟิร์ต* ถืออักษรสาส์นถึงเจ้าพระยาพระคลังมาเจรจาขอทำหนังสือสัญญาทางการค้า และให้มีการรับรองอำนาจของบริษัทอินเดียตะวันออกเหนือเกาะบีนัง ซึ่งสุดท้ายแห่งเกาะทำให้อังกฤษเข้าเป็นการตอบแทน ที่อังกฤษให้ความช่วยเหลือในการขัดแย้งกับแคว้นซิลังกอร์ แต่ไม่ได้ทำกัน มีพ่อค้าชาวอังกฤษ *เจมส์ ฮันเตอร์* เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยด้วย ในระหว่างนั้นปรากฏว่าได้มีการติดต่อกันระหว่างเจ้าพระยาพระคลังกับผู้ว่าราชการของอังกฤษ ณ อินเดีย

ในขณะนั้นอังกฤษซึ่งมีอำนาจอยู่ในอินเดียแล้ว ได้ขยายอิทธิพลต่อ
มาทางตะวันออกในประเทศพม่า การติดต่อกับไทยซึ่งแต่เดิมหนักไปในทาง
การค้าได้แปรสภาพมาเป็นเรื่องการเมืองมากขึ้น ใน พ.ศ. ๒๓๖๕ ในสมัย
รัชกาลที่ ๓ อังกฤษได้ส่ง *เฮนรี เบอร์นี* เข้ามาทำสนธิสัญญากับไทย ขอความ
สะดวกทางการค้าในตรังกานูและกะลันตัน สหรัฐอเมริกาก็ได้ส่ง *เอ็ดมันด์
โรเบิร์ต* เข้ามาทำสนธิสัญญาทางการค้ากับไทย และได้ส่ง *โจเซฟ บาลเลเดย์*
มาแก้ไขทำกันใหม่ ใน พ.ศ. ๒๓๗๕ แต่ตกลงกันไม่ได้ ต่อมา ใน พ.ศ.
๒๓๗๓ อังกฤษได้ส่ง *เซอร์ เจมส์ บรุก* เป็นทูตเข้ามาขอแก้สนธิสัญญาฉบับที่
เฮนรี เบอร์นี เป็นผู้ลงนามไว้ และขอตั้งกงสุลด้วยในครั้งนั้นไม่ได้ทำสนธิ
สัญญากัน เพราะประชวรทูตเข้าเฝ้าไม่ได้ เพียงแต่โปรดให้เจ้าพระยาพระ
คลังมีหนังสือถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ โดยมอบ
ให้ไปกับ *เซอร์ เจมส์ บรุก* และให้พระยาศรีสุริยวงศ์ จางวางมหาดเล็กไป
ส่งถึงเมืองสมุทรปราการ

ตามนี้จะเห็นได้ว่า การต่างประเทศของไทยในระยะนั้นดำเนินตามพระ
ราชโองการของพระมหากษัตริย์ โดยตรง โดยมี เจ้าพระยาพระคลัง เป็น
เจ้าหน้าที่ฝ่ายดำเนินการ และติดต่อในด้านปฏิบัติตามนโยบาย การจัดเตรียมพระ
ราชสาส์นและการต้อนรับโดยได้มีการร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของฝ่ายพระราช
วังในเรื่องที่เกี่ยวกับพิธีการด้วย เกี่ยวกับการปฏิบัติราชการด้านต่างประเทศ
นั้นแม้จะเกี่ยวข้องอยู่กับราชการฝ่ายการคลัง ในงานด้านนโยบายและพิธีการ
แต่งงานด้านการติดต่อกับทางการค้ากับต่างประเทศ และการรับรองเป็นงาน
ในหน้าที่ของ กรมท่า

กรมในสมัยนั้นมิได้มีหน้าที่เป็นหน่วยราชการที่ขึ้นอยู่กับกระทรวง
เช่นในปัจจุบันนี้ แต่มีขอบเขตหน้าที่คล้าย ๆ กับเป็นกระทรวงเลยทีเดียว

ต่างกรมต่างมีอำนาจปกครองเป็นเขตเป็นแขวงไป กรมท่าจึงว่าการหัวเมืองชายทะเล ซึ่งมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศด้วย ระบบเช่นว่านี้ได้มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว และสืบเนื่องมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในเวลาต่อมาก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมเขตอาณาของกรมท่า หรือตัดทอนโดยโอนบางหัวเมืองไปขึ้นกับกรมอื่นบ้าง เพื่อความเหมาะสมเป็นครั้งคราว และเนื่องจากในการติดต่อค้าขายมักจะเกิดมีคดีพิพาทระหว่างเอกชนเกิดขึ้นบ่อย ๆ ทั้งระหว่างคนไทยกับคนต่างประเทศ และคนต่างประเทศด้วยกันเอง จึงมีการแบ่งราชการของกรมท่าออกเป็น ๓ ฝ่าย คือ กรมท่ากลาง มีหน้าที่ชำระความระหว่างคนไทยกับคนต่างประเทศ กรมท่าซ้าย มีหน้าที่ชำระความระหว่างคนจีนกับคนจีน และ กรมท่าขวา มีหน้าที่เกี่ยวกับการชำระความระหว่างคนแขกกับคนแขกซึ่งรวมถึงฝรั่งด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ย่อมเป็นธรรมดาที่กรมท่าจะต้องมีศาลของตนเองพิจารณาความเหล่านั้น และเมื่องานของกรมท่าเพิ่มมากขึ้น ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลัง ในกรมท่าอีกตำแหน่งหนึ่งคือ พระยาพิพัฒน์โกษา เป็นบรรดาศักดิ์ประจำตำแหน่งทำนองเดียวกับตำแหน่งเจ้าพระยาพระคลัง

ในการติดต่อกับคนชาติตะวันตกนั้น ในระหว่างนั้นต้องใช้ล่ามเพราะเกือบจะยังไม่มียกไทยที่รู้ภาษาอังกฤษ หรือภาษาฝรั่งเศส ได้ดีพอ ในกรมท่าจึงมีตำแหน่งล่ามฝรั่ง หัวหน้าล่ามมีตำแหน่งเป็นขุนเทพวาจา ล่ามที่ใช้ส่วนมากใช้พวกที่มีเชื้อสายเปอร์ตุเกส และได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานสืบเนื่องมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภาษาที่ใช้จึงมักใช้ภาษาเปอร์ตุเกสเป็นภาษากลาง ต่างกับในสมัยพระนารายณ์ซึ่งได้ใช้ภาษาอังกฤษบ้าง โดยอาศัยพระยาวิชาเยนทร์ และใช้ภาษาฝรั่งเศสบ้าง โดยอาศัย

พวกบาทหลวงฝรั่งเศสที่เรียนรู้ภาษาไทย ในสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอเมริกันซึ่งเจ้าพระยาพระคลังเป็นผู้ลงนามฝ่ายไทย และเอ็ดมันด์ โรเบิร์ต เป็นผู้ลงนามฝ่ายอเมริกัน ใน พ.ศ. ๒๓๗๙ ก็ได้ทำขึ้นเป็น ๔ ภาษา คือ ภาษาไทย ภาษาเปอร์ตุเกส ภาษาจีน และภาษาอังกฤษ ส่วนการเจรจาและติดต่อกับอังกฤษในตอนนั้น ปรากฏตามบันทึกของครอเฟิร์ตว่า ได้ใช้ภาษามลายูเป็นภาษากลาง โดยให้ล่ามมลายูที่นำมาช่วยพูดเป็นภาษามลายูกับหลวงโกษาอิศihak แล้วหลวงโกษาอิศihakแปลเป็นภาษาไทยเรียนเจ้าพระยาพระคลังอีกทีหนึ่ง และเมื่ออังกฤษทำการสู้รบกับพม่าเป็นครั้งแรกในสมัยปลายรัชกาลที่ ๒ ในการบอกข่าวมาให้ไทยทราบต้องให้แปลข่าวหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษเป็นภาษาเปอร์ตุเกส แล้วจึงส่งเข้ามายังกรุงเทพฯ และในการเจรจาทำหนังสือสัญญาที่ทำกับอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๘ นั้น เฮนรี เบอร์นี พูดภาษามลายูได้ แต่ในตัวบทหนังสือสัญญาก็ใช้ ๔ ภาษา คือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาเปอร์ตุเกส และภาษามลายู ใน พ.ศ. ๒๓๗๑ สมัยรัชกาลที่ ๓ ได้มีพวกมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาตั้งในกรุงเทพฯ จึงได้เริ่มมีการสนใจเรียนภาษาอังกฤษกัน ในบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เพราะเห็นว่าเป็นความจำเป็นในการใช้ติดต่อกับต่างประเทศ และผู้ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือกันว่ามีความรู้ภาษาอังกฤษดีที่สุดในครั้งนั้น ได้แก่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ

ใน รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ การติดต่อกับต่างประเทศได้มีเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ได้มีการทำสนธิสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์ กับต่างประเทศหลายฉบับ คือ กับอังกฤษ (๒๓๙๙) อเมริกา (๒๓๙๙) ฝรั่งเศส (๒๓๙๙) เคนมาร์ก (๒๔๐๑) เปอร์ตุเกส (๒๔๐๑) เนเธอร์แลนด์ (๒๔๐๓) ปรัสเซีย ในนามของสหภาพศุลกากรและพาณิชย์

เยอรมัน (๒๔๐๔) สวีเดนและนอร์เว (๒๔๑๑) เบลเยียม (๒๔๑๒) ในระหว่างนั้นก็ยังมี การส่งราชทูตพิเศษไปยังต่างประเทศ หลายครั้ง อาทิ ใน พ.ศ. ๒๔๐๐ ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ เชิญพระราชสาส์น เจริญพระราชไมตรีไปเฝ้าพระนางเจ้าวิกตอเรียแห่งอังกฤษ และใน พ.ศ. ๒๔๐๓ ได้ส่งพระยาศรีพิพัฒน์ราชโกษาธิบดีไปอีกครั้งหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับฝรั่งเศส ใน พ.ศ. ๒๔๐๕ ได้ทรงให้ขุนสมุทรโคจร เป็นผู้คุมของไปแสดงพิพิธภัณฑ์ ณ ประเทศฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๑๐ ได้ทรงแต่งตั้งให้พระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์เป็นหัวหน้าคณะทูตพิเศษไปเจรจาเรื่องเขตแดนค้ำนเสียม-ราฐและพระตะบองกับฝรั่งเศส อนึ่ง ในปีเดียวกันนั้น ได้มีพระราชสาส์น ทราตั้งให้พระยาสยามนุกุลกิจสยามมิตรมหายศ (เซอร์จอห์น บาวริง) เป็น อัครราชทูตพิเศษเฉพาะเรื่องการทำสนธิสัญญาทางพาณิชย์กับนานาประเทศ และเป็นที่ปรึกษาการทูต ตั้งสำนักอยู่ ณ กรุงลอนดอน ทราตั้งสำหรับ อังกฤษลงวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๑๐ สำหรับเบลเยียม อิตาลี สวีเดน และนอร์เว ลงวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๑

กิจการต่างประเทศเกี่ยวกับการทำสนธิสัญญาตลอดจนการแลกเปลี่ยนราชทูต ได้มีเพิ่มเติมมากขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ ๕ และนับแต่ในตอนต้นรัชกาล ก็ได้มีการปรับปรุงงานของกรมทำให้หนักมาทางด้านการต่างประเทศจริง ๆ มากขึ้น ได้โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีเป็นเสนาบดีกรมท่า ท่านผู้นี้เคยเดินทางไปอังกฤษ ในคณะทูตชุดพระยามนตรีสุริยวงศ์มาแล้ว นับเป็นเสนาบดีคนแรกที่เคยไปยุโรปมาก่อน ราชการของกรมท่าจึงแปรรูปเข้าหาการต่างประเทศตามธรรมเนียมตะวันตกขึ้นบ้าง ตั้งได้ทราบจากจดหมายเหตุของหมอบรัดเลย์ ว่า เนื่องในงานเฉลิมพระชนม-

พรรษาที่ ๑๙ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๕ ได้มีการประทับโคมไฟ การเลี้ยงรับรองและต้อนรับที่บ้านเสนาบดีต่างประเทศ ซึ่งคงหมายถึงบ้านเสนาบดีกรมทำนองเอง เพราะในขณะที่ตั้งตั้ง เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ให้เป็นเสนาบดีกรมทำนอง ได้ให้ว่าการต่างประเทศและการคลังด้วย โดยมีได้แยกส่วนราชการออกจากกัน ครั้นต่อมา ถึงวันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๑๘ จึงได้มีประกาศพระราชบัญญัติตั้ง กระทรวงพระคลังมหาสมบัติขึ้น แยกส่วนราชการฝ่ายการคลังออกไป เป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากกระทรวงการต่างประเทศ แต่แม้จะแยกออกจากกันแล้ว โดยที่เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดียังเป็นเสนาบดีทั้งกระทรวงการต่างประเทศและกระทรวงพระคลังมหาสมบัติอยู่ในขณะเดียวกัน และเสนาบดีตลอดจนข้าราชการยังคงทำงานร่วมกันอยู่ที่บ้านเสนาบดี ทำนองเดียวกันกับเสนาบดีอื่น ๆ เมื่อปฏิบัติการหน้าที่ของเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศก็ยังลงสถานที่ว่า “ออฟฟิศกรมท่า” อยู่ แม้ตอนที่จัดตั้ง หอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้น ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่า ได้มีการทำงานแยกออกจากกัน เสนาบดีไปยังหอรัษฎากรเป็นครั้งคราวเท่านั้น ดังนั้น แม้ได้มีการแบ่งส่วนราชการออกเป็นกระทรวงการต่างประเทศแล้ว สถานที่อันนับได้ว่าเป็นต้นกระทรวงการต่างประเทศจริง ๆ นั้นก็ยังไม่มี

อย่างไรก็ดี ในขณะเดียวกันนั้น ปริมาณและลักษณะความสำคัญของงานด้านการต่างประเทศก็มีมากขึ้นตามลำดับ ทั้งในราชการส่วนกลางและราชการก้ำนต่างประเทศ มีการเจรจาติดต่อและการทำสนธิสัญญากับต่างประเทศมากขึ้น ต่างประเทศได้เริ่มแต่งตั้งผู้แทนทางการทูตมาประจำประเทศไทย เริ่มต้นด้วย *ออสเตรีย-ฮังการี* ส่งทูตมาประจำประเทศไทย

เป็นทูตต่างประเทศคนแรกใน พ.ศ. ๒๔๒๑ แล้วมีผู้แทนทางการทูตของประเทศอื่นตามมาในระดับอัครราชทูตพิเศษผู้มีอำนาจเต็มบ้าง เป็นอัครราชทูตบ้าง และอุปทูตบ้าง นอกจากนี้ยังมีการแต่งตั้งกงสุล และเปิดสถานกงสุลเพิ่มเติมหลายประเทศด้วยกัน ทางฝ่ายไทยก็ได้แต่งตั้งอัครราชทูตไปประจำประเทศต่าง ๆ ในยุโรปครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ โดยได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ เป็นอัครราชทูตคนแรกประจำประเทศต่าง ๆ ในยุโรปหลายประเทศ มีสถานอัครราชทูตอยู่ ณ กรุงลอนดอน อีก ๒ ปีต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้อ้ายพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ไปเปิดสถานอัครราชทูตใหม่ ณ กรุงปารีส และทรงแต่งตั้งอัครราชทูตคนใหม่ออกไปประจำ ณ กรุงลอนดอนแทน

การแบ่งส่วนราชการกระทรวงการต่างประเทศในตอนต้นที่เดิยวนั้น ส่วนราชการต่างประเทศ คือที่เกี่ยวกับการดำเนินการเรื่อง การตั้งทูต กติ รายงานการปฏิบัติราชการของสถานทูต กติ ขนตรงอยู่กับราชเลขาธิการ ซึ่งในขณะนั้น กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการดำรงตำแหน่งอยู่ พร้อมกับตำแหน่งที่ปรึกษาราชการต่างประเทศและผู้บัญชาการกรมบัญชีกลางกระทรวงพระคลังมหาสมบัติด้วย ส่วนการกำหนดหน้าที่นั้น ในประวัติกฎหมายไทยของหมอบรัดเลย์ ได้กล่าวถึงตำแหน่งหน้าที่ในสมัยที่ยังรวมอยู่เป็นกรมทำว่า มี ปลัดทูลฉลอง ปลัดนั่งศาล พนักงานบัญชี ทนายโกษา และ เสมียนตรา นอกจากนี้ ปรากฏร่องรอยอีกบ้างเล็กน้อยจากความในหนังสือของเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ทูลกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการตอนที่มอบหมายงานในหน้าที่เสนาคีให้ว่า

“...และในหนังสือออเรสปอดิน และสำเนาห้องตราต่าง ๆ กับ บัญชีเงินใช้จ่ายราชการในออฟฟิศ ซึ่งเป็นหนังสือราชการอยู่ในออฟฟิศ ทั้งหมดนั้น เจ้ากระทรวงมหาดได้เรียนจัดไว้พร้อมเสร็จหมดทุกอย่างแล้วสุดแต่ จะโปรดให้ขนามาออฟฟิศใหม่วันไร หนังสือราชการและราชการในกรมเท่านั้น แจงอยู่กับพระยาพิพัฒน์โกษา (ปลัดทูลฉลอง) ทุกสิ่งทุกประการแล้ว และความในศาลกรมท่ากลาง ความฟ้องประท้วง และความส่งมาแต่หัวเมือง กับความยื่นเรื่องรวานั้น ความแจงอยู่กับพระศิริการภักดีผู้เป็นแม่กองชำระ ความนั้นแล้ว...”

การจัดตั้งและวิวัฒนาการของกระทรวงการต่างประเทศ

ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๘ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ซึ่งได้รับราชการในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศเป็นเวลา ๑๐ ปีแล้ว ได้กราบบังคมทูลลาออกจากราชการด้วยเหตุสุขภาพไม่ดี จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการเป็นเสนาบดี และได้โปรดให้ทรงว่าการที่วัง แต่พระองค์ท่านได้กราบบังคมทูล พระประสงค์ขอมิ่ที่ทำการของกระทรวงการต่างประเทศขึ้น โดยเฉพาะทำนองเดียวกับกระทรวงทบวงการของประเทศอื่น และเพื่อให้บรรดาข้าราชการไปทำงานร่วมกัน ณ ที่แห่งเดียวกัน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานวังสราญรมย์ให้เป็นที่ทำการของกระทรวงการต่างประเทศ ในวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๒๘ เวลาเย็น ในกรมเสนาบดีได้โปรดให้อารธนา พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ที่วังสราญรมย์ และทรงประกอบพิธี เปิดสำนักงานซึ่งทรงประทานนามว่า “ศาลาว่าการต่างประเทศ” เมื่อ

วันศุกร์ที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๒๘ นับเป็นกระทรวงแรกที่มีสำนักงานขึ้น
ต่างห่างจากวังหรือบ้านของเสนาบดีดังที่เคยเป็นมาแต่เดิม

ในระหว่างระยะเริ่มต้นของกระทรวงการต่างประเทศนี้ มีตราที่
เสนาบดีใช้ในราชการของกระทรวง ๖ อยู่ ๓ ตราค้วยกัน คือ ตราบัวแก้ว
ใหญ่ ตราบัวแก้วน้อย ตราบัวผัน

ตราบัวแก้วใหญ่ เป็นรูปวงกลมเส้นรอบนอก ๒ เส้น ถัดไปข้างใน
เป็นรูปปลายกลีบบัวซ้อน ๒ ชั้น แล้วถึงเส้นลายลวดเป็นวงใน ๓ เส้น เส้น
ในสุดประดับด้วยสายเปลวเป็นเกสรบัว ตรงกลางมีภาพเทพดาประทับขัด
สมาธิบนแท่นลายกลีบบัว พระหัตถ์ขวาทรงอาวุธเรียกว่า วัชระ ซึ่งแปลว่า
แก้ว และพระหัตถ์ซ้ายทรงดอกบัว ตราบัวแก้วใหญ่นี้ใช้ประทับสารตรา
ซึ่งดำเนินกระแสดพระบรมราชโองการ

ตราบัวแก้วน้อย เป็นรูปดวงตรากลมเล็กกว่าตราบัวแก้วใหญ่ มี
เส้นรอบนอก ๓ เส้น ถัดเข้าไปข้างในเป็นรูปปลายกลีบบัวซ้อน ๒ ชั้น
ทำนองเดียวกับตราบัวแก้วใหญ่ แต่เส้นกรอบในถัดไปมีเป็นเส้นเดียว
และประดับลายนกเปลวเพียงเล็กน้อย ตรงกลางมีภาพเทพดาประทับบน
กลีบบัวไม่มีต่างรอง พระหัตถ์ทั้งสองข้างทรงวัชระ ตราบัวแก้วน้อยใช้
ประทับถึงทูตและกงสุลของไทยในต่างประเทศ และถึงทูตและกงสุลของ
ต่างประเทศที่ประจำอยู่ในประเทศไทย กับใช้ประทับประทับตราตั้งและ
หนังสือเดินทางไปต่างประเทศ

ตราบัวผัน เป็นตราผนึกของหนังสือ เป็นตราประทับหมึกบัง
ประทับครึ่งบัง ดวงตราเป็นรูปกลมมีเส้นรอบวงนอก ๒ เส้น ระยะก่อน

ข้างห่างกัน ข้างในมีรูปกลีบบัว ๙ กลีบ โค้งไปบนซ้ายแก่กลีบออกจาก ศูนย์กลางซึ่งเป็นวงกลมเล็ก ๒ ชั้น

นอกจากนี้ปรากฏว่า ยังมีตราซึ่งใช้สำหรับเจ้าหน้าที่ตำแหน่งรอง ๆ ลงมา เช่น ตราบัวบาน ตราบัวแฉ่ม และตราปลัดบัญชาธิ รูปเทวดาทรง พระจันทร์และดอกบัวอีกด้วย แต่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า ตราเหล่านั้น ใช้ในโอกาสใด

ตราต่าง ๆ ดังกล่าวในราชการของกระทรวงการต่างประเทศนี้ ได้ เลิกใช้เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยใช้ตราครุฑในกรอบวงกลมสองชั้น ระหว่างกรอบมีคำว่า กระทรวงการต่างประเทศ เป็นภาษาไทย และคำภาษาอังกฤษว่า Ministry of Foreign Affairs เป็นตราราชการของกระทรวงฯ ไม่มีตราประจำตัวบุคคล อย่างไรก็ตามก็ ตราบัวแก้วก็ยังเป็นเครื่องหมายอัน เป็นสัญลักษณ์ของกระทรวงการต่างประเทศอยู่ในเวลาต่อมาจนปัจจุบันนี้ ที่ปรากฏอยู่เป็นทางราชการก็คือ เครื่องหมายเทพยดาบัวแก้ว ซึ่งติดคอเสื้อ เครื่องแบบทางราชการของข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ และเครื่องหมายของสโมสรสราญรมย์ของข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ

เมื่อกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ ได้เข้ารับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ได้ทำการปรับปรุงการแบ่งส่วนและวิธีปฏิบัติราชการ ตามแบบปัจจุบัน อันเป็นแบบอย่างของกระทรวงทบวงการอื่นทั้งหลายใน สมัยนี้หลายอย่าง นับแต่การแยกสถานที่ของกระทรวงกับบ้านหรือวังของ เสนาบดีออกจากกันซึ่งได้กล่าวมาแล้ว การกำหนดเวลาทำงานและการอยู่ เหวของข้าราชการ การวางระเบียบงานสารบรรณและการแบ่งส่วนราชการ ออกเป็นส่วน ๆ

แต่เดิมทีเดียวนั้นได้แบ่งส่วนราชการภายในประเทศของกระทรวงออกเป็น ๕ กอง คือ กองเสนาบดี กองบัญชี กองเก็บ กองทอด และ กองกงสุล ผู้บังคับบัญชาของกองในสมัยนั้นมีตำแหน่งเป็นเจ้ากรมและอธิบดี กองเหล่านี้จึงมีฐานะเทียบเท่ากรมในปัจจุบันนี้ นอกจากนั้นก็มีส่วนราชการในต่างประเทศ ซึ่งได้แก่สถานทูตและสถานกงสุล ขึ้นตรงกับเสนาบดี ในขณะเดียวกันนั้นก็ได้กราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตให้โอนงานอื่น ที่มีได้เกี่ยวกับการต่างประเทศให้กระทรวงอื่นซึ่งเป็นเจ้าสังกัดเกี่ยวกับลักษณะของงานไป เช่น โอนการศาลไปให้กับกระทรวงยุติธรรม และการปกครองในเขตหัวเมืองให้แก่กระทรวงมหาดไทย เป็นต้น

ในส่วนที่เกี่ยวกับสถานที่ตั้งของกระทรวงการต่างประเทศนั้น หลังจากที่ได้รับพระราชทานพระราชวังสราญรมย์ให้ เปิดทำการตั้งแต่วันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๘ แล้ว ก็ได้มีการโยกย้ายหลายครั้ง และในที่สุดก็ได้กลับมาตั้ง ณ สถานที่เดิมอีกครั้งแรกได้ย้ายเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ เพื่อใช้สถานที่เป็นที่รับรองเจ้าชายญี่ปุ่น ซึ่งเสด็จมาเยี่ยมประเทศไทย โดยได้ย้ายไปอยู่ที่ ศาลาลูกขุนใน ซึ่งเป็นตึกสำนักงานคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินในปัจจุบัน แต่เพราะตัวตึกชำรุดไปพักอยู่ได้เพียงสามวันก็ต้องย้ายใหม่ไปอาศัยที่ โรงละครข้างพระระเบียงหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วันหนึ่ง แล้วจึงขนย้ายไปที่ ตึกราชวัลลภ ซึ่งขณะนั้นเป็นที่ตั้งของกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง กระทรวงการต่างประเทศเป็นเวลา ๑๓ ปี จนถึง พ.ศ. ๒๔๔๓ ตัวตึกเกิดชำรุดจำเป็นต้องซ่อมแซมใหม่ จึงต้องย้ายที่ทำการของกระทรวงฯ เป็นครั้งที่สี่ไปตั้งที่ ตึกกระทรวงเกษตราธิการ ซึ่งเป็นบริเวณกรมที่ดินในปัจจุบัน อยู่ที่นั่นได้ปีเศษ ก็ได้ย้ายกลับไปตั้งที่ ตึกราชวัลลภ ใหม่อีกครั้งหนึ่งหลังจากที่ได้บูรณะเสร็จเรียบร้อยแล้ว

ร้อย ครั้งสุดท้ายเป็นการย้ายกลับมายัง พระราชวังสราญรมย์ เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๕ ซึ่งได้เป็นที่ทำการของกระทรวงการต่างประเทศ มาจนทุกวันนี้

ในระหว่างระยะเวลาหลังจากที่กระทรวงการต่างประเทศ ได้จัดแบ่ง ส่วนราชการขึ้นเป็นครั้งแรกดังที่ได้กล่าวข้างต้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงใหม่หลายครั้งเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไป และกับความจำเป็นของงาน เช่น ในการปรับปรุงครั้งแรกได้เพิ่มกองใหม่ขึ้น ๓ กอง คือ กองปลัดทูลฉลอง กองแปล และ กองปฏิคม พร้อมกับรวมกองทูตและกองกงสุลแต่เดิมเข้าเป็นกองเดียวกัน รวมทั้งหมด จึงมี ๗ กอง ต่อมาได้ปรับปรุงอีกเป็นครั้งที่สองกลับไปใช้แบบแรกและคงให้มีกองปลัดทูลฉลอง จึงเหลือ ๖ กอง มาใน พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้เปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง แบ่งส่วนราชการออกเป็น ๗ กอง ยุบกองเสนาบดีและกองปลัดทูลฉลองเข้าด้วยกันเป็น กองบัญชาการ กับได้เพิ่ม กองแปล กับ กองที่ปรึกษาราชการทั่วไป ขึ้น กองบัญชาการเทียบได้กับสำนักเลขาธิการรัฐมนตรี ในปัจจุบัน ส่วนกองที่ปรึกษานั้น ทำหน้าที่ให้การปรึกษาราชการแก่กองอื่น ๆ ในกระทรวงฯ ระเบียบอันนี้ได้ใช้ต่อเนื่องกันมาเป็นเวลา ๑๘ ปี ในระหว่างนั้นมีการเพิ่มส่วน ราชการระดับแผนกขึ้นในกระทรวงการต่างประเทศอีกแผนกหนึ่งคือ แผนกสันนิบาตชาติ หลังจากที่ได้มีการจัดตั้งองค์การสันนิบาตชาติขึ้นหลังสงครามโลกครั้งแรก นับเป็นครั้งแรกที่ได้มีส่วนราชการดำเนินงานในค้ำนองการระหว่างประเทศโดยเฉพาะ สำหรับส่วนราชการในต่างประเทศ คือสถานทูตและสถานกงสุลนั้น ก็ได้มีการปรับปรุงตำแหน่งและหน้าที่การงานให้เข้ามาตรฐานสากลยิ่งขึ้น

มาถึงปลายเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ มีพระราชดำริเห็นสมควรให้รวมแผนกและกองต่าง ๆ ในกระทรวงการต่างประเทศขึ้นเป็น กรม มีอธิบดี เป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของแต่ละกรม จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แยกส่วนราชการกระทรวงการต่างประเทศออกเป็น ๒ กรม

๑. กรมการเมือง รวมงานที่เกี่ยวกับค้ำนสันนิบาตชาติ งานของกองการทูตและกองการกงสุล เดิม
๒. กรมประกาศิต รวมงานค้ำนพนักงานและประกาศิต งานของกองการบัญชีและพัสดุ และงานของกองเก็บรักษาหนังสือ

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ได้มี พ.ร.บ. ว่าด้วยธรรมนูญราชการฝ่ายพลเรือน พ.ศ. ๒๔๗๖ แบ่งส่วนราชการกระทรวงการต่างประเทศเป็น กรมเลขานุการรัฐมนตรี กรมปลัด กรมการเมือง กับ กรมการทูตและกงสุล ในปีเดียวกันนั้นเอง ได้มี พ.ร.บ. ปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม และพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการสำนักงานและกรมในกระทรวงการต่างประเทศ พ.ศ. ๒๔๗๖ ออกมาใหม่ ให้นำที่ราชการของกระทรวงการต่างประเทศเป็นไปในทำนองเดิม แต่เรียกชื่อใหม่เป็น สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี สำนักงานปลัดกระทรวง กรมการเมือง กับ สถานทูตต่าง ๆ ซึ่งมีฐานะเทียบกรม คือสถานทูตไทยประจำสหรัฐ ฯ อังกฤษ ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น หลังจากนั้นก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงอีกหลายครั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องหน่วยราชการระดับกรมและระดับกอง ตลอดจนการกำหนดงานและหน้าที่สำหรับส่วนราชการในต่างประเทศก็ได้มีการยกกระชับและขยายขอบเขตกว้างขวางออกไปตามความเหมาะสมและความจำเป็นของสถานการณ์

เกี่ยวกับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและการจัดระบบงานภายในกระทรวงการต่างประเทศเท่าที่เคยเป็นมา นั้น ได้ยึดถือหลักการแบ่งส่วนราชการและอำนาจหน้าที่โดยถือหลักประเภทของงาน โดยได้เพิ่มเติมกรมและกองขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับวิวัฒนาการและความสำคัญของงานในต่างประเทศ ใน พ.ศ. ๒๔๘๐ ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม แบ่งหน้าที่ราชการในกระทรวงการต่างประเทศเป็น ๒ ส่วน คือ สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี กับ สำนักงานปลัดกระทรวง เท่านั้น แต่การปรับปรุงครั้งนั้นมีใช้การตัดทอนงานในหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศให้เหลือน้อยลง หากเป็นการจัดรูปใหม่ โดยแบ่งสำนักงานเลขานุการรัฐมนตรีออกเป็นแผนกหนังสือพิมพ์กับแผนกทั่วไป แบ่งสำนักงานปลัดกระทรวงออกเป็นราชการส่วนกลาง ซึ่งมี กองกลาง กองคลัง กองพิธีการและลิขสิทธิ์ กองการเมือง กองการค้า กองการนาชาติ สำนักงานที่ปรึกษา กับราชการส่วนต่างประเทศ ซึ่งมี ราชการสถานทูตและราชการสถานกงสุล

มาใน พ.ศ. ๒๔๘๕ ส่วนราชการของกระทรวงการต่างประเทศได้แบ่งออกเป็นรูปกรมอีกครั้งหนึ่ง โดยมี สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี สำนักงานปลัดกระทรวง สำนักงานที่ปรึกษา กรมการเมืองตะวันออก กรมการเมืองตะวันตก กรมพิธีการและกรมเศรษฐกิจ สำหรับราชการในต่างประเทศคือ ราชการของสถานทูต และสถานกงสุลต่าง ๆ ของไทยในต่างประเทศนั้นให้ขึ้นอยู่กับสำนักงานปลัดกระทรวง ต่อมาหลังจากที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ งานด้านสหประชาชาติได้เพิ่มปริมาณและทวีความสำคัญมากขึ้น จึงได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการสำนัก

งานและกรมในกระทรวงการต่างประเทศ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๔๙๑ ให้มี กองสหประชาชาติ ขึ้นอยู่ในกรมการเมืองตะวันตก และได้ยกฐานะขึ้นเป็น กรม ใน พ.ศ. ๒๔๙๓ จากนั้นอีก ๒ ปี ได้มีการเปลี่ยนรูปของกรมในกระทรวง การต่างประเทศอีก โดยรวมกรมการเมืองตะวันตกกับกรมการเมืองตะวัน ออกเข้าด้วยกันเป็น กรมการเมือง เปลี่ยนชื่อกรมเศรษฐกิจเป็น กรมเศรษฐกิจ และยกสำนักงานที่ปรึกษาขึ้นเป็น กรมสนธิสัญญา

การจัดระบบงานของกระทรวงการต่างประเทศโดยถือหลักการแบ่ง ส่วนราชการและอำนาจหน้าที่โดยถือหลักประเภทของงานตามที่เคยเป็นมาใน พ.ศ. ๒๔๙๖ ได้เปลี่ยนแปลงมาถือหลักการกระจายทางภูมิศาสตร์ โดยมี สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี สำนักงานปลัดกระทรวง กรมพิธีการทูต และ กรม สหประชาชาติ ยังคงมีอยู่ตามเดิม แต่ยุบกรมเศรษฐกิจและกรมสนธิสัญญา ตั้ง กรมยุโรปและอเมริกา กับ กรมเอเชียและแอฟริกา ขึ้นใหม่ และกลับให้มี สำนักงานที่ปรึกษากฎหมาย ขึ้น ครั้นได้มีการจัดตั้งองค์การ สปอ. ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๙๙ ซึ่งประเทศไทยได้เป็นภาคีด้วย ก็ได้ตั้ง กองสนธิสัญญาบ่งกันร่วม กันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขึ้น อยู่ในกรมเอเชียและแอฟริกา โดยที่ปรากฏ ว่าการจัดระบบแบ่งแยกงานตามนี้ในระยะต่อมาทำให้การปฏิบัติงานได้รับความไม่สะดวกบางประการ และมีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่ม และปรับหน่วยงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ระหว่างประเทศ และความเหมาะสมของงาน จึงได้มีการปรับปรุงใหม่อีกครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ อันเป็นหลักการจัด ระบบงานและการแบ่งส่วนราชการของกระทรวงการต่างประเทศที่ใช้ และเป็นอยู่ในปัจจุบัน

ระบบงานของกระทรวงการต่างประเทศในปัจจุบัน

ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม พ.ศ. ๒๕๐๖ อันเป็นฉบับที่หกกฎหมายที่กำหนดอำนาจและหน้าที่การบริหารราชการแผ่นดินที่ใช้อยู่ในขณะนี้ กระทรวงการต่างประเทศมีฐานะเป็นกระทรวงหนึ่งในบรรดา ๑๓ กระทรวงและทบวงการเมืองซึ่งมีฐานะเป็นกระทรวง กระทรวงการต่างประเทศมีอำนาจและหน้าที่เกี่ยวกับราชการต่างประเทศ โดยแยกส่วนราชการออกเป็น :-

๑. สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี
๒. สำนักงานปลัดกระทรวง
๓. กรมการเมือง
๔. กรมพิธีการทูต
๕. กรมเศรษฐกิจ
๖. กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย
๗. กรมสารนิเทศ
๘. กรมองค์การระหว่างประเทศ

การแบ่งส่วนราชการของกระทรวงการต่างประเทศตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ คงรักษารูปเดิมของการแบ่งส่วนราชการตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๐๓ ส่วนการจัดวางระเบียบราชการเกี่ยวกับการแบ่งแยกหน่วยงานของสำนักงานและกรมในกระทรวงการต่างประเทศในปัจจุบัน ได้รับการปรับปรุงโดยพระราชกฤษฎีกาฉบับต่าง ๆ ทั้งนี้ ก็เพื่อให้บังเกิดผลดีมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการยิ่งขึ้น ดังปรากฏในแผนภูมิส่วนราชการกระทรวงการต่างประเทศที่ได้แนบมาด้วย

ณ ๒๕

